

Jämställt?
Röster från riksdagen 2005

ISSN 1651-6885
ISBN 91-85050-78-4
Riksdagstryckeriet, Stockholm, 2005

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning.....	1
1 Sammanfattning	5
2 Inledning	7
3 Metod – att genomföra djupintervjuer.....	9
4 Vem får makt och inflytande i riksdagen?	12
5 Har könstillhörigheten någon betydelse för makt och inflytande i riksdagen?	22
6 Strategier för att öka kvinnors makt.....	29
7 Om manligt och kvinnligt ledarskap	34
8 Formella och informella maktstrukturer.....	36
9 Ledamoten och familjen.....	38
10 Förekommer det kränkande särbehandling i riksdagen?	46
11 Händelser som det talats om.....	65
12 Hur ser man på mediebilderna av en ojämslälld riksdag?	68
13 Vad utmärker en jämställd riksdag?	73
14 Är riksdagen jämställd?.....	77
15 Ska riksdagen arbeta för ökad jämställdhet?	83
16 Slutord.....	91

1 Sammanfattning

Denna rapport bygger på djupintervjuer med ett slumpmässigt urval ledamöter i Sveriges riksdag 2005. Syftet är att återge dessa 30 ledamöters synpunkter, tankar och erfarenheter i frågor som gäller jämställdheten i riksdagen och om det arbete som bedrivs för att främja jämställdheten. Rapporten och ett seminarium i november 2005 med utskottens presidier är delar i det jämställdhetsprogram som riksdagsstyrelsen tidigare ställt sig bakom.

På frågan om vilka egenskaper och färdigheter som är viktiga för att få makt och inflytande i riksdagen var de vanligaste svaren kunskap och kompetens, men också politisk erfarenhet och social förmåga. Även förmågan att anpassa sig till partigruppen politiskt, kulturellt och socialt framträdde som en viktig faktor. Samarbetet mellan partikolleger i de mindre sammanhangen uppfattades som mera konstruktivt och oproblematiskt och verkade därmed vara mera uppskattat. Kritik framfördes mot att så stor vikt läggs vid åren i riksdagen.

Inte spontant men som svar på en direkt fråga ansåg många att männen har lättare att nå de positioner som ger makt och att det finns manliga synliga och osynliga strukturer som understödjer män. Omvänt framhålls nackdelarna för kvinnor som att mötas av lägre tolerans, att ha högre krav på sig från omvärlden och sig själva, att ha svårare att nå fram och synas, att i högre grad ha åldern emot sig och att sakna de etablerade kontaktnät som ger tyngd.

I ett avsnitt beskrivs några strategier för att kvinnor ska kunna anpassa sig till den av män skapade rådande ordning som många anser finns i riksdagen. Metoden att bilda nätverk ses dock inte alltid med blida ögon. I intervjuerna framfördes tankar om skillnaden mellan manligt och kvinnligt ledarskap. Riksdagen ansågs präglad av manligt ledarskap och formell ärendehantering. En beskrivning görs av hur formella och informella maktstrukturer kan uppstå.

De flesta, män likaväl som kvinnor, upplevde svårigheter att förena riksdagsuppdraget med föräldraskap och familjeliv. Många framhöll att familjens stöd är en nödvändighet.

Ett försök görs att få en bild av om det förekommer negativ särbehandling av kvinnor i riksdagen. En stor del av de intervjuade kunde ge exempel som att kvinnliga ledare och personer som driver jämställdhetsfrågor motarbetas och att personer blir nonchalerade eller inte tagna på allvar. Vi hörde också om sexuella trakasserier och nedsättande kommentarer om kvinnor. Många sökte efter alternativa förklaringar till det som uppfattats som särbehandling på grund av kön, som att det i stället handlar om att personen har ett begränsat politiskt inflytande. Det var också många som talade i termer av härskarteknik, och en inte ovanlig uppfattning var att härskarteknikerna är könsneutrala och utövas av och mot både män och kvinnor. Det framhölls att beskyllningar om negativ särbehandling och härskarteknik kan användas i politiska syften. När några kända händelser kommenterades fann vi en benägenhet hos både

kvinnor och män att tolka händelsen på det sätt som är det mest välvilliga för partikamraten.

Utskotten har i viss mån stått i fokus när det tidigare har talats om bristande jämställdhet i riksdagen. De problem som togs upp i intervjuerna avsåg dock inte i första hand utskotten. Vi gör ett försök att jämföra det som framkom genom intervjuerna med en tidigare tidningsenkät som angav att en majoritet av de kvinnliga ledamöterna upplevde problem i riksdagen. Vi kommer fram till att resultaten inte behöver motsäga varandra.

En jämställd riksdag skulle enligt de flesta utmärkas av att det råder lika-behandling, som t.ex. att alla bemöts på samma sätt oavsett kön. Några tog direkt avstånd från tanken att jämställdhet skulle vara uppnådd med en viss procentsats kvinnor i riksdagen.

På frågan om riksdagen kan anses jämställd var det vanligaste svaret att riksdagen – om än inte jämställd – är på god väg att bli det och i varje fall är lika bra eller bättre än samhället i stort. De mera kritiska kunde hänvisa till att riksdagen är en del av en i samhället rådande könsmaksordning. Det var främst kvinnor som inte ansåg att riksdagen uppnått jämställdhet.

Det absoluta flertalet ansåg att riksdagen bör verka aktivt för jämställdhet. Kunskaperna om riksdagens jämställdhetsprogram och om talmannens nätverk verkade dock vara begränsade.

Få konkreta förslag framkom om vad som skulle kunna göras för att förbättra jämställdheten.

I ett avslutande avsnitt för vi fram några tankar om frågor som skulle kunna vara värda att diskutera.

2 Inledning

En stadigt ökad andel kvinnor i riksdagen väcker inte förvånande frågan om representationen också inneburit att kvinnornas faktiska makt och inflytande ökat i motsvarande grad. Denna fråga uppmärksammades inom riksdagen redan för ett 10-tal år sedan då den dåvarande talmannen Birgitta Dahl tog initiativ till ett möte med ledamöter från de sju riksdagspartierna för att diskutera hur den goda representationen av kvinnor skulle kunna tas till vara. Talmannens kvinnliga nätverk bildades och en verksamhet växte fram i form av frukostmöten och längre seminarier för ledamöter och anställda. Syftet var att belysa riksdagsarbetets och politikens villkor och förutsättningar ur ett brett perspektiv och möjligheterna till utveckling för den enskilde ledamoten. Verksamheten har fortsatt under den nuvarande talmannen Björn von Sydow.

Frågorna fick ökad aktualitet under hösten 2003 sedan nätverket i en skrivelse tagit upp frågor av detta slag under rubriken Jämställd arbetsmiljö i riksdagen. Där föreslogs en handlingslinje för en god arbetsmiljö och ett gott ledarskap. Frågorna togs också upp i motioner under den allmänna motions tiden det året. Motionerna behandlades i konstitutionsutskottet under rubriken Genusperspektiv. Utskottet anslöt sig till det som sades i motionerna om värdet av åtgärder för att bryta sådana omedvetna invanda mönster och attityder som är negativa från jämställdhetssynpunkt och förutsatte att riksdagsstyrelsen och andra skulle verka för att arbetet i nätverket fick genomslag bl.a. när det gäller utbildningsinsatser.

I en skrivelse till riksdagsstyrelsen senare under hösten 2003 lade Socialdemokraterna i riksdagen fram ett antal förslag för att förbättra jämställdheten i riksdagen. En arbetsgrupp med tjänstemän i Riksdagsförvaltningen och partikanslierna fick i uppdrag att bereda skrivelsen. Det resulterade i rapporten 15 förslag för en jämställd riksdag. Förslagen presenterades under sju huvudrubriker, däribland Metod och ansvar och Synliggörande och ökade kunskaper. Förslagen är inriktade främst på den kvalitativa jämställdheten. En huvudtanke i rapporten är att riksdagen som institution ska arbeta metodiskt och fortlöpande med frågorna. Det ska ske genom att riksdagsstyrelsen för varje mandatperiod fastställer ett jämställdhetsprogram med syftet att främja jämställdheten i riksdagen. Programmet ska redovisas och följas upp. Riksdagsstyrelsen ställde sig bakom rapporten i december 2004.

I enlighet med dessa tankar fastställde riksdagsstyrelsen ett jämställdhetsprogram den 13 april 2005. Eftersom det då återstod en ganska kort tid av mandatperioden begränsades programmet till fyra punkter. De inriktades bl.a. på temat Synliggörande och ökade kunskaper. Två av punkterna i programmet avsåg detta tema: Djupintervjuer med ett antal ledamöter om deras syn på jämställdheten i riksdagen och seminarier för utskottens presidier skulle kunna bidra till ökade kunskaper om de faktiska förhållandena och stimulera diskussionen.

Frågan om en jämställd riksdag kan sägas utgå från en problembild som framträtt inte bara i de sammanhang som nämnts nu. Även medierna har tecknat en ganska dystert bild av hur det står till. Medan arbetsgruppens uppdrag pågick

publicerades resultatet av en enkät i Svenska Dagbladet. Enligt enkäten hade mer än 60 % av riksdagens kvinnliga ledamöter utsatts för förtryck på grund av sitt kön. Kommentarer från ledande personer i riksdagen visade att meningarna var delade om enkäten speglade de verkliga förhållandena.

I arbetsgruppens rapport 15 förslag för en jämställd riksdag berördes svårigheterna att formulera problemet och att teckna en problembild som alla kan enas om. Att i någon vetenskaplig eller juridisk mening fastställa hur det förhåller sig skulle vara svårt, för att inte säga omöjligt. Rapportförfattarna utgick dock från att SvD-enkäten talade sitt språk – många kvinnliga ledamöter upplever att det finns problem med jämställdheten i riksdagen. Gruppen föreställde sig att man knappast skulle kunna fastställa en bild av hur det *faktiskt* är. Förändringsarbetet skulle i stället kunna utgå från en mer eller mindre utbredd *uppfattning* om hur det förhåller sig. Genom djupintervjuer skulle man kunna få en bild av detta.

I den nu framlagda rapporten redovisas resultatet av ett antal djupintervjuer med ett slumpmässigt urval av ledamöter. Intervjuerna genomfördes under försommaren och första delen av hösten 2005. De rör jämställdhetsaspekterna på riksdagsuppdraget i en vid bemärkelse. Både kvinnor och män har intervjuats.

Rapporten är i första hand skriven för riksdagen och dess ledamöter med syftet att öka kunskaperna och insikterna som utgångspunkt för ett förändringsarbete. Vi utesluter dock inte, och skulle gärna se, att rapporten kan vara av vidare intresse.

Rapporten är resultatet av ett samarbete mellan oss två. De frågor som ställs i intervjuerna har formulerats av oss gemensamt. Intervjuerna har genomförts av Katarina, medan Gunilla har skrivit rapporten. Vi står gemensamt bakom kommentarer och slutsatser. I stor utsträckning är rapporten ett direkt återgivande av vad de intervjuade ledamöterna har berättat. Därför ser vi dessa riksdagsledamöter som upphovspersoner i minst lika hög grad som vi själva. Vi passar på att framföra vårt tack till de ledamöter som deltagit. För oss har det varit synnerligen givande och lärorikt att ta del av alla synpunkter, tankar och reflektioner.

Rubriken har formulerats i tanken att det ska genomföras återkommande studier av detta slag.

Delar av rapporten har presenterats för utskottens presidier i november 2005.

Med denna rapport genomförs två punkter i riksdagens jämställdhetsprogram.

Stockholm/Uppsala i februari 2006

Gunilla Upmark

Kanslichef i riksdagens arbetsmarknadsutskott, jämställdhetssamordnare i riksdagen

Katarina Barrling Hermansson

Fil.dr i statsvetenskap, forskare vid statsvetenskapliga institutionen vid Uppsala universitet

3 Metod – att genomföra djupintervjuer

Rapporten bygger på intervjuemetoden. För att intervjuerna ska ge ett så gott underlag till tolkning och förståelse som möjligt har vi velat ge de intervjuade ledamöterna tillfälle att utveckla resonemang och fullfölja egna tankebanor. Vi ville också ha möjlighet att ställa följdfrågor om olika iakttagelser som framstår som relevanta för att belysa olika frågeställningar. Samtidigt ville vi upprätthålla ett visst mått av konsekvens och tillförlitlighet. Intervjumaterialet måste kunna sammanställas på ett sätt som medger överblick. Den valda metoden brukar benämnas semistrukturerade samtalsintervjuer.

Ett ytterligare skäl för valet av intervjuemetod är att den brukar anses vara den lämpligaste då s.k. elitpersoner undersöks. Man kan anta att riksdagsledamöter inte skulle uppskatta en alltför styrd intervjusituation, där den som intervjuar kan ge intrycket att veta mer än den intervjuade. De är professionella politiker som är tränade i att beskriva verkligheten och framföra uppfattningar på ett sätt som passar dem själva.

Intervjuerna har utgått från ett frågeformulär. I huvudsak har det varit öppna svarsalternativ. Flera av frågorna har avsett breda teman, som t.ex. vilka egenskaper och färdigheter som krävs för att få makt och inflytande i riksdagen. De reflektioner som en sådan fråga kan ge upphov till ställer krav på improvisation från intervjuarens sida när det gäller att ställa uppföljningsfrågor så att inte viktiga aspekter går förlorade. Intervjuformuläret har därmed inte alltid kunnat följas strikt och alla ingående frågor har inte besvarats i samtliga intervjuer.

Vi beslutade att intervju 40 ledamöter, dvs. drygt en tiondel av riksdagens ledamöter. Detta får anses vara ett stort antal vid den valda metoden. En måttnad i betydelsen återkommande teman och åsikter brukar anses inträda redan efter 15–20 intervjuer. Syftet med ett relativt stort antal intervjuer var att åstadkomma så god representativitet som möjligt könsmässigt, politiskt och åldersmässigt och också med hänsyn till positionen i riksdagen.

De 40 utvaldes med lottens hjälp, s.k. obundet slumpmässigt urval. Rent praktiskt nummerades papperslappar från 1 till 349, veks ihop och lades i en burk som skakades om. De dragna lapparna ställdes mot kammarens aktuella ledamotsförteckning där varje ledamot har sitt platsnummer. Utfallet utmärktes framför allt av en viss överrepresentation av kvinnliga ledamöter. Vi skrev till de 40 och beskrev bakgrunden till undersökningen och vilken metod vi tänkte använda oss av. Vi erbjöd anonymitet såtillvida att rapporten skulle utformas på ett sätt som skulle göra det svårt att identifiera enskilda. Intervjuerna skulle också genomföras med största möjliga diskretion. Frågan ställdes om de var villiga att delta i intervjun. Vid jakande svar fick de välja mellan ett antal alternativa intervjutider. Det gavs också möjlighet att avgöra var någonstans intervjun skulle ske. Det visade sig i många fall svårt att finna lämpliga

tider. I några fall var det dessutom svårt att alls komma i kontakt. Vi skickade påminnelser i två omgångar.

Endast en ledamot förklarade uttryckligen att han inte ville delta i intervjun. Med hänsyn till det uppgivna skälet bestämde vi att ändå betrakta svaret som en genomförd intervju.

I mitten av oktober drog vi streck för ytterligare försök att finna passande intervjutider. Detta innebar att 30 intervjuer genomfördes.

De intervjuade (respondenterna) delades in i fyra grupper efter de kategorier som vi betraktar som mest relevanta, kön och politisk hemvist bestämd efter blocktillhörighet. Detta anges i rapporten som BK (kvinna i det borgerliga blocket), BM (man i det borgerliga blocket), RGK (kvinna i det rödgröna blocket) och RGM (man i det rödgröna blocket).

Även bland dem som faktiskt intervjuats finns en överrepresentation av kvinnor. Representativiteten i förhållande till riksdagens sammansättning i december 2004 innebär i övrigt en viss överrepresentation av RGK och en underrepresentation av BM, medan BK och RGM ungefärligen motsvarar det rätta förhållandet.

En ytterligare kategoriindelning som t.ex. efter ålder, ställning i riksdagen, utbildningsnivå och geografisk hemvist skulle givetvis vara intressant. Vi fann dock snart att detta skulle ha möjliggjort eller i varje fall underlättat identifiering. I många fall framgår dock sådana saker av det svar som lämnas. Det är inte möjligt att så att säga följa en och samma individ genom de olika temana. Med hänsyn till anonymiteten kan vi inte heller ange utskottsstillhörighet eller t.ex. låta en ledamot jämföra två utskott som han eller hon har erfarenhet av.

Av de 30 intervjuade personerna har 6 ledande position i riksdagen. Med det menar vi talman, vice talman, partiordförande, vice partiordförande, gruppleddare eller ledamot av utskottspresidium. 5 av de intervjuade kan anses som profilerade i jämställdhetsfrågor. Vi avser då t.ex. att vara talesman för sitt parti i sådana frågor, ha en ledande roll i en kvinnoorganisation eller vara känd från den offentliga jämställdhetsdebatten.

Alla utskott utom konstitutionsutskottet och utrikesutskottet är representerade med ordinarie ledamöter. Även från dessa utskott finns dock nuvarande eller tidigare ersättare med bland respondenterna.

Vi ser inte bortfallet som särskilt problematiskt. Det har i de flesta fall funnits enkla förklaringar till att en intervju inte kunnat genomföras. Vad som möjligen kan vara något bekymmersamt är det begränsade inslaget av unga personer och kanske särskilt unga kvinnor eftersom de skulle kunna tänkas uppleva problem med jämställdheten i högre grad. Mot detta ska ställas att det i praktiken är få mycket unga människor i riksdagen. Enligt ledamotsmatrikeln för 2004/05 var bara en handfull ledamöter 30 år eller yngre under 2005 och bara knappt 11 % födda under 1970- och 1980-talen. Till det kommer att vår ambition inte är att ge en fullständig och heltäckande bild av förhållandena. I så fall skulle en annan metod ha valts.

Intervjuerna genomfördes under fyra veckor från slutet av maj månad och under ett par höstveckor fram till slutet av oktober. Det stora flertalet av dem hölls i ett särskilt rum i riksdagen, några i ledamotens eget rum. Intervjuerna togs upp på band, men bandspelaren stängdes ibland av på den intervjuades begäran. I dessa fall fördes i stället minnesanteckningar. Senare gjordes utskrifter av intervjuerna.

Tillvägagångssättet med bandspelare kan ha den nackdelen att somliga trots löftet om konfidentiell behandling är försiktiga på ett sätt som de annars inte skulle ha känt att de behövt vara. Frågor kommer upp som kan vara känsliga både för den intervjuade själv och för andra. En fördel med bandspelare är att intervjuaren kan vara mera koncentrerad och ställa relevanta följdfrågor. En annan och självklar fördel är att intervjuerna finns i stort sett ordagrant dokumenterade, vilket gör att både detaljer och sammanhang kan träda fram på ett tydligare sätt vid lyssnandet i efterhand. Det har också medgett att rapporten till mycket stor del kunnat bygga på i det närmaste exakt återgivna formuleringar – dock efter viss språklig bearbetning – när det gäller ordvalet. Detta är så mycket viktigare som flertalet politiker är verbala personer med förmåga att med klatschigt och träffande ordval beskriva företeelser, känslor och reflektioner. Vår strävan efter autenticitet innebär också att vi avstått från censur. I rapporten kan man därför finna ett antal invektiv.

Formuleringstalangerna till trots har flera av frågorna helt klart varit svåra att besvara, vilket de intervjuade många gånger spontant gett uttryck för. Några frågor har gjort den intervjuade närmast ställd. Det har främst gällt manliga ledamöter, t.ex. när de fått frågan om könstillhörigheten i deras fall varit till fördel eller nackdel i riksdagsuppdraget. Andra frågor har tvingat fram ett reflekterande och svaren har varit prövande. Detta gäller kanske främst när vi bett om konkreta exempel på att ledamöter haft problem i riksdagen som skulle kunna ha samband med kön.

Intervjuerna tog vanligen mellan 30 och 60 minuter. Den kortaste intervjun – den ovan nämnda som innebar ett avböjande att delta – tog 2 minuter och den längsta ca 90 minuter. Totalt innehåller utskrifterna ungefär 150 000 ord med ett genomsnitt på 5 100 ord i intervjuerna med kvinnorna och 4 400 ord i intervjuerna med de manliga ledamöterna.

Anonymitetsskyddet gör givetvis att undersökningen blir mindre genomskådlig. Det blir svårare att kontrollera om uppgifterna stämmer och urvalet blir mindre klart. Detta får vi acceptera.

Vi är noga med att betona vad undersökningen och rapporten inte är: Det är inte fråga om forskning eller djupanalys. Rapporten är inte en dokumentation av vad enskilda ledamöter har för uppfattningar i olika frågor eller hur förhållandena ser ut i de olika partierna. Enskilda händelser dokumenteras inte. Rapporten är däremot ett återgivande av de intervjuade ledamöternas synpunkter, tankar och erfarenheter som rör jämställdheten i riksdagen och det arbete som bedrivs för att främja jämställdheten.

4 Vem får makt och inflytande i riksdagen?

Detta avsnitt anknyter till ett av delmålen i den svenska jämställdhetspolitiken, Jämn makt och inflytande mellan kvinnor och män. Ledamöterna fick frågan vilka egenskaper och färdigheter som generellt sett är viktiga för att få makt och inflytande i riksdagen. Vi ville också veta om det är några skillnader beroende på om det gäller partigruppen, utskottskommittéerna eller utskotten som sådana. De vanligaste svaren avsåg kunnsighet och kompetens, kommunikationsförmåga och social kompetens. För partigruppens del framträdde även betydelsen av den formella positionen, t.ex. att vara utskottsordförande, och den politiska erfarenhetsbakgrunden. Här framhölls också kravet på anpassning, politiskt, kulturellt och socialt, och detta i både positiv och negativ mening. I den mindre utskottskommittén, där arbetet i allmänhet beskrevs som informellt och konstruktivt, kom också kunskaperna i förgrunden liksom samarbetsförmågan och det sociala samspelet. Det mera formella arbetet i utskotten ansågs kräva en medvetenhet om spelreglerna. Även där betonades vikten av kunskaper och social förmåga. Arten av de politiska frågor som hanteras i utskottet ansågs inverka på möjligheterna till inflytande. Även utskottsledningens roll framhölls liksom inverkan av skillnader i utskottskulturer.

Det framkom ganska stark kritik från ledamöter i båda blocken mot den stora vikt som läggs vid ancienniteten, alltså åren i riksdagen, och som antas ge upphov till missnöje framför allt bland yngre personer. Kvinnor inom det rödgröna blocket påtalade också nackdelen av att inte ha LO-anknytning.

Bara en person kom direkt in på könstillhörighetens betydelse. Vi kan inte se några tydliga könsskillnader i svaren.

De inledande frågorna i intervjun var av generell karaktär. De anknyter till ett av sex delmål – Jämn makt och inflytande mellan kvinnor och män – under den svenska jämställdhetspolitikens övergripande mål om ett samhälle där kvinnor och män har samma möjligheter, rättigheter och skyldigheter inom alla väsentliga områden i livet. Representationen, dvs. jämn fördelning av makt och inflytande, är ett av fem s.k. fokusområden enligt regeringens skrivelse om jämställdhetspolitiken (skr. 2002/03:140, 2003/04:AU2). Här kan nämnas att en offentlig utredning har lagt fram förslag om ett nytt övergripande mål och ett antal delmål för jämställdhetspolitiken (SOU 2005:66) och att en proposition om jämställdhetspolitiken är aviserad under våren 2006.

Den första frågan löd: ”Vilka egenskaper och färdigheter är viktiga för att få inflytande och accepteras i riksdagen?” Syftet var att ta reda på om det är några förhållanden som särskilt påverkar mäns eller kvinnors förutsättningar att få makt och inflytande. Vi ville också få besked om det är ungefär samma krav och egenskaper som anses viktiga oberoende av sammanhanget, såsom om det är partiinternt eller inte, om det är en mindre eller större grupp, om det är formellt eller informellt eller om det är utåtriktat eller inte. En uppföljande fråga preciserades därför till att avse dels andra politiska uppdrag än ledamotskapet i riksdagen, dels olika organ inom riksdagen, i första hand parti-grupp, utskott och utskottskommitté eller motsvarande. Frågan inriktades på sådana sammanhang som det absoluta flertalet av ledamöterna verkar i. Vi utslöt därmed riksdagens ledningsorgan och t.ex. partiernas förtroenderåd och motsvarande.

Även om vi inte särskilt frågade om det omvända förhållandet, alltså vilka faktorer som kan försämra möjligheterna till makt, inflytande och acceptans, avsåg många av svaren sådana hinder. Det kunde t.ex. gälla avsaknaden av erfarenhet eller utbildning.

I den kritik som riktats mot brister i jämställdheten i riksdagen har utskotten i viss mån stått i fokus. Vi ville därför också försöka ta reda på om det är några särskilda förhållanden i utskotten som kan påverka kvinnors respektive mäns förutsättningar att verka där.

En annan tanke med dessa inledande och öppna frågor var att få besked om könstillhörigheten spontant skulle anges som en viktig faktor.

Kritik mot frågeställningen

En av de intervjuade ansåg att *frågan var felformulerad*. Inflytandet beror enligt honom inte på egenskaper som förmågan att uppträda eller tala utan på det stöd som väljarna gett. ”Man sitter i riksdagen som företrädare för sitt parti ’och inte för sina vackra ögons skull’. Frågan om egenskaper hos enskilda är därför irrelevant. Den enskilde ledamotens makt och inflytandet korre-sponderar med partiets styrka. Något annat skulle innebära att väljarnas utslag blev vanställt.” (RGM) Samtidigt måste man enligt denne ledamot ha i åtanke att varje ledamots mandat är lika mycket värt.

I Vad är viktigt för att få makt och inflytande i riksdagen i allmänhet?

När svaren avsåg riksdagen i allmänhet var de tre vanligaste faktorer som nämndes

- kunnsighet och kompetens, att vara påläst
- kommunikationsförmåga och
- social kompetens.

Annat som ofta återkom i svaren var integritet och självständighet, gott självförtroende, politisk erfarenhet och förmåga att kunna lyssna. Ytterligare faktorer som nämndes var uthållighet och genomförandeförmåga. ”Att ha en agenda och att bestämma sig för vad man vill åstadkomma är betydelsefullt.

Det går inte att sitta och vänta på förslag, utan man måste själv ta initiativ.” (RGK) Några framhöll strategisk skicklighet som t.ex. att kunna bygga allianser och skapa nätverk. Även andra faktorer relaterade till omgivningen nämnades, som att ha förtroende och god förankring i partiet. Den kommunikativa förmågan, både i tal och skrift och i mera social bemärkelse, framhölls av många. Några menade, med viss kritik, att man måste behärska ett särskilt slags språk och ett visst sätt att tala. ”Jag märker att vissa anstränger sig för att tala på det sättet, man krånglar till det i stället för att uttrycka det enkelt.” (RGK) Några framhöll också förmågan att kunna profilera sig, vilket ibland sattes i samband med det ökande personvalsinslaget. Individerna blir viktigare.

En manlig ledamot nämnde också vikten av att göra sig bra i medierna, och framför allt i tv med dess genomslagskraft. ”Den som inte har förmågan att på 20–25 sekunder slagfärdigt komprimera sitt budskap har inte så stora förutsättningar.” (BM)

I svaren fanns också *sådant som uppfattades som negativt*. Vanligast var betydelsen av att ha suttit länge i riksdagen, dvs. anciennitetsprincipen.

En ledamot uttryckte det så här: ”Kunskap väger inte tungt, du kan ha hur bra kunskaper som helst, du blir ändå ratad om du inte suttit tillräckligt länge.” (BM) Denne ledamot konstaterade att riksdagen eller i varje fall det egna partiet i detta avseende skiljer sig kraftigt från vad som gäller i samhället i stort. En kvinna beskrev det som att man från början är ett oskrivet blad, oavsett vad man gjort tidigare. ”Man har inte utan måste förtjäna ett existensberättigande genom att lägga år till år.” (RGK) En manlig ledamot ansåg dock att detta förefaller ha ändrats till det bättre. ”Förr var det helt enkelt kutym att man som gröngöling fick sitta tyst och lyssna ett par år, men i dag är det en helt annan attityd.” (RGM)

Några menade att det finns en könsskillnad i detta. Medan lång tid i riksdagen är en otvetydig fördel för en man är det mera tveksamt om det förhåller sig så för kvinnorna, eftersom det i allmänhet också betyder hög biologisk ålder. ”Kvinnor över 50 är ofta för gamla för uppdrag och saker och ting, medan män inte är det”, som en kvinnlig ledamot (RGK) uttryckte det. Men den motsatta uppfattningen framfördes av en man. ”Vit, 50-årig man, honom är det skottpengar på.” (BM)

Andra negativa faktorer som återkom var betydelsen av att ha de ”rätta” kontakterna och de ”rätta” åsikterna.

En av de intervjuade (RGK) ansåg att det viktigaste för att lyckas i riksdagen är att vara ensamstående utan barn.

I flera av intervjuerna fanns också mera *generella beskrivningar av vad som kännetecknar riksdagsledamoten*. ”Alla är hyfsat starka personer. Det är inte för inte som en människa lyckas ta sig in i riksdagen.” Bakom ligger 349 individuella ambitioner, strävanden och strategier. Ledamöterna är 349 ”ledare”, ”solospelare” eller ”småföretagare”. De är ”maktmänniskor som tagit sig upp på skalan och vet vad de vill”. Det stora flertalet har inte burits fram av andra utan har kämpat sig till sin position. Man har deltagit i en tävling. Väl inne i riksdagen fortsätter denna tävling i förhållande till andra partier.

Många var noga med att framhålla att det pågår en *tävlan och konkurrens även partikamrater emellan*. ”Man ingår i en partigrupp som innebär en sorts kollektiv gemenskap, men konkurrenssituationen fortsätter.” (RGK) Det gäller inflytande, position och status.

En ledamot talade om ”vanföreställningen att det inte finns några konflikter i partigruppen, alla förväntas ju ha samma åsikter. Den politiska debatten inom partierna är väl så tuff och ska så vara.” (BM)

Den här typen av resonemang används också för att förklara olika slag av tillkortakommanden som påstås ha med kön att göra, men där den intervjuade har velat ge en alternativ förklaring.

Bara en av de intervjuade (RGK) nämnde direkt könstillhörighetens betydelse, och då *fördelen av att vara man*. Vi återkommer till detta.

Kommentarer

Vi finner det värt att kommentera några saker.

En första reflektion är anciennitetens betydelse för att lyckas i riksdagen. Det handlar både om, som i detta avsnitt, betydelsen i sig av att ha suttit länge i riksdagen och om det omvända, alltså brist på inflytande till följd av att vara ny i riksdagen, och hur detta kan tolkas som utslag av negativ särbehandling. Flera var inne på att det som kan upplevas som könsförtryck eller diskriminering i stället handlar om tillkortakommanden därför att man inte kan luta sig mot en lång riksdagsserfarenhet.

Vi kunde uppfatta en viss bitterhet hos några av dem som uppehöll sig vid årens betydelse. En lustig iakttagelse är att många som talade om riksdagsåren benämnde det ”senilitetsprincipen”. Vi kunde inte uppfatta något citations-tecken. Någon talade om ”ålderstaggarna”.

De svar som betonade faktorer som att ha en position, en formell eller informell ställning eller förankring gick egentligen förbi frågan. Det vi ville ha fram var vad som i sig leder till att man får en reellt sett stark position eller ställning och därmed makt och inflytande.

Någon av dem som nämnde vikten av förtroende hos sitt parti utvecklade sina tankar och menade att de påståenden som framförts om att man inte hade förtroende för honom i själva verket var en renodlad maktkamp som klätts i andra termer.

Kan vi urskilja några könsskillnader i svaren? Nej, vi kan inte se några större sådana skillnader. Det vanligaste svaret från både män och kvinnor var att det i första hand är kunnighet och kompetens som ger inflytande. Det var en viss övervikt för kvinnornas betoning av att ha social kompetens. Å andra sidan var det framför allt män som framhöll förmågan att lyssna. Även den förmågan får väl betraktas som ett utslag av social kompetens, så möjligen är detta bara en fråga om ordval.

2 Vad är viktigt för att få makt och inflytande i partigruppen?

Vi gick vidare med frågan om vilka egenskaper och färdigheter som är viktiga för att få inflytande i partigruppen och om det är någon skillnad i förhållande till riksdagsuppdraget i stort.

Flera kom spontant in på att svaret på frågan kan bero på gruppens storlek. Den största partigruppen, Socialdemokraterna, består av 144 ledamöter, medan den minsta, Miljöpartiet de gröna, bara har 17 ledamöter. Arbetet i en stor partigrupp blir av nödvändighet formellt. Man anmäler i förväg om man vill ta upp en fråga på gruppmötet eller begär i varje fall ordet och väntar på sin tur. I en mindre partigrupp kan mötena vara mera informella och fler kan ges utrymme i diskussionerna.

Gruppens storlek återverkar även på möjligheterna till inflytande rent generellt. En kvinnlig ledamot (RGK) framhöll nackdelen av att ingå i en stor grupp, ”man är bara en i mängden”. Det blir svårare att påverka, vilket gör att inflytandet över politiken kan kännas för litet. Arbetet i partigruppen blir därmed annorlunda än det mera informella samarbetet i utskottsgruppen, vilket i sin tur i viss mån kan förklara att olika faktorer träder fram som betydelsefulla för att få inflytande.

Trots dessa skillnader var det vanligaste svaret även här att kunskap och kompetens och att vara påläst är det viktigaste för att få makt och inflytande i partigruppen.

En avvikelse som framkom i förhållande till vad som ansågs betydelsefullt i stort för inflytandet är den styrka som följer av den *formella positionen*. Att vara ordförande i t.ex. FiU, SfU, NU eller AU ger en självklar tyngd i partigruppen. Plattformen som ledamot i partistyrelsen eller ordförande i något annat partiorgan kan ge också en särskild auktoritet. ”Det är en del av förankringsprocessen.” (RGK)

Några lade könsmissiga aspekter på detta. Den *informella rangordningen mellan utskotten* får återverkan i partierna, i de inre strukturerna och för de enskilda ledamöterna. En struktur uppstår som en effekt av att det företrädesvis är män som finns i ledningen för de ”tunga utskotten”. Även den *formella rangordningen* mellan utskotten slår igenom i praktiska hänseenden t.ex. så att vissa kvinnodominerade utskott ibland får finna sig i sena kvällsdebatter, något som mansdominerade utskott som KU och FiU i allmänhet slipper.

Några framhöll att *utskottsplaceringen* också återverkar på statusen i partigruppen. ”Den som ansvarar för FiU-frågorna är givetvis mindre ifrågasatt än den som är representant för miljö- och jordbruksfrågorna.” (RGK)

Den *politiska erfarenhetsbakgrunden* i stort framträder också som en viktig faktor. ”Det går liksom inte att säga att du sitter i riksdagen för att du har varit engagerad i kvinnodistriktet. Då tar det mycket längre tid att bevisa att du är mogen för uppdraget.” (RGK)

Även den mera *informella positionen* som att ingå i någon gruppering framhölls som viktig. En kvinnlig ledamot uttryckte det så här: ”Även om du säger kloka saker och är analytisk så kommer du att misslyckas om du inte klarar att bygga allianser och göra dig kompis med rätt personer.” (RGK)

Flera kvinnliga ledamöter inom det rödgröna blocket pekade på att det som socialdemokrat är en fördel att ha *anknytning till LO*. Det skulle framför allt gälla i partigruppen. ”Är man inte LO-ansluten kan man ha ett minus som man måste jobba sig över. Då har man inte de där kontakterna med ordföranden i fackförbundet och känner inte ombudsmännen, vilket man kan ha väldigt stor nytta av.” ”Man måste argumentera mycket mer för sin sak om man inte tillhör LO”. ”LO-bakgrunden ger dig ett plus.” Det var även ledamöter i det borgerliga blocket som kommenterade den starka fackliga kultur som man menade finns hos Socialdemokraterna.

Ancienntetens betydelse betonades också när det gäller inflytandet i gruppen, kanske än starkare och även här med viss bitterhet. ”Även om du är 50 år och varit landstingsråd så blir du klappad på huvudet, för du vet ju ingenting om hur livet i riksdagen är.” (RGK)

Det som framför allt skiljer sig i svaren jämfört med vad som anses viktigt för att få inflytande i riksdagen i stort är det *krav på anpassning* som samarbetet i partigruppen förutsätter. Detta uttrycktes i både positiva och negativa ordalag. Det handlar om lojalitet och att inte vara alltför ifrågasättande och att inte heller driva egna frågor. Det handlar också om att ha en social talang i mera traditionell bemärkelse, alltså att vara utåtriktad och kunna smälta in, men också en förmåga att känna av hur stort utrymme man kan ta sig, särskilt som nykommen i riksdagen. ”Det går inte för sig att som ny ledamot i partigruppen begära ordet för många gånger, men ingen har heller några positiva förväntningar att den nykomne ska visa framfötterna.” (RGK) En kvinnlig ledamot (RGK) tyckte att det var en svår avvägning eftersom hon också ville visa sitt engagemang. ”Eftersom man bara är en i mängden gäller det att vara social och utåtriktad och att våga ta för sig. Men man får inte sticka ut för mycket, för jantelagen gäller.” (RGK) En kvinnlig ledamot (BK) betonade att man inte får frondera och gå på tvärs. Man måste känna att man har andra med sig. En annan kvinnlig ledamot (RGK) talade om sitt partis särskilda partikultur, ”ett sätt att vara som man växer in i och som blir en förutsättning för att verka i partiet”.

En manlig ledamot som var i stort sett positiv till samarbetet i sin partigrupp uttryckte det så här: ”För att komma hit till riksdagen krävs det en förmåga att ta sig fram i systemet och att profilera sig själv. I någon mening är vi original, kanske inte udda personer, men ändå personligheter. När vi ska smälta samman i ett lagarbete är det inte självklart att allt går på räls. Det är klart att det uppstår spänningar, men den dynamiken kan vändas till något positivt om man har ett bra ledarskap som kan ta vara på människors olika egenskaper. Så helt konfliktfritt är det ju inte i en riksdagsgrupp, naturligtvis.” (BM)

I några av intervjuerna uttalades en ganska stark och bitter kritik mot den egna partigruppen. Det gäller enligt dessa ledamöter att följa normen och den föreskrivna ordningen för vad man ska tala om och inte tala om och att ha ”rätt” politisk åsikt. Det är rättning i leden och uppställning bakom partilinje eller ideologi. ”Där handlar det om positioner i partiet och grupperna. Det är

det som avgör om man har mycket att säga till om eller inte. Hackordningen är inte man–kvinna, utan något helt annat. Jag skulle vilja hävda att flera av våra män står längst ned på hackordningslistan här.” (RGM) Kritiken utvecklades också ur ett könsperspektiv.

Kommentarer

Vi kan möjligen se en viss könsskillnad i de svar som gäller inflytandet i partigruppen. När man talade om kravet på anpassning för att ta sig fram nämnde männen den förmåga som består i att lyssna och sedan konstruktivt försöka lösa upp knutar så att frågan kan föras framåt. Kvinnorna talade mera om att det gäller att ”känna sig fram” och att ”lyssna av”.

I kommentaren till det förra avsnittet om inflytande i riksdagen i stort, dvs. när män talade om att ”lyssna” och kvinnor om ”social kompetens”, frågade vi oss om det kunde handla om ordval. Vi är inte lika säkra här om det inskränker sig till en formuleringsfråga. Kvinnorna ger möjligen uttryck för en mera ”defensiv” hållning, medan männen förefaller beskriva en strategi. I ett senare avsnitt kommer vi att uppehålla oss vid olika strategier för att öka kvinnors makt och inflytande.

3 Vad är viktigt för att få makt och inflytande i utskottskommittéer/utskottsgrupper?

Arbetet i riksdagens partigrupper är i allmänhet organiserat så att en grupp ledamöter samarbetar på avgränsade politiska sakområden som vanligtvis anknyter till utskottsindelningen. Kommittén/gruppen kan arbeta mot ett eller flera utskott och består vanligen av ledamöter och ersättare i de berörda utskotten och någon eller några tjänstemän från partikansliet.

När vi gick vidare och flyttade perspektivet till utskottskommittéerna/grupperna blev svaren återigen i viss mån annorlunda. Vi använder oss i fortsättningen av benämningen utskottskommitté.

Flera ledamöter kom spontant in på *könssammansättningen* i denna mindre grupp. ”Numera har vi en kommitté av tre farbröder, vilket jag tycker är synd.” (BM) Faktorer som anciennitet och position nämndes inte längre. I stället kretsade det än tydligare kring *kunskaper*. ”Den som besitter kunskap och är påläst har alltid övertaget i diskussionen.” (BM)

Flertalet framhöll också att samarbetet är betydligt mindre formellt, ”det blir liksom lättsammare”. I kommittén förs de spontana diskussioner som sällan förekommer i den stora gruppen. En manlig ledamot sade: ”Det behövs ingen formell makt eller struktur. Vi kan t.ex. snabbt ta ett telefonmöte.” (RGM)

Utskottskommittén är det forum där man träffas oftast och har störst möjligheter att bli hörd och att delta i politiska diskussioner, vilket skapar ”betydligt större förutsättningar för en mer jämlik diskussion”. (RGK) Det ställs samtidigt krav på aktivitet, man måste säga vad man tycker. Flera ansåg också – och bedömde som positivt – att man i kommittén kan vara både mer öppen

och mer kritisk mot varandra jämfört såväl med partiet i stort som i förhållande till ledamöter i andra partier. När det gäller partimotståndare tänker man ofta bara att ”det där var väl typiskt, det visste vi väl”. (RGK)

Omdömena om utskottskommittéerna var på det hela taget mera reservationslöst positiva än om partigruppen. Både inom det borgerliga blocket och i de rödgröna samarbetspartierna underströk man att det är i utskottskommittén som lejonparten av det politiska arbetet utförs. ”Fokus är på utskottsgruppen.” En manlig ledamot värderade det: ”Det är den viktigaste gruppen. Det är där vi gör jobbet så att säga. Den politiska vardagen utspelas där.” (RGM) ”Där bedrivs det mest samhällsförändrande arbetet”, sade en kvinna (RGK). Tillhörigheten till en utskottskommitté skapar en identitet. ”Man betraktas som ’proffs’ i de frågor som kommittén har ansvar för.” (RGK)

Flera framhåller, några nästan med förvåning, det stora *ansvar* och vida manöverutrymme som getts kommittén. Detta understryks särskilt av ledamöter i mindre partier, där kommittén kan bestå av bara två ledamöter. Det beskrivs dock inte som något negativt i sig utan snarare som ett tecken på att man har förtroende i partiet.

Även bland ledamöter som ingår i större utskottskommittéer framhölls det stora ansvar som kan ligga på den enskilde ledamot som tilldelats ett ärende. ”Man kan vara rätt så ensam med sitt ärende. Det är på gott och ont. De andra i gruppen litat på mig, men jag kan ju vara helt snett ute.” (RGK)

Många anser sig alltså ha ett stort ansvar och utrymme, men det ligger en begränsning i kravet på respekt för ”utskottsreviren”. Man måste veta var gränsen går för att ha synpunkter på vad andra gör. Någon påpekade att detta kan stå i kontrast till förväntningarna på hemmaplan, ”där förutsätts det att man är allmänpolitiker”. (RGK)

Samarbetsförmågan och det sociala samspelet anses viktigt. I gruppen ser man sig som arbetskamrat och kollega. ”Man måste dela upp uppdragen. Tar du den frågan i kammaren? Kan du ta den i dag?” (BM) Arbetet med motionerna nämns som exempel på det täta samarbetet. Man hjälps åt med att ta fram underlag till partimotioner. ”Man får inte hindra någon att komma till tals, och man får inte döda diskussionen om någon har avvikande åsikter.” (RGM) ”Vi måste ha fullständig tillit till varandra.” (RGM)

De ledamöter som uttryckte mer eller mindre stark kritik mot sin parti-grupp var ändå positiva till samarbetet i utskottskommittén. Där är arbetet knutet till ett utskott, ”och då handlar det om sakfrågor och politik på riktigt.” (RGM) En kvinna förklarade det goda samarbetet i sin kommitté så här: ”Det finns inga problem, vi får mycket politik gjord, vi har öppna kort och gör inte saker bara för att det står i partiprogrammet.” (RGK)

Den övervägande positiva bilden av utskottskommittéerna var dock inte utan undantag. Vi hörde om samarbete i utskottskommittéer som tidvis fungerat mindre väl bl.a. till följd av auktoritär ledarstil.

4 Vad är viktigt för att få makt och inflytande i utskotten som sådana?

Om vi sedan går till utskotten och ser vad som värderas där för möjligheten att få inflytande blir det återigen en förskjutning. Man sitter i utskottet som partiföreträdare. En manlig ledamot beskrev det så att man *är* placerad i ett utskott, medan det som man åstadkommer i partigruppen gör att man *blir* placerad där. (BM)

Själva utskottsarbetet beskrevs som ganska formellt. Positionerna är i allmänhet givna. ”Det är mycket registreringar av partiernas ståndpunkter. Det är bara i ’lägen’ som det kan bli debatt. När man är överens i frågor handlar det om formuleringar.” (BM) ”Oavsett hur väl jag kan plädera för mitt partis förslag så röstas det ned. Så är systemet”, sade en annan BM. Det gäller att vara *medveten om spelreglerna*, ”att ha en professionalism” som någon uttryckte det. ”Man sätter inte i gång att dividera om saker som är klara.” (BM)

Att skillnaderna i olika avseenden mellan utskotten inverkar på vad som är viktigt för att få inflytande framkommer i flera av svaren. Vilket är beredningsområdet? Söker man konsensus eller handlar det om att hålla fram skillnaderna i politiken? Diskuteras politiken i utskottet eller ”sparas debatten till kammaren”?

Politikområdets karaktär anses alltså kunna avspegla sig. Många ledamöter talar i termer av hårda och mjuka utskottet, med FiU och TU som exempel på det förra och SoU, KrU och UbU som exempel på det senare. Frågornas art slår också igenom på vilka externa kontakter utskottet har. Vi har hört om företrädare för myndigheter på försvars- och trafikområdena som vid uppvaktningar i utskottet vänt sig till de manliga ledamöterna. Vid uppvaktningar om t.ex. djurskyddsfrågor har man i stället vänt sig till kvinnliga ledamöter. ”Det är skillnad mellan att umgås med utsatta grupper och med Svenska Automobilklubben”, som en manlig ledamot (RGM) uttryckte det.

Många tog upp *utskottsledningens betydelse* för de enskilda ledamöternas makt och inflytande. ”Inflytandet beror på vilken ledare du har och hur ledarskapet används. Med en auktoritär ledning får man inget inflytande.” (RGK) ”En ordförande som tillåter en öppen dialog ökar de enskilda ledamöternas makt och inflytande, arbetet blir dessutom mycket roligare.” (RGK)

Någon kommenterade särskilt de socialdemokratiska ledamöternas ”blygsamma roll att bara yrka bifall till propositionen. En ung ledamot som öppnar näbben och säger något kan bli avsnäst. Men det beror på utskottsledningen.” (BM)

Några berörde sådant som hur *mötetekniken* fungerar och hur argument framförs i utskottet, men detta mera för att beskriva skillnader mellan utskotten än för att ge exempel på vad som är betydelsefullt för att få inflytande.

Vi kan redan här nämna att just mötetekniken, särskilt i utskotten, i tidigare sammanhang har använts som exempel på sådant som kan behöva förbättras för att uppnå jämställdhet i riksdagen. Inte i någon av intervjuerna kom det dock fram att det mera allmänt skulle finnas tydliga och uttalade brister i detta avseende. Vi kommer att uppehålla oss vid denna fråga i ett senare avsnitt.

Även *skillnader i utskottskulturer* anses kunna påverka. Är det generellt sett ett tillåtande klimat eller är det strikt och formellt? Är det ett utskott där frågor diskuteras i öppna överläggningar eller skrider man till beslut direkt? En ledamot jämförde två utskott: ”I det ena är det ’pang, pang’, i det andra blir det ibland lite för långa diskussioner.” (RGM) Här nämndes även *kanslichefens roll*. ”En tjänsteman som är en stark ledarperson kan sätta sin prägel.” (BK) ”I ett av de utskott jag arbetar i blev jag ganska bryskt tillrättavisad av kanslichefen, ’så gör vi inte här’. Jag tror inte att det skulle ha hänt i något av de andra utskotten.” (BK)

Det var många som menade att det även i utskotten är viktigast att vara *kunnig och påläst*. En man ansåg att ”kunskaper är ’basic’ för att man ska respekteras i utskottet, inte de smala kunskaperna, men förmågan att skapa en helhet”. (RGM) ”Det går att vinna respekt även hos motparten genom goda sakkunskaper.” (BK) ”Det gäller att välja ut vissa frågor som man kan riktigt bra.” (RGK) En ledamot (BK) jämförde två utskott och pekade på den större betydelsen av bildning i det ena av dem.

Att vara *konstruktiv* och ha en förmåga att lösa upp knutar ansågs också som viktigt. ”I samarbetet partierna emellan gäller det att vara konstruktiv, att ge och ta och se var man kan finna den minsta gemensamma nämnaren om det t.ex. gäller en gemensam reservation för fyra partier.” (BM)

Även här framhölls den *sociala förmågan*. ”Man ska ha en viss trevlighetsnivå och följa med på lite utskottsresor och sociala tillställningar, det stärker gemenskapen i utskottet. Man får inte vara för trist och bara läsa rapporter och gå på sammanträden”, som en RGK uttryckte det.

Några ledamöter tog också upp *utskottsplaceringens effekt på möjligheten till profilering* utanför riksdagen. ”Det må vara maktpåliggande att vara ledamot i FiU eller SkU, men där är det fråga om att väga samman och göra helhetsbedömningar. Det är betydligt lättare att profilera sig och bli känd som ledamot i t.ex. SoU.” (BM)

5 Har könstillhörigheten någon betydelse för makt och inflytande i riksdagen?

Betydelsen av att vara man eller kvinna kom inte fram spontant i svaren på de första frågorna. Det andra blocket av frågor som redovisas i detta avsnitt siktade in sig på könstillhörigheten. Vi bad också om en uppskattning av om könstillhörigheten varit till fördel eller nackdel i riksdagsarbetet.

Knappast några svar lämnades utan reservationer. När både män och kvinnor pekar på mäns fördelar nämns att de har lättare att nå de positioner som ger makt och att det finns manliga synliga och osynliga strukturer som understöder män. Omvänt framhålls nackdelarna för kvinnor som att mötas av lägre tolerans, att ha högre krav på sig från omvärlden och sig själva, att ha svårare att nå fram och synas, att i högre grad ha åldern emot sig och att sakna de etablerade kontaktnät som ger tyngd.

En del svar från både män och kvinnor anknyter till olika slag av kvoteringsstänkande som verkat till fördel för kvinnor och till nackdel för män.

Vi tycker oss se en ganska tydlig könsskillnad i svaren såtillvida att män anser att det är om inte en otvetydig fördel så i varje fall ingen övervägande nackdel att vara man, medan knappast någon kvinna ansåg sig ha övervägande fördel av att vara kvinna.

Genom de första och allmänt hållna frågorna om vad som har betydelse för den enskilde ledamotens förutsättningar att påverka öppnade vi för intervjupersonen att komma in på könstillhörighetens eventuella betydelse. Det var bara undantagsvis som den aspekten togs upp spontant.

Vi fortsatte med en uttrycklig fråga om vilken betydelse könstillhörigheten skulle kunna ha mera generellt i riksdagsarbetet. Intervjupersonerna fick också möjlighet att göra en uppskattning av om könstillhörigheten varit till för- eller nackdel i hans eller hennes eget fall.

Några av de intervjuade männen hade inte tidigare reflekterat över frågeställningen. ”Jag tänker inte på det sättet. Det existerar helt enkelt inte i min tankevärld.” (RGM)

En annan man såg ett problem med hela denna diskussion. Frågan om könstillhörigheten har någon betydelse utgick enligt honom från att det finns ett motstånd just på grund av att det är en kvinna eller är en man. ”Det avgörande är inte könet utan om personen svarar mot det behov som finns, man eller kvinna är helt irrelevant”. (BM)

Knappast någon av dem som utvecklade sina tankar om detta gav ett oreserverat ja eller nej på frågan om betydelsen av att vara man eller kvinna.

Några svar gick ut på att man inte sett några egentliga exempel på nackdelar eller fördelar, men att det rimligen borde förhålla sig i riksdagen som i samhället i stort.

Uppdelning av svaren efter kön

Vi delar upp svaren efter kön och försöker gradera dem efter vilken betydelse den intervjuade ville tillmäta könstillhörigheten.

1 Manliga ledamöter

som ansåg att könstillhörigheten har mindre betydelse

”Så långt jag kan överblicka tycker jag faktiskt inte att könstillhörigheten i sig spelar någon roll.” (RGM) ”Det beror nog på vad det är för frågor. Handlar det om utbildning eller djurskydd dominerar kvinnorna. Vid utåtriktade verksamheter kunde man särskilt förr i tiden märka att personer vände sig till de manliga ledamöterna.” (RGM) ”Jag tror nog att könstillhörigheten har betydelse, men ärligt talat märker jag inte så mycket av det.” (BM)

och som ansåg att könstillhörigheten har betydelse

”Det borde inte vara någon skillnad, och jag har knappast sett någon skillnad. Men ändå så ser jag ju hur det är i samhället i stort. Kvinnorna får oftast vara ännu lite bättre för att hävda sig. Man möter det ibland.” (BM) ”Generellt kan man inte säga att kvinnor har sämre inflytande. Men kvinnor har svårare att nå de positioner som krävs för att vara i maktställning, vilket är en annan sak. En förklaring är att kvinnor är sämre på att understödja varandra och betydligt sämre än män på att skapa effektiva nätverk. De bildar formella nätverk som blir en grupp som alla andra och som därmed får en stämpel på sig och sedan bemöts av någon med en annan uppfattning i sakfrågan. Männens grupper identifieras i stället genom att man understöder varandra.” (BM) ”Det finns fortfarande manliga strukturer, som inte nödvändigtvis syns. Man samlas och har privata träffar i någon grupp. Det är ’fritidsgrejor’, men man talar ändå politik. Det kan påverka indirekt. Männen har lättare att stödja sina kompisar. Kvinnorna bildar nätverk men har inte traditionen att stödja varandra.” (RGM)

”Trots ambitioner att åstadkomma en jämn könsfördelning så är det, sett i ett kvinnoperspektiv och allt annat lika, ändå män som utses på grund av att de med rätt eller fel anses mer erfarna eller kunniga i en viss fråga.” Samme ledamot kunde tänka sig att ”kvinnlig charm” kunde spela en roll i partigruppen med hänsyn till de öppna diskussioner som förs där. (BM)

En manlig ledamot utvecklade varför kvinnor kan tyckas ha ett övertag i en politisk miljö som präglas av teorin om könsmaktsordning. ”Kravet på politisk korrekthet är lika starkt oavsett om du är man eller kvinna. Det övertag som kvinnor kan tyckas ha kommer inte av att de har kvinnliga erfarenheter utan grundar sig på en bestämd uppfattning i frågan om könsmaktsord-

ningen. Den lämnar inte mycket utrymme för andra åsikter att göra sig gällande, och därmed blir kvinnorna de främsta företrädarna.” (RGM)

och som pekade på effekten av könskvotering

”Jag tror nog att kvinnor som grupp haft en fördel av kravet i den allmänna debatten att det måste komma fram kvinnor i politiken. Systemet med varannan damernas har gjort att det varit lättare för kvinnor att få positioner, givetvis under förutsättning att de uppfyller kraven på partiarbete, kunnsighet, förankring, arbetsamhet osv.” (RGM)

”Jag känner inte att det är några skillnader. Det är möjligt att den här varvade-list-diskussionen har jämnat ut det. Det har varit en stor öppenhet i mitt parti om de här frågorna under ett antal år. Det tror jag har betydelse.” (RGM)

”Kvoteringstänkande innebär naturligtvis att könstillhörigheten får betydelse. ’Här måste det vara en kvinna’. Det är lika illa som annat könstänkande. Genusperspektivet är inte knutet till att vara kvinna eller man utan är en fråga om en attityd.” (BM)

Och vilken betydelse har könstillhörigheten för den intervjuade?

”Jag är inte här för att jag är man, men det är heller ingen nackdel att vara det. Det finns manliga och kvinnliga strukturer. I våra medlemsled och bland människor utanför huset värderas fortfarande manligt och kvinnligt enligt mera traditionella mönster, det utesluter jag inte.” (BM)

”Det har säkert en betydelse att jag är man, men inflytandet är också en effekt av den position man har. En kvinna i samma position som jag har säkert lika stort inflytande.” (RGM)

”Jag är tveksam om jag alla gånger har fördel av att vara man. Det är svårare att vara man och hålla sig för feminist och sedan föreslå att det ska prioriteras på ett annat sätt. Men jag har vissa fördelar. Risken är liten för att jag ska känna mig kränkt. Som man bär jag inom mig att inte vara kränkt, att inte vara drabbad. Jag tror också att det är lättare för mig som man att vara borta från hemmet eftersom det är mera legitimt och accepterat. Jag behöver inte heller av rädsla begränsa mitt fysiska rörelseutrymme, vilket jag tror att en kvinna skulle kunna göra. Sedan är det en annan sak att jag kanske löper större faktisk risk att bli överfallen.” (RGM)

”I det stora hela tror jag nog att jag haft en fördel av att vara man.” (BM)

2 Kvinnliga ledamöter

När vi på motsvarande sätt försöker dela in kvinnornas svar efter hur de bedömer könstillhörighetens betydelse finner vi att alla i tillmätte den betydelse, dock i olika hög grad.

Några som ansåg att könstillhörigheten har begränsad betydelse

”I det stora hela tror jag inte att det spelar någon jättestor roll. Problemet är nog att vi tjejer har högre krav på oss själva att vara pålästa och att göra vår

del av jobbet. Det är svårt att veta om det är partiets förväntningar eller krav som vi ställer på oss själva. Kanske spelar det in hur länge man suttit i riksdagen. Däremot kan jag någon gång uppleva att kvinnliga ledare behandlar män lite annorlunda än kvinnor.” (RGK)

”Det är inte avgörande, men det är lättare att vara man. För en man är det lättare att över huvud taget komma till riksdagen och även att få genomslag för sina åsikter i partigruppen. Den klassiska förklaringen gäller ännu. Fortfarande lyssnar och värderar människor väldigt olika beroende på om det är en man eller en kvinna som talar, men det är främst i andra sammanhang än i kammaren.” (RGK)

men flera som ansåg att könstillhörigheten har större betydelse än så

”Jag tror att man accepterar mindre frispel av oss kvinnor. Det är en större tolerans mot män som uttalar sig för partiets räkning utan att ha förankrat det. Jag har kommit fram till att det helt enkelt är mer provocerande om en kvinna har en avvikande uppfattning. Den dolda agendan är manligt dominerad. I utskottet är det annorlunda. Där är innehållet viktigare och i vilken utsträckning man faktiskt lyssnar.” (RGK)

”Precis som på andra ställen i samhället bedöms det som sägs utifrån kön. Män och kvinnor använder olika kroppsspråk och vokabulär. Kvinnor uttrycker sig annorlunda verbalt och har en annan mimik. Språket är mera känslösamt. Detta får stor effekt på hur vi uppfattas. På sätt och vis kan det vara en fördel ibland. Men det kan också vara en nackdel. Trots ganska mogen ålder kan en kvinna uppfattas som ung och kort i rocken. I mitt parti är det nog så, att kvinnor måste vara bättre för att räknas som bra, men om kvinnan bedöms som bra, har hon ett försteg framför en medelmåttig man.” (BK)

”Vi kvinnor har en fördel av att vara bättre på att se helheter. Men i och med att ekonomi fortfarande rankas så högt och genom att männen sitter i de ’tung’ utskott som ägnar sig åt ekonomin får de en större makt”. (BK)

”Det är klart att det har betydelse, för det har det ju överallt annars. Det råder inte jämställdhet någonstans, så varför skulle det göra det i riksdagen och i riksdagsgruppen? Det syns särskilt tydligt vid nomineringar när kön – jag tror omedvetet – kopplas ihop med ålder. Kvinnor över 50 anses ofta för gamla, medan män inte gör det. Men ålder är inte bara negativt. Jag tror att man lyssnar mer på mig i dag än för 10 år sedan.” (RGK)

”Vi måste vara duktigare för att komma framåt. Medan männen går ut och tar en öl och lägger upp strategier, sitter vi på våra kammare och arbetar. Det som ska göras, måste vi i högre grad göra själva. Vi tar inte för oss av det stöd som finns i samma utsträckning som män gör. Våra politiska sekreterare – ofta kvinnor – har mycket att göra. De kvinnliga ledamöterna drar sig för att besvara. Kvinnorna i vårt parti har dock en fördel jämfört med männen. Många av oss har ett yrke att falla tillbaka på medan männen oftare är ombudsmän. Det gör att kvinnorna kan känna sig friare. Livet står inte och faller med riksdagen.” (RGK)

”Det är klart att kön har betydelse. Man måste jobba mer för att bli trovärdig. Man måste kunna allting bättre. Och är det några som vid utskottsmöten får vänta länge på att få ordet, så är det alltid de kvinnliga ledamöterna. Kvinnor har också en stor nackdel av att i allmänhet inte ha någon ’hemservice’”. (RGK)

”Det är betydelsefullt att ha kontakter, att veta vem man ska ringa och att känna den personen. Då har man större tyngd. De manliga kontaktnäten är oftast mer etablerade. Så är det i samhället i stort, det är en manlig maktstruktur. – På något underligt sätt väger det ofta tyngre när en man säger något, och särskilt om han får stöd av en man. Men det här är finlir.” (RGK)

”Det är svårt att veta, jag har ju inget jämförelsematerial. Bilden är väl att en kvinna behöver mera och bättre argument, och – om man ska generalisera – att kvinnor i högre grad kan använda sig av känslargument. Men i så fall gäller det att bygga under med fakta för att få gehör. Om man då får igenom något så är det väl snarast en fördel, man behärskar både det känslomässiga och faktamässiga.” (BK)

”Jag tror det är en fördel att vara man t.ex. vid nomineringar. Kraven är större på oss kvinnor. Vi måste bevisa mera, och särskilt den som inte har akademisk examen.” (BK)

”I vissa politiska sammanhang är det en fördel att vara kvinna, t.ex. är det lättare att få förtroende i vissa samhällsgrupper. Men det gäller även omvänt. Kvinnor söker sig till kvinnor och män söker sig till män. Se bara när man möts första gången och ska slå sig ned vid ett bord! Det är en sorts trygghet men också en anledning till att det är så viktigt med jämn könsfördelning. – Kvinnors svagheter noteras lättare, medan en man accepteras utan samma krav på prestation.” (RGK)

”Ja, det är klart att könet har betydelse, vi lever ju i ett manssamhälle. Det ändrar sig inte när man kommer in i riksdagen. Även här finns en över- och underordning, strukturer och sådant. Många, särskilt yngre män, har arbetat bort de här maktstrukturerna. Men det finns kvar ett antal grabbiga män i partiet som – utan att själva förstå det – har en nedlåtande attityd. Om vi påpekar det säger de att de inte förstår vad vi talar om. Ett exempel är när en av dem fick en inbjudan att besöka något intressant ute i landet. Han kände sig utvald och frågade inte runt om någon vill följa med utan valde i sin tur ut en särskild person som därmed uppfattade sig som ’en i gänget’. Liknande saker pågår hela tiden. Men jag tror inte att det är illa menat. I utskottet är det inte så. Om jag hittar vissa nischer som jag specialiserar mig på blir jag aktad för det, och man vänder sig till mig och lyssnar och säger att jag kan frågor-na.” (RGK)

”Alla som finns i riksdagen har makt, men vi har mer eller mindre makt, olika typer av makt och olika slags makt beroende på konstellationen och tillfället. Om man jämför en man med lite mindre makt med en kvinna som också har lite mindre makt, har kvinnan ändå svårare att ta sig fram. En man utan makt eller med mindre makt tar sig utrymme i samtalet och blir hörd, medan en kvinna behöver position för att få ett lika stort utrymme. Om en

man börjar tala tystnar församlingen även när den består av kvinnor. I många situationer behöver kvinnan fler attribut för att få igenom sin vilja. Det behövs mer av kunskap, erfarenhet och position. En man kan vara jämställd med denna starka kvinna utan att ha attributen. Vi är vana vid att mannen är en ledargestalt. Bland kvinnor kan det finnas en bekväm vana av underordning som innebär att inte ta plats och synas. Men även män möts i flera sammanhang, även i riksdagen, av en mera tillåtande attityd. – Som kvinna måste man vara duktigare i alla lägen. Det är enklare för en man att ta sig fram på ett typiskt kvinnligt politikområde än för kvinnan som vill bryta sig in på ett manligt område. Effekten blir att kvinnorna inte kommer in på de manliga områdena, samtidigt som de tappar en del av de klassiska kvinnliga områdena. – En manlig småbarnsförälder i riksdagen har också ett försteg framför en småbarnsmamma. Kvinnorna tar med sin simultankapacitet ansvar för att det alltid är någon på plats. Om en man har ett sjukt barn stannar allting av. Skulle det ha varit fyra småbarnsmammor med sjuka barn hade det inte märkts på samma sätt.” (RGK)

Och vilken betydelse har könstillhörigheten haft för den intervjuade kvinnan?

”Hade jag haft mina barn kvar hemma hade det varit en stor nackdel. Men jag har levt ett helt liv med de här strukturerna, så just nu tycker jag att det är en fördel att vara kvinna. Alltid kan man skrämman någon liten gubbe så att han uppför sig ordentligt.” (RGK)

”Jag har haft fördelen att ha råkat finnas där när det har behövts en kvinna och har inte mötts av problemet att ’du måste vara kompetent också’, en fråga som ställs bara när det gäller kvinnor. Jag har ställt upp för att åstadkomma förändringar i samhället och för att visa främst för andra kvinnor att kvinnor kan, men också för att visa karlarna att det går alldeles utmärkt att samarbeta med kvinnor.” (RGK)

”Nej, jag tycker inte att det haft någon betydelse i det stora hela att jag är kvinna och inte man. Jag känner inte så i partigruppen heller, och inte heller i mitt utskott.” (RGK)

”Nej, jag upplever inte att det har någon betydelse att jag är kvinna. Tidigare var det i så fall en fördel. Man ville lyfta fram mig just för att man ville ha en kvinna.” (BK)

”Min förmåga att ’skanna av’ olika grupper kan vara en fördel. Det hjälpte mig nog att tolka situationen när jag en gång blev kallad vid olika namn och bryskt avbruten av en utskottsordförande.” (BK)

”Jag har ändå alltid tyckt att det är en fördel att vara kvinna. Nackdelen är väl att jag tar på mig uppdrag som en man inte skulle göra. Det är kanske ett kontrollbehov, lite av en mammaroll. Och det är klart att ingen erbjuder sig att koka kaffe om jag får besök, medan man skulle tycka att Kalle inte ska behöva koka kaffe själv. Hela tänkandet finns kvar i samhället, och naturligtvis även här.” (RGK)

”På det hela taget har jag väl haft nackdel av att vara kvinna eftersom jag får jobba hårdare som kvinna och inte tillåts göra de misstag som en del av mina manliga kolleger gjort.” (RGK)

Kommentarer

Det var tydligt att frågorna inte var lättbesvarade. En allmän, och kanske förväntad, bild är att kvinnorna reflekterade mer över sin könstillhörighet och också var mera benägna att se nackdelar med sitt eget kön. Det behöver dock inte betyda att den sammanfattande bilden är att könstillhörigheten är till nackdel.

Våra frågor har inte tvingat fram ett skarpt ja eller nej på frågorna om könstillhörighetens betydelse i riksdagsarbetet. Flertalet är nyanserade i sina svar och framhåller både positiva och negativa sidor. Likafullt tycker vi oss se tydliga skillnader när vi försöker tolka svaren, nämligen såtillvida att ingen man verkar anse att det är en avgörande nackdel av att vara man, medan ingen kvinna anser sig ha uteslutande fördelar av att vara kvinna. När vi tolkar kvinnornas svar finner vi att det i stort sett är lika vanligt att könet anses vara till nackdel som att det inte har någon avgörande betydelse. Bland männen är det i stället så att uppfattningen att det är en fördel att vara man är ungefär lika vanlig som att det saknar betydelse.

I några av svaren från manliga ledamöter kan vi ana att anledningen till deras bedömning att det inte blivit någon skillnad sedan kvinnor gjort sitt intåg i det ena eller andra sammanhanget är att kvinnorna ansetts vara så pass kompetenta. Dessa svar blir till en illustration av en kvinnlig ledamots allmänna konstaterande att ”kompetens” är något som i stort sett bara kommer upp när kvinnor diskuteras t.ex. i samband med nomineringar.

Av kvinnornas svar kan man möjligen dra slutsatsen att de tillmäter könstillhörigheten större betydelse generellt än i just hennes fall. Det är också påtagligt att när somliga kvinnor ger exempel på fördelar med att vara kvinna är detta ett resultat av någon form av kvoteringsänkande – man har aktivt sökt efter en kvinna eller så har kvinnan råkat vara där när det behövts en kvinna. Även män pekar på konsekvenserna av kvotering och varannan damernas när de bedömer att kvinnor som grupp kan ha haft fördel av könstillhörigheten.

Vi noterar att några kvinnor hänvisar till ”typiskt kvinnliga” egenskaper när de bedömer fördelarna av att vara kvinna, så t.ex. när man nämner förmågan att se helheter och att ”känna av” omgivningen.

Vi vill till sist påpeka att det inte behöver finnas ett samband mellan uppfattningen om för- eller nackdelar med könstillhörigheten och den allmänna bild en ledamot kan ha av riksdagen i jämställdhetshänseende. Att en person i riksdagen har upplevt negativ särbehandling, diskriminering eller trakasserier på grund av kön behöver inte heller betyda att han eller hon i det stora hela anser att den egna könstillhörigheten är till nackdel.

6 Strategier för att öka kvinnors makt

Utan att det ställdes några frågor om den saken kom det i intervjuerna fram exempel på strategier för att öka kvinnors makt i riksdagen. I avsnittet återges något av detta.

Några strategier som nämndes var att anpassa sig till den av män skapade rådande ordningen, som t.ex. att räkna ut hur positionerna kommer att se ut vid ett möte, att välja särskilda politikområden eller att få män med sig när man ska driva en fråga. Det framkom att metoden att bilda nätverk inte alltid ses med blida ögon. Inte heller anses det som helt oproblematiskt att kvinnor söker sig samman t.ex. för att ventilerat problem.

Några särskilda frågor ställdes inte för att få reda på om kvinnor har några medvetna strategier för att öka makten och inflytandet över politiken. Under intervjuerna kom det dock fram exempel på detta. Vi tog också del av berättelser om hur kvinnor stöttar varandra för att bemästra olika problem som de kan möta i riksdagsuppdraget. Detta avsnitt är en redovisning av några sådana exempel.

Att anpassa sig till en rådande ordning

Några kvinnor beskrev den anpassning som krävs för att verka i ett tvåkönt sammanhang som dessutom formats av det motsatta könet. Tankarna kom ibland fram som svar på frågan om de upplevt sig som negativt särbehandlade.

”Jag upplever inte att jag blir särbehandlad i riksdagen. Men jag måste anpassa mig. Som kvinna har jag från början lärt mig hur jag ska ta mig fram och blivit duktig på det. Vi kvinnor är nog bättre på den sortens anpassning. Jag har ett sätt att vara på när jag är med enbart kvinnor. Jag vet att det inte fungerar rakt av i en blandad grupp. Där måste jag förbereda mig och räkna ut hur positioner kommer att vara. Det går inte att tro att man kan ta diskussionen runt bordet, för då har man redan förlorat. Det krävs en annan retorik och argumentation, man måste liksom bygga på.” (BK)

”Det här är en miljö som har skapats av män, som är uppbyggd av män och som har manliga normer. Vi kvinnor anammar normerna och anpassar oss. Skulle det ha sett annorlunda ut om det varit kvinnor från början? Och hur skulle det i så fall ha sett ut? Det är svårt att se på vilket sätt vi skulle kunna förändra. För arbetsbelastningen och den tid som riksdagsuppdraget tar ökade i och med att fler kvinnor kom in i riksdagen. Det traditionella arbetet med motioner och frågor blev mera omfattande och sammanträdestimmarna blev fler. På något sätt motarbetar vi oss själva. Ofta ställer vi högre krav på oss än vad många män gör. Vi kanske också har högre förväntningar på vad uppdra-

get ska innebära och hur mycket vi ska kunna påverka. Vi måste påminna oss om att det ändå finns en viss frihet i uppdraget.” (RGK)

Att välja särskilda politikområden eller frågor

”Detta att inte bli fullt ut respekterad som kvinna på ett typiskt manligt politikområde får till följd att vi gärna drar oss tillbaka och håller oss till trafiksäkerhet, miljö och barn i trafiken, alltså sådana områden där kvinnor anses ha kompetens. Man ger sig inte in i asfalt, betong och räls och de ’tungta och riktiga sakerna’. Ska man som kvinna ägna sig åt de frågorna måste man ha mera på fötterna.” (RGK)

Att liera sig med män

”Det är alltid kvinnorna som väcker frågor om jämställdhet, men när frågorna väl kommit upp på bordet är det viktigt att få männen med sig. Annars uppfattas det som gnäll eller som att man talar i eget intresse. Det gäller egentligen generellt. Man måste förankra. Det går inte att driva politik utan att ha basgruppen med sig. Där finns jordmånen. Om vi inte hade fått männen med oss hade det tagit betydligt längre tid att vinna gehör för tanken på varannan damernas. Jag menar inte att kvinnor inte ska slå sig samman och fightas, men de måste också övertyga männen för att öka förståelsen.” (RGK)

Att bilda nätverk

En inte ovanlig strategi för att skapa en motkraft mot olika slag av formella och informella manliga grupperingar är att bilda kvinnliga nätverk. Sådana nätverk behöver inte ha några omedelbara maktambitioner. Vi har fått beskrivningar av nätverk där idén är att man ska kunna vara ”helt vanlig” och ägna sig åt vardagliga saker.

”Det är vårt eget initiativ. Det har inte tillkommit för att någon lobbyist ville plocka ut några av oss. Urvalet bestäms av att vi är kvinnor.” (RGK)

Från flera håll har vi också hört om tvärpolitiska kvinnliga nätverk som bildats av kvinnor som verkar på mansdominerade politikområden. Ett syfte är att uppmärksamma och ge mera tyngd åt jämställdhetsaspekterna på frågorna, ett annat att lyfta fram kvinnor som arbetar på området till viktiga befattningar. Kvinnor som ingår har förklarat sitt deltagande med att vissa män inte riktigt vill släppa in dem på dessa typiskt manliga områden. ”Även om man läser på och tycker att man behärskar frågorna lite bättre än männen, så är det som om man ändå inte riktigt räknas i vissa sammanhang.” (BK)

men nätverken ses inte alltid med blida ögon av männen

”Jag ser en tendens att framför allt unga kvinnor snabbt skaffar sig kvinnliga nätverk. Det är på gott och ont, för det kan emellanåt skapa onödiga motsättningar och spänningar. Männens nätverk följer mera fråge- eller intresseområden. Jag är alltså lite tveksam till en del nätverk över partigränserna. Vi är trots allt politiker från skilda partier. Jag tycker att det är viktigare att vi talar

med varandra än att vi bildar nätverk. Det skulle vara intressant att göra en kartläggning och analys av hur många nätverk som bildats och hur de ser ut.” (RGM) ”Med de olika feministiska nätverk som finns är det svårt att göra gällande att frågorna inte tas på allvar och att de inte får genomslag i riksdagens arbete. För de har fått stort genomslag. Men det för med sig problem, så jag är lite kritisk.” (RGM)

”Man kan inte fortsätta att stänga in jämställdhetsarbetet i exklusiva arbetsgrupper som talmannens kvinnliga nätverk. Det skapar ett ’vi och dom’ omedelbart.” (BM) ”Det är i och för sig bra med nätverk, men effekten blir, vare sig det är manliga eller kvinnliga nätverk, att de reella besluten inte fattas vid bordet utan någon annanstans.” (BM) ”Jag tror inte att man löser det genom att vara och sitta på sitt ställe. Det kan skapa ett motsatsförhållande.” (BM)

Att bli extremfeminist

En ledamot utgick från att en extremfeministisk hållning är resultatet av att uppleva sig hårt drabbad. ”Man skjuter för att man under lång tid känt sig undervärderad. Men risken är att man hamnar i fel dike. Det handlar inte längre om jämställdhet utan om sårbarhet. Det är bättre att reagera varje gång något negativt händer än att samla ihop det inom sig för att det senare ska rinna över när man kallar män för djur.” (BK)

Att liera sig med andra kvinnor

En kvinnlig ledamot beskrev hur hon och en kvinnlig partikollega som en nödvändig motmakt till männens maktstrategier framgångsrikt brukat använda sig av följande taktik. ”I början av mötet föreslår jag 100. Jag möts av en lång räkna motargument och yrkanden om avslag. Mot slutet av mötet gör min kollega ett inlägg: ’100 är alldeles för mycket, men det finns goda skäl för 50’. Och så får vi igenom vårt förslag.” (RGK)

Det räcker inte med att stärka kvinnors självförtroende

Ett partiinternt arbete för att få fler kvinnor på ledande poster har delvis gått ut på att stärka kvinnors självförtroende. En ledamot pekade på faran i att enbart försöka inrikta det på självförtroende och inte se till hela ledarskapet. ”Risken finns att kvinnor tar efter manliga mönster. De vill visa att de kan och har kontroll över helheten. Men det handlar inte bara om att du ska kunna och veta bäst själv utan också om att få din omgivning med dig och arbeta för samma sak. Man måste få en pedagogisk utformning av ledarskapet. Om man inte gör det på rätt sätt kan det bli en backlash. Det kan slå negativt mot hela jämställdheten. Man måste också se till att samla olika erfarenheter och förmågor. Man ska inte finnas där bara för att man är ung eller vacker eller invandrare. I detta ligger även det kvinnliga och det manliga. (RGK)

och kvinnor bör inte ta efter männen

En ledamot tyckte sig kunna se att kvinnor som får makt har en tendens att ta efter mäns sätt att vara och leda. ”De anammar ett beteende som vi brukar betrakta som manlig maktstruktur. Det är mer förödande om kvinnor gör det. Det kan vara att avsnäsa en kvinna som uttrycker en viss uppfattning trots att ledaren är av samma uppfattning, att bryta ett samtal, att avbryta den som talar, att gå på toaletten under en kvinnas anförande eller att ge kvinnor kortare talartid, alltså de klassiska härskarteknikerna. Det dåliga beteendet kunde jag möta även i kommunpolitiken, men det är nästan värre här, för det sker med mer finess och då blir det svårare att angripa. Jag blir ledsen, för jag förväntar mig bättre av kvinnor.” (RGK)

*Strategier för att hantera problem genom att**söka stöd hos andra kvinnor*

På en fråga om hur hon reagerat över ett nedsättande tilltal berättade en kvinna att hon och en annan kvinnlig ledamot turats om att påminna varandra om de blivit nedsättande behandlade. ”Vi kan stötta varandra. Annars finns risken att vi tystnar, och lägger färre förslag. Vi ska påminna varandra och uppmärksamma när så sker.” (RGK)

vilket inte alltid ses som odelat positivt ens bland kvinnor

Några menade dock att det inte alltid är odelat positivt när kvinnor söker sig till varandra för att få stöd. Problemen kan få för stort utrymme.

”Tyvärr blir det ofta så att vi talar om det dåliga och negativa när vi möts över partigränserna. Det klagas och gnälls helt enkelt. Det kan skapas en bild att ’nu har ni gaddat ihop er igen och kommer med ert gnäll’. Risken är att ingen lyssnar om det är något verkligt allvarligt som vi vill ta upp. Vi borde även tala om det som är bra i riksdagen.” (BK)

”Om man ger problemen för stort utrymme så växer problemen på ett annat sätt. De som verkligen har problem kan mötas av att det bara är struntprat, vilket skadar dem ännu mer. Det kan gå över i ett raljerande, eller ännu värre i ren mobbning. Det är en svår balansgång.” (RGK)

”Jag är rädd att man skriker om könsoförrätter utan att gå till botten med det. Då förringar man den som verkligen råkat illa ut. Det blir inflation. Det får inte bli populistiskt.” (BK)

men man kan också välja bort vissa sammanhang

En ledamot framhöll nödvändigheten av att välja bort vissa miljöer som känns alltför destruktiva. Hon berättade att hon, utan att göra något väsen av det, i praktiken avstår från sammanhang där vissa personer ingår. (RGK)

Kommentar

Vi kan här hänvisa till ett tidigare avsnitt. Det är ingen ovanlig uppfattning, inte heller bland kvinnor, att somliga kvinnliga ledamöter använder beskyllningar om särbehandling, härskartekniker m.m. i politiska syften. De nyss redovisade uttalandena kan tolkas så att en återhållsamhet med påståenden om sådant blir en strategi både för att inte tappa makt och inflytande och för att förhindra fortsatta kränkningar. Det skulle alltså kunna ligga i den drabbades eget intresse att avstå från att göra sak av att man känner sig kränkt.

7 Om manligt och kvinnligt ledarskap

Några av de intervjuade kvinnorna beskrev spontant sin syn på skillnaden mellan manligt och kvinnligt ledarskap. Riksdagen anses präglad av manligt ledarskap och formell ärendehantering. Ett kvinnligt ledarskap skulle utmärkas av att mera utgå från öppna, sökande samtal och prövning av alternativ. Det skulle också i högre grad kännetecknas av förankring, delaktighet och prestigelöshet.

Utan att vi ställde frågor om det kom några kvinnor in på skillnaderna mellan manligt och kvinnligt ledarskap. De ställde det typiska manliga ledarskap som de menade präglar riksdagen mot egna erfarenheter av kvinnligt ledarskap, inom eller utanför riksdagen. Några frågade sig om det manliga ledarskapet i riksdagen kan missgynna kvinnor. I detta avsnitt återger vi några tankar om detta.

”Riksdagen utmärks av att ha formella organ med arbetsformer som skapats av män och därmed även för män. Kvinnor är vana att arbeta i nätverk. De samtalar hellre än begär ordet. Det är småsaker som påverkar och bildar mönster. Jag kan jämföra med andra delar av samhällslivet där jag fungerat som ordförande. Det gick bra utan att jag fördelade ordet och använde klubba. Min roll som ordförande var att gå in och klippa av när det behövdes. I politiken är det mera disciplinerat. I utskottet måste man följa gängse arbetsordning. Men i den informella gruppen bygger det på samarbete, samtal och sammanfattningar. Diskussionen är överordnad. Det är svårt att veta om riksdagens bundna arbetsformer missgynnar kvinnor. Förmodligen är det både och.” (BK)

”En annan kvinna och jag har funnit ett prestigelöst ledarskap där vi kan komma på saker som vi testar. Vi kanske blir attackerade för det, men då är det ingen prestigeförlust att försöka med något annat. Jag tror inte att män skulle göra så, och de kanske tycker att vårt sätt att leda är ett tecken på bristande ledarskap. Om männen bestämt sig ska det helt enkelt drivas igenom.” (BK)

”Att ha en kvinnlig ledare spelar stor roll. Kvinnor och män leder inte grupper på samma sätt. Jag gillar kvinnligt sätt att leda och känner mig mera hemma i en grupp som leds av en kvinna. Kvinnligt ledarskap handlar om förankring och delaktighet och att dela ansvar och befogenheter i större utsträckning. Möjligen drar jag felaktigt alla män över en kam, men det finns även män som har den typen av ledarskap. Ledarskapet ser naturligtvis olika ut beroende på sammanhanget. Till exempel är en kvinnlig utskottsordförande bunden av den formella ärendehantering.” (RGK)

”Man har ett särskilt sätt att vara när man är med enbart kvinnor. Man kan gå mera på känsla och söka sig fram. Diskussionen sätter igång, och så plöts-

ligt 'yes, det är det här som vi ska gå fram med'. I en blandad styrelse däremot så ligger det ett förslag, någon kanske opponerar sig men sedan fattar man beslut enligt förslaget. Mycket av den arbetsmetoden finns i riksdagen, som t.ex. i utskotten. Där går man inte fram på ett sökande sätt. Möjligen kan det fungera i förmötena med allianskamraterna då man kan fråga 'hittar vi något gemensamt här, några öppningar?' men det är i mindre utsträckning än i de renodlade kvinnoanhangen." (BK)

"Jag föreställer mig att kvinnor i högre grad lägger ned sin tid på sådant som de tror leder till något. I kammaren är resultatet färdigt, där handlar det mera om protokollet än själva resultatet. Jag tror att kvinnorna tar mera plats och känner sig mer bekväma i det förberedande arbetet och i de mindre sammanhangen." (RGK)

8 Formella och informella maktstrukturer

I detta avsnitt beskrivs några sätt att beskriva informella och formella maktstrukturer och hur de kan förklaras. Direkta frågor ställdes inte om detta, men flera ledamöter beskrev spontant företeelser och problem i termer av maktstrukturer.

Intervjuerna har inte primärt haft till syfte att försöka identifiera olika strukturer i riksdagen med avseende på makt och kön. För att tränga ned på djupet i sådana frågor skulle det ha krävts betydligt mera inträngande och djuplodande intervjuer och efterföljande analys. Några frågor ställdes alltså inte på det temat. Detta hindrade inte att flera ledamöter spontant beskrev företeelser, fenomen och problem i termer av strukturer. Inte bara konkreta saker som t.ex. persongrupperingar hänfördes till och sågs som uttryck för en rådande maktstruktur utan även abstraktioner som attityder och förhållningssätt.

Några framförde uppfattningen att det inte finns något i riksdagen i sig som skapar strukturer, men att de strukturer som finns i det omgivande samhället på olika sätt slår igenom i riksdagen.

Det framfördes också från en del håll kritik mot benägenheten hos andra att se olika problem som uttryck och bevis för existensen av manliga maktstrukturer när det i stället skulle kunna handla om personliga konflikter eller renodlad maktkamp utan könsrelaterade inslag.

Här nedan återges några beskrivningar av strukturer som anses existera i riksdagen och hur de inverkar på mäns och kvinnors möjligheter att utöva makt och inflytande.

Den *informella rangordningen mellan utskotten* slår igenom i partierna och för de enskilda ledamöterna. En struktur uppstår som effekt av att det företrädesvis är män som finns i ledningen för de ”tunga” utskotten som t.ex. FiU. Ledamöterna i dessa utskott får högre status i sina partigrupper än företrädare för ”mjuka” utskott som UbU. Om de ”hårda” utskotten också generellt domineras av män och de ”mjuka” av kvinnor leder det till att det blir flera män med hög status. Med högre status följer större makt.

Den *formella rangordningen mellan utskotten* får praktiska effekter t.ex. genom tiden för debatterna i kammaren. Ledamöter i KU och FiU – där männen är i majoritet – drabbas i mindre utsträckning av olägenheten av kvällsdebatter.

Mäns sätt att samverka informellt är effektivare än kvinnors. Männens samverkan syns inte och blir därmed svår att balansera eller motarbeta. Syftet är ofta att aktivt understödja andra män för att åstadkomma ett visst politiskt resultat. Denna *tysta samverkan mellan män* skapar en maktstruktur. Även om en gruppering inte har ett uttalat maktsyfte kommer den indirekt att fungera på det sättet genom att männen talar politik även på fritiden. – Kvinnors nät-

verk är ofta synligare och har mera sociala inslag. De bildar inte på samma sätt en politisk kraft och struktur.

Det *omgivande samhällets maktcentrum* bärs i högre grad upp av män. Flera män än kvinnor i riksdagen har direkta kanaler till dessa andra maktcentrum, som t.ex. ledningarna i fackliga organisationer. Detta ger männen ett övertag i fråga om information, påverkan och förankring. Yttre maktstrukturer slår på det sättet igenom i riksdagen.

Män är allmänt sett *mera uppburna* inte bara av andra män utan också av kvinnor. För att få motsvarande genomslag behöver kvinnorna vara överlägsna. Män har därmed direkt ett strukturellt övertag i fråga om makt och inflytande. Detta övertag har skapat en vana av underordning hos kvinnor vilket ytterligare försvårar möjligheterna att nå maktpositionerna.

Män behärskar i högre grad än kvinnor de klassiska *härskarteknikerna*, vilket ger dem ett maktföreträde.

Det finns *få ledarpositioner* i riksdagen. De som upprätthåller posterna är företrädesvis män som får skäl att säkerställa den egna positionen och att verka mot att det skapas flera maktfunktioner som kan skapa balans. Effekten blir en manlig maktstruktur som är svår för kvinnor att bryta igenom.

Den *hårdnande konkurrensen* får till följd av kvinnornas inträde i politiken blir *incitament för männen att bevaka makten*, vilket i sig leder till flera informella maktgrupperingar.

Grupper av *män med negativa och nedlåtande attityder* mot kvinnor kan skapa osäkerhet och undergräva de utsatta kvinnornas självförtroende. Dessa män ökar därmed sina egna förutsättningar att utöva makt och inflytande medan de minskar kvinnornas förutsättningar.

Vissa förhållningssätt och attityder kan vara *effekter av att ledamöter vuxit upp i ett äldre samhälle med mera traditionella könsmonster*. Detta vidmakthåller könsmaktsstrukturer som verkar mot kvinnor.

I riksdagen finns fortfarande *historiska kvarlevor* från den tid då samhället uteslutande styrdes av män, vilket bidrar till att den manliga maktstrukturen upprätthålls. Det tar sig olika konkreta och praktiska uttryck i t.ex. möblemang och ceremoniel.

Det gavs också några exempel på *faktorer som motverkar manliga maktstrukturer*. Många framhöll det informella samarbetet i utskottskommittéerna som ansågs ge förutsättningar för makt och inflytande baserat på könsneutrala grunder.

9 Ledamoten och familjen

Möjligheten att förena riksdagsuppdraget med hem och familj är en framträdande jämställdhetsfråga. I intervjuerna tog vi reda på ledamotens familjeförhållanden. Vi bad om deras syn på möjligheterna att förena det politiska uppdraget med familjeansvar.

Det samlade intrycket är att de allra flesta, kvinnor likaväl som män, upplever svårigheter. Några äldre ledamöter berättade att de avsiktligt valt bort riksdagen under småbarnsåren.

Flera ledamöter beskrev riksdagsuppdraget som ett familjeåtagande. Familjens stöd är en nödvändighet. Framför allt kvinnor talade om sitt dåliga samvete, som också kunde bero på att man emellanåt behöver partikamraternas stöd för att klara sig.

Vi bad om förslag om vad riksdagen skulle kunna göra för att underlätta. Många nämnde saker som redan genomförts, som t.ex. generösare kvittningsregler, voteringar på dagtid och daghem.

En fråga som brukar komma upp när man talar om jämställdheten i politiken är hur det går att förena det politiska uppdraget med ansvaret för hem och familj. Möjligheten att kunna förena föräldraskapet med olika åtaganden i samhällslivet är en framskjutande del av den svenska jämställdhetspolitiken. För arbetslivets del finns en särskild lagregel som säger att arbetsgivaren ska underlätta för kvinnor och män att förena förvärvsarbetet med föräldraskapet. Detta är också något som statsmakterna tagit fasta på för att underlätta för medborgarna att åta sig politiska uppdrag. I kommunallagen finns numera en regel som ger deltidspolitiker möjlighet att få ersättning för barn tillsyn när de utövar det politiska uppdraget.

I rapporten 15 förslag för en jämställd riksdag uppmärksammas frågan. Där konstateras att en stor del av riksdagens ledamöter har barn i skol- eller förskoleåldern. Förslag läggs fram om att ledamöternas familjesituation på olika sätt ska beaktas vid utskottens arbetsplanering. Bland annat nämns resor. I rapporten sägs att man i arbetsplaneringen så långt som möjligt bör leva upp till ambitionen att det ska gå att förena riksdagsuppdraget med föräldraskap.

Som tidigare nämnts är ett av rapportens förslag att man på olika sätt ska ta reda på hur ledamöterna ser på de praktiska möjligheterna i detta avseende. I enlighet med detta innehöll intervjuerna frågor på temat.

Vi tog reda på om den intervjuade har eller har haft familj under tiden i riksdagen och i så fall hur han eller hon ser på möjligheterna att fullgöra det politiska uppdraget parallellt med ansvaret för hem och familj. Vi bad också om förslag om hur man genom åtgärder i riksdagen skulle kunna underlätta för ledamöterna.

”Det går bra”

Bara ett fåtal av de intervjuade tyckte att det var mer eller mindre oproblematiskt att få det politiska uppdraget att fungera ihop med familjelivet. Några gjorde jämförelser med andra politiska uppdrag som av olika skäl hade varit nog så betungande. Värt att notera är att dessa ledamöter är bosatta i Stockholmsområdet eller på rimligt pendlingsavstånd och att deras barn numera är vuxna och har flyttat hemifrån.

”Jag tycker nog att det går an.” (BK) ”Mina barn är vuxna nu. Jag tycker att det har gått bra att kombinera riksdagsuppdraget med familjelivet, men man måste vara medveten om vad man ger sig in. På sätt och vis är det mer krävande att vara heltidsengagerad i kommunalpolitiken eftersom det då kan bli ännu mera bortovaro på kvällarna.” (BM)

Men även bland ledamöter boende på icke pendlingsavstånd från Stockholm fanns de som tyckte att det i stort sett fungerade bra.

”Det går bra, men det har varit en jättestor omställning. Jag har 100-procentigt stöd hemma och en man som pushat på mig. ’Det är klart att du ska försöka, annars kommer du bara att ångra dig’. Min man fick ta över allt det som jag hade skött hemma tidigare. Vinsten är att han har fått en närmare kontakt med barnen. Men det är klart att jag funderar över vad barnen kommer att säga om 10–15 år.” (BK)

”Generellt sett går det mycket bra. Barn är väldigt anpassningsbara, om jag får uttrycka det så. För mina barn har det blivit väldigt naturligt att jag är borta under veckorna. De har föreställningen att mammor/kvinnor i politiken är det normala, medan ’gubbarna’ är undantaget.” (RGK)

”Eftersom jag har relativt stora barn och en frisk och kurant f.d. äkta man och pappa som tar det ansvaret så fungerar det rätt bra.” (RGK)

”Det är svårt”

Det stora flertalet såg dock mer eller mindre stora problem med att få livet som riksdagsledamot att gå ihop med familjeansvaret. Några gjorde detta från mer allmänna utgångspunkter. De har i dag inte själva ansvaret för familj och barn, men ansåg att föräldraansvaret i grunden är oförenligt med riksdagsuppdraget.

”Det är svårt att sitta i riksdagen och samtidigt ha ansvar för en familj. Men jag har tur för jag har en väldigt speciell familjesituation, och barnen har blivit vuxna. Enligt min uppfattning är riksdagsuppdraget i grunden inte förenligt med ett normalt familjeliv.” (RGM)

”Det är en förutsättning för riksdagsuppdraget att man är ensamstående och utan barn. Hade jag inte kunnat ägna all tid åt arbetet som jag gör nu, så hade det varit en mycket stor nackdel.” (RGK)

”Jag har vuxna barn, men jag föreställer mig att det kan vara mycket stora problem. Uppriktigt sagt förstår jag inte hur man kan klara det på ett vettigt sätt. Jag kan själv se hur mycket bättre kontakt man har med sitt barn om man varit hemma lite längre. Men det är ju upp till var och en hur han vill göra.

Bara de vet vad de gör, för det är först efteråt som man kan konstatera hur det blev.” (BM)

Varför är det så svårt?

De som upplevde stora svårigheter kunde beskriva det så här:

”Redan innan jag hamnade i riksdagen var jag borta mycket och ibland sent på kvällarna. Men det var en stor skillnad att inte alls komma hem på kvällarna, det blev en omställning för hela familjen. Svårast var det kanske för min fru när barnen hade flugit ut.” (RGM)

”Den familj som jag hade haft länge innan jag kom hit, den har jag inte längre. Det skulle vara intressant att undersöka hur många som har skilt sig under sitt ledamotskap. I min nya relation känner vi inte till något annat liv än detta. Det passar helt enkelt inte att ha familj. Det är alldeles förfärligt. Hur ska man kunna minska kraven? Partiet hemma vill äga en på måndagar och fredagar och under helgerna. Och sedan äger riksdagen en de andra dagarna. Jag vet faktiskt inte vad man ska göra.” (RGK)

”Jag har två avslutade förhållanden under den här perioden. Det är svårt att ha ett fungerande socialt liv eller att bygga upp en relation när man är borta så mycket. Det är inte bara tre dagar i veckan, utan det är jobb på kvällar och helger när jag är hemma. Jag har hört många ledamöter säga att om man har varit gift, så skiljer man sig. – Tyvärr accepteras det inte alltid om man vill prioritera sin familj eller relation när man varit borta så mycket. Har man tagit på sig uppdraget så kommer också sådana synpunkter.” (RGK)

Riksdagsuppdraget som familjeåtagande, men ändå dåligt samvete

Temat ”ledamotskapet som ett familjeåtagande” återkom i flera intervjuer.

”Man måste vara överens med familjen att det är ett åtagande som inte bara rör den som sitter i riksdagen utan att det är ett sätt att leva. Man blir socialt trött av att träffa och prata med så många människor, så när man kommer hem vill man bara luta sig tillbaka, medan den andre kanske vill ha ett mer aktivt liv.” (RGK)

”Det går inte bra. Det är ett sätt att leva som inte är hälsosamt. Visserligen mår man bra av att få bekräftelse och reaktion på det man gör, men man är borta från familjen alldeles för mycket och även i helgerna. Gentemot familjen måste man vara väldigt klar över vad det här jobbet innebär.” (BM)

”Det är en samvetsfråga som man inte vet svaret på förrän barnen har blivit stora. Jag är borta från tisdag morgon till fredag morgon och ofta är det också något i helgen. Jag har konstant dåligt samvete, och det svider många gånger. Men familjen ställer upp till 100 % och jag har föräldrar som inte bor långt borta. Riksdagsuppdraget blir som ett familjeåtagande. Jag har också förstående kolleger. Så snart det handlar om barn så säger de ’det löser vi’. Men även det kan bli ett dåligt samvete.” (BK)

En kvinnlig ledamot såg en könsskillnad i detta med hänvisning till att kvinnor fortfarande har huvudansvaret för hem och familj. Stödet från familjen påverkar i praktiken både nomineringarna och förutsättningarna för att

utföra uppdraget. ”Får man bara ljummet stöd hemifrån, behöver man desto mer stöd av partiet. Männen tycker inte att det är något problem, ’det är klart att hon därhemma klarar barnen’, medan kvinnan kanske avstår om partiet inte hejar på tillräckligt. Få män är lika bekymrade över barnen hemma som kvinnorna är, vilket gör att männen vågar vara hemifrån mera än kvinnorna.” (BK)

Att välja bort riksdagen medan barnen är små

Några äldre ledamöter sade att de inte skulle ha aspirerat på en plats i riksdagen medan de ännu hade barn hemma.

”Själv hade jag aldrig varit riksdagsledamot om inte mina barn varit vuxna. Var sak har sin tid. Men uppenbarligen går det för somliga.” (RGM)

”Jag skulle nog inte ha valt att sitta i riksdagen medan mina barn växte upp. Man är ju borta minst halva veckan, och det innebär att allt läggs på den andra föräldern. Det är känsligt även när barnen har kommit upp i tonåren. Man måste ha kontakt med dem, för annars får man inga förtroenden. Man vill ju inte vara en figur som tittar in då och då.” (BM)

”Jag avstod från att kandidera till riksdagen medan mina barn var små. Det var ett eget val. Nu tycker jag att vi måste göra det möjligt för yngre personer att vara med, men jag avundas dem inte. Uppdraget kräver väldigt mycket tid. Förutom att ha en arbetsbörda som också är psykisk – att kunna prata med folk, att vara utåtriktad – kan man ha dåligt samvete gentemot familjen. Det måste vara oerhört stressframkallande. Och det drabbar ju kvinnor i högsta grad. Där kan jag tycka att de äldre männen, som inte själva tagit ansvar för det tunga hemarbetet, är alltför ifrågasättande.” (RGK)

Strategi för att inte riksdagsuppdraget ska ta överhanden

En ledamot beskrev hur man måste förhålla sig för att värna om familjelivet. ”Man går in i det här med vissa förutsättningar. Det är inte ett vanligt jobb, man måste i princip sköta uppdraget dygnet runt. Fritiden och uppdraget flyter ihop. Därför måste man disponera sin tid och göra avgränsningar. 67 timmar i veckan räcker. Ibland måste man bestämma sig för att ha fokus på familjen och inte ta telefonsamtalen från väljare eller partikamrater.” (BM)

Det är bättre i dag

Några ledamöter framhöll att förutsättningarna trots allt är betydligt bättre i dag. Man syftade då t.ex. på dagens mera generösa kvittningsregler. ”Det är inte det lättaste. Men mina barn är vuxna nu och jag är skild sedan länge. Det är betydligt bättre nu än det var förr när man inte kunde få kvittning ens när barnen tog studenten.” (RGM)

och trots allt bättre än i andra länder

En ledamot, som i och för sig tyckte att det är mycket svårt att få det att gå ihop, pekade på att det i andra länder inte är ovanligt att kvinnor på fram-

skjutna politiska poster gjort karriär på bekostnad av barn och familjeliv. ”Jag jämför med förhållandena i länder där man är stolt över att ha kvinnor på politiska toppositioner. Det visar sig att dessa kvinnor har valt bort familjen eftersom det inte går att kombinera. Sverige är väldigt bra med sin barnomsorg. Men det är ändå inte lätt att kombinera uppdraget med familjeansvar. Det är den största nackdelen med att sitta i riksdagen. Med en man som arbetar lika mycket skulle det aldrig ha fungerat om jag inte haft stöd från två pensionärer, min mamma och min svärmor.” (RGK)

”Vi skapar våra egna fällor”

I beskrivningarna av de hårda krav som ställs var det en ledamot som också kom in på hur ledamöterna, till skada för sig själva, anpassar sig efter allmänhetens kritik och ifrågasättande: ”På sätt och vis blir detta hela tiden värre. För ju mer ifrågasatta vi blir – vi gör ju ingenting och kan ingenting, och gör vi något så lurar vi medborgarna och försnillar och utnyttjar vår makt – desto mer jobbar vi. Ju mer illa det talas om demokratin, politiken och politikerna, desto mer jobbar vi för att få bekräftelse. Du skulle se vilka program vi har när vi gör utskottsresor! Egentligen är de meningslösa, för vi springer från det ena stället till det andra, och förstår inte vad vi sett förrän vi är på nästa ställe. Fullständigt sjukt är det. I stället borde vi själva försöka nå respekt. Vi borde försöka jobba lite mindre och säga oss att det är OK och att det också är OK att vara med sin familj. Man är inte en dålig riksdagsledamot för att man är med sin familj.” (RGK)

Blir det mera påtagligt när männen ska ta hand om sina småbarn?

En kvinnlig ledamot tyckte sig se skillnader i mäns och kvinnors sätt att hantera föräldraskapet. Denna ledamot (RGK) ansåg att kvinnor med sin simultankapacitet tar ett ansvar för att det alltid är någon på plats. Om däremot en man har ett sjukt barn stannar allting av. Hennes poäng var att det inte märks på samma sätt om kvinnliga ledamöter har sjuka småbarn hemma. Det ordnas på något sätt, utan att det görs större väsen av det.

Hur är attityden i partiet mot ledamöter som har småbarn?

Två kvinnliga ledamöter kom självmant in på detta. De hade lite olika bilder. Den ena kvinnan (BK) som citerats ovan tyckte att hon alltid möttes av förstående kolleger. ”Så snart det handlar om barn så säger man ’det löser vi’”. Men hon framhöll att även detta tillmötesgående kunde tynga samvetet. Den andra kvinnan (BK) – vars år med småbarn låg en tid tillbaka – beskrev hur hon haft som utgångspunkt att alltid måna om familjen och inte vara i Riksdagshuset mer än nödvändigt. ”Många har slutat därför att det brakat åt skogen med familjen eller relationerna. Tyvärr har jag inte alltid mötts av förståelse för min prioritering. ’Det är lika svårt för oss alla’ har somliga kolleger sagt till mig”.

Vad kan riksdagen göra?

Vi ställde också en fråga om riksdagen själv på något sätt kunde underlätta för ledamöterna på detta område.

Många hade svårt att komma på några konkreta förslag. Flera tog upp sådant som redan genomförts och som överlag beskrevs som förändringar till det bättre. *Kvittningsreglerna*, att t.ex. kunna vara ledig när ett barn tar studenten, framhölls av många som en mycket viktig sak.

Riksdagens *daghem* nämndes också som ett bra initiativ. Någon konstaterade att det i dag bara fungerar som avlastning. ”Det borde kunna göras om till mer traditionell barnomsorg.” (BM) ”Nu saknas bara ett huddagis”, tyckte en kvinnlig ledamot (RGK).

Somliga kommenterade *voteringstiderna*. ”Riksdagsarbetet är upplagt för att passa stockholmarna. Med voteringar både kl. 9 och 17 tar man upp stora delar av veckan i stället för att baka ihop det till en enda votering.” (BK) En annan kvinnlig ledamot framhöll att voteringstiderna inte är okontroversiella. ”De som bor i Stockholm vill ha votering tidigt på eftermiddagen så att de kan hämta barnen på dagis efteråt. De vill också ha votering på torsdagen. Vi som bor ute i landet vill ha voteringen sent på onsdagen och tidigt på torsdagen så att vi sedan kan fara hem.” (RGK)

Utan att direkt föreslå en konkret förändring var en ledamot (BM) något kritisk till att *arbetsplenium* förläggas på typiska familjedagar som lucia och höstterminsavslutningen.

En annan synpunkt gällde möjligheten att sätta in *ersättare för ledamöter med sjuka barn*. ”Man har rätt till föräldrapenning, men vi får inte in någon ersättare. Det funkar inte riktigt. Det går inte att ha fyra småbarnsföräldrar i ett utskott.” (RGK)

Även *mötestiderna i allmänhet* nämndes. ”Inga möten borde förläggas efter kl. 18”. (BK)

Någon ansåg att man måste öka möjligheterna att *arbeta hemifrån* och att det borde vara minst *en till plenifri vecka* per termin (BM).

En lösning av ett mera skämtsamt slag är att göra Sverige mindre. Denne ledamot (RGM) menade att arvodets storlek kan diskuteras, men att *rätten till reseersättning* måste försvaras. ”Man måste på alla sätt bejaka möjligheterna att resa till och från om man inte vill ha en riksdag som består av ensamstående medelålders män bosatta i Stockholms innerstad.”

Utan att lägga fram något förslag tog en ledamot (RGK) upp *beskattningen av förmåner*. ”Om min man kommer upp till Stockholm över helgen och bor i min riksdagslägenhet så ska det förmånsbeskattas. Det är alldeles horribelt. Men lagen finns ju, och man kan inte ändra den bara för riksdagsledamöterna. Men det är ogint, vi vältrar oss inte precis i lyx. Vi förgör oss själva för att vara andra till lags.”

Slutligen framfördes också en åsikt om *ceremonielet vid riksdagens öppnande*. ”Man blir lika irriterad varje gång som kungen eller talmannen hälsar en välkommen tillbaka efter det långa sommaruppehållet, som om man inte

utfört något riksdagsarbete under sommarmånaderna. Det ger näring åt mediernas vrångbild.” (RGK)

Kommentarer

Den klart dominerande bilden är att ledamöterna tycker att ledamotskapet och föräldraskapet är svårförenliga. Det gäller de ledamöter som inte har egen erfarenhet av denna situation likaväl som de som har detta bakom sig. Uppfattningen dominerar även hos dem för vilka det just nu är en praktisk verklighet att försöka få dessa delar av livet att gå ihop. Att det är en stor skillnad beroende på avståndet mellan riksdagen och hemmet är givet, vilket däremot inte behöver betyda att det är problemlöst att ha familjen i Stockholmsområdet, men inte heller att det inte för några trots allt tycks fungera med familjen på längre avstånd. Som många påpekat är arbetet i riksdagen ”inget 9-5-jobb och kan inte heller bli”.

Man behöver inte förvånas över den bild som framträder. Det som däremot kanske är förvånande är att det trots allt finns ledamöter med barn hemma som tycker att det fungerar på ett godtagbart sätt.

Några äldre kvinnliga ledamöter var inne på att man hos yngre kvinnor ibland kan se en tendens att om inte skönmåla den egna situationen så åtminstone beskriva den i ganska positiva ordalag, ”det går bra, och jag är inte särbehandlad”. Framför allt yngre kvinnor skulle av ren självbevarelsedrift övertyga sig själva och omvärlden att det fungerar. Den som har perspektiv på livet och har den hårda tiden bakom sig skulle däremot lättare kunna tillstå hur svårt det faktiskt varit. Möjligen framskymtar detta i några av svaren. Vi noterar dock att flera av de yngre ledamöterna garderar sig. ”Det är först efteråt som man kan veta om det fungerade.”

Det framfördes också tankar om s.k. ”dubbelbestraffning”, en av de s.k. härskarteknikerna. Den som hävdar att det inte går att förena riksdagsuppdraget med ett ansvarstagande föräldraskap, skuldbelägger den som prövar och tycker att det går. Den som avstår, eller som ställer upp men är tydlig med sina prioriteringar av familjelivet, skuldbeläggs för sin hållning. ”Damned if you do, damned if you don’t”.

Kan vi urskilja något könsmönster i svaren?

Vi kan egentligen inte urskilja några könsrelaterade skillnader i svaren på grundfrågan om det är svårt eller lätt att förena riksdagsuppdraget med familjeansvar. Den övervägande delen av både de kvinnliga och manliga ledamöterna ser större eller mindre problem. Både män och kvinnor talade om betydelsen av en nära och helst daglig kontakt med barnen under deras uppväxt. Det som skiljer svaren åt är snarare med vilket eftertryck man beskrev svårigheterna. Kvinnorna målade i allmänhet problemen i starkare färger. Man talade inte bara om barnen utan om de privata relationerna över huvud taget. Kvinnorna talade också i högre grad om sitt dåliga samvete. I vad mån detta är en fråga om kvinnligt och manligt språkbruk låter vi vara osagt. Det är inte

omöjligt att även i några av de manliga ledamöternas svar intolka ett dåligt samvete.

Svårt att se lösningen

Vi tycker oss kunna utläsa en viss vanmakt i svaren på frågan om vad man skulle kunna göra för att förbättra. ”Det är som det är”, ”riksdagsuppdraget är ett 365-dagarsåtagande”, ”det kan fungera för en begränsad tid, högst två mandatperioder”, ”det är ett heltidsåtagande som vi efter bästa förmåga måste försöka anpassa oss efter”. Dessa svar kom alla från manliga ledamöter.

Inte förvånande om man lämnar riksdagen

Mot bakgrund av de svårigheter som många ledamöter beskrivit när de gäller försöken att förena riksdagsuppdraget med familjeansvar ser vi det inte som förvånande om man av detta skäl begränsar sin tid i riksdagen. Människors allmänna prioriteringar i livet kan också se annorlunda ut i dag än för bara ett par årtionden sedan. Om det till detta även kommer att en enskild ledamot inte upplever sig ha möjlighet att påverka politiken i tillräcklig grad framstår det som än mindre förvånande om han eller hon avböjer omval. I ett senare avsnitt kommer vi att uppehålla oss vid olika förklaringar till att ledamöter kan känna sig missnöjda.

10 Förekommer det kränkande särbehandling i riksdagen?

I olika sammanhang har det talats om att det förekommer negativ särbehandling, diskriminering, kränkningar och förtryck av kvinnliga ledamöter i riksdagen. Vi ville få den intervjuades bild av detta och ställde frågor om iakttagelser i stort av sådana missförhållanden och om den intervjuade själv upplevt sig negativt behandlad på grund av kön. Männerna fick också frågan om de själva mötts av anklagelser av detta slag.

Nästan alla kunde ge exempel som att kvinnliga ledare och personer som driver jämställdhetsfrågor motarbetas och att personer blir nonchalerade eller inte tagna på allvar. Vi hörde också talas om sexuella trakasserier och nedsättande kommentarer om kvinnor.

Det stora flertalet sökte efter alternativa förklaringar till sådant som de uppfattat som negativt. Den upplevda negativa särbehandlingen skulle t.ex. kunna bero på att personen av något skäl har mindre politiskt inflytande.

Både män och kvinnor kunde tala i termer av härskarteknik. En inte ovanlig uppfattning var att härskarteknikerna är könsneutrala och utövas av både män och kvinnor. Både män och kvinnor menade att det förekommer att man använder sig av påståenden om härskarteknik och negativ särbehandling i politiska syften. Några män ansåg att beskyllningar om negativ särbehandling i sig kan bli en kränkning.

Några ledamöter var särskilt kritiska mot bemötandet från vissa regeringsföreträdare i kammardebatterna.

I avsnittet återges också allmänna tankar om tolkningssvårigheter och problem att förstå och analysera skeenden. Det ges också exempel på dålig eller nedsättande behandling som inte har med kön att göra.

Inledning

Den kanske svåraste delen av intervjun rörde konkreta erfarenheter av negativ särbehandling, kränkning, diskriminering och förtryck på grund av kön. Det är ett känsligt område. Vi utgår från att många har svårt att tala om framför allt egna upplevelser.

Vi valde att lägga in dessa frågor i mitten av intervjun. Men egentligen öppnade redan de inledande frågorna för att komma in på konkreta exempel på negativ särbehandling. Om man t.ex. menar att det är en nackdel att vara kvinna i riksdagen är ju en tänkbar förklaring att kvinnor utsätts för särbe-

handling. Mycket riktigt var det också några som hade berört frågeställningen redan innan intervjun kommit fram till detta avsnitt.

Den första frågan i blocket var: ”Känner du till att någon blivit utsatt för negativ särbehandling/trakasserier etc. på grund av kön?” Den andra frågan avsåg intervjupersonen själv: ”Har du själv någon gång blivit negativt särbehandlad etc.?” Några män fick också frågan om de själva blivit beskyllda för att ha särbehandlat någon kvinna.

En fråga om gradering

Den fråga vi formulerade avsåg negativ särbehandling, diskriminering och annan kränkning på grund av kön. Vi ville alltså fånga upp allvarligare uttryck för att kvinnor eller män blir illa behandlade av skäl som har med kön att göra. Flera av svaren innebar att man väl kunde se att någon blivit annorlunda behandlad av detta skäl, men utan att man för den skull ville beskriva det i termer av diskriminering eller kränkning.

”Det beror på vad man menar. Att jag har blivit mindre respekterad för att jag är kvinna, det finns det massor med exempel på, men att kalla det kränkande, nej. Jag tycker nog ändå att det är en rätt så tolerant och human atmosfär.” (RGK)

och en fråga om vad den egentliga orsaken är

Det stora flertalet var inne på svårigheterna att urskilja vad som varit den egentliga grunden för ett visst handlande eller beteende. Man kunde ibland också tycka sig se flera samverkande faktorer.

Tveksamheter av det här slaget känns igen från lagstiftningen som förbjuder diskriminering. Sådana lagar brottas med problemet att det i många fall inte går att objektivt fastställa vad som varit motivet till en visst handlande. Genom åren har man i lagstiftningen använt sig av olika modeller för att i lagteknisk mening fastställa att diskriminering förekommit. Det har gått ut på att den som anser sig ha blivit diskriminerad inte ska behöva fullt ut bevisa vilka bevekelsegrunder motparten haft. I realiteten behöver ju inte ens den som påstås ha diskriminerat vara klar över sina motiv, och i vilket fall kan motiven vara blandade.

Svårigheter av det här slaget att avgöra vad som ligger bakom ett visst handlande återkommer i flera sammanhang i intervjuerna. Vi kommer även in på detta i det avsnitt som handlar om hur ledamöterna uppfattar den bild av riksdagen som bl.a. förmedlats i medierna.

En ledamot menade att jämställdhet över huvud taget inte kan isoleras från frågan om makt. Hon utvecklade det så här: ”Det handlar ytterst om makt. Alla vi som är ledamöter är ute efter makt. Man ska kanske inte skilja ut vad som är en köns- och jämställdhetsfråga när det handlar om båda delarna. Det finns en ingrediens i jämställdheten som handlar om makt.” (RGK)

Någon ansåg att negativ särbehandling på grund av kön t.ex. vid fördelning av uppdrag egentligen inte skiljer sig från det som inträffar för andra kategorier i samma situation. ”Norrlänningarna säger ’titta, inga norrlänningar den

här gången heller' medan skåningarna konstaterar 'se där, ingen från södra Sverige' och alla känner sig lika förorättade." (BM)

Att den politiska miljön i sig innebär risk för konflikter som kan vara svåra att karaktärisera berördes av flera. "Det kan vara svårt att se och tolka vad som händer, och jag har aldrig kunnat sätta fingret på det och säga att 'så var det, och det var över gränsen'. Detta är saker som främst utspelar sig mellan partierna." (RGK)

Några som tyckte sig ha funnit exempel på negativ särbehandling på grund av kön kunde ändå visa en reflekterande osäkerhet om riktigheten av sitt antagande om orsakssambandet. Det kunde gälla både sådant som riktats mot personen själv och saker som drabbat andra.

Ett exempel på detta är den kvinnliga ledamot som beskrev de problem som hon tyckte att en yngre manlig ledamot hade att anpassa sig i utskottet. "Han verkar inte höra riktigt hemma någonstans. Man har en viss form av tillhörighet. Jag har det lättare än han för jag har andra kvinnor att hålla mig till. Jag kan känna att de här mönstren finns även för män. Det är svårt att säga vad det beror på. Kanske handlar det om att vara ny i riksdagen." (RGK)

Ett annat exempel är den kvinna som tog upp det allmänna fenomenet att andra inte lyssnar. "Det händer att man ibland blir misstänkliggjord och inte lyssnad på. Men det drabbar i och för sig både kvinnor och män, det är alltid svårt att veta vad som är anledningen." (RGK)

Ytterligare exempel är en konflikt där den ena parten ansåg sig illa behandlad. "Visst fanns det med att hon var kvinna, men jag tror nog att den största delen handlade om retoriken och taktiken. Andra förstod inte och tog inte till sig argumentationen fullt ut. Det kändes som om det var lika mycket sådana saker bakom. Det blir svårt om man ska gå på tvärs i ett partis viktiga positioneringsfrågor. Det kan bli konfrontation. Då är det viktigt att behärska retoriken och kunna förklara och att få andra att förstå." (BK)

Några berättelser väckte också frågan hur man bör karaktärisera en personligt färgad konflikt mellan en man och en kvinna där kvinnan ser sig som den drabbade och tolkar detta som ett utslag av könsförtryck.

Negativ särbehandling som utslag av könsmaksordning och patriarkat, och kritik mot den tolkningen

Det fanns även de som var benägna att mera generellt se negativ behandling av kvinnor som styrd av könsrelaterade faktorer. Det var då kopplat till bilden av en i riksdagen och partiet rådande könsmaksordning med manliga maktstrukturer.

"Vissa män håller ihop och har en strategi. Då och då fördes diskussionerna i en maktens informella korridor. Jag hölls utanför men kunde höra om jag spetsade öronen." (RGK)

I beskrivningar av det här slaget fanns dock tankar om att också män kan drabbas av detta och att härskskartekniker även kan utövas av kvinnor eftersom patriarkatet enligt denna teori bärs upp av både män och kvinnor. Enligt samma resonemang kan det också skapas kvinnliga maktstrukturer som blir

patriarkatets förlängda arm. I dessa tankar uteslöts dock inte betydelsen av respekt för andra människor, personkemi och andra individrelaterade faktorer.

Vi fick även ta del av kritiska kommentarer till förhållandet att kvinnor tolkar företeelser som utslag av könsmaktsordning eller som tecken på rådande strukturer. ”Eftersom vi har så mycket fokus på genusteorier så ligger det nära till hands att tolka verkligheten på det sättet, men det gör inte bilden mera sann.” (RGM)

En annan man resonerade på liknande sätt: ”Det blir väldigt anonymt att tala om strukturer och liknande när det handlar om rent personliga saker. Dessa kvinnor vill inte diskutera utan säger att det är en strukturell fråga, punkt slut.” (RGM)

Exempel på negativ särbehandling, kränkning och diskriminering

Motarbetande av kvinnliga ledare

Ett återkommande tema var att kvinnliga ledare eller kvinnor med en utsatt position inte får samma stöd som manliga ledare eller t.o.m. blir motarbetade.

”Kvinnor som är ledare blir mer ifrågasatta och motarbetade, och det gäller både dem som är under och som är över i hierarkin.” (RGK)

”Vissa män är kvar i en gammal bild av hur det ska vara och de har en speciell manlig jargong. Sådana män kan motarbeta kvinnliga ledare så långt att de blir vingklippta. Kvinnorna får inte den bas som behövs för att kunna genomföra ledaruppdraget. Männerna kanske känner en bitterhet över att inte ha kommit lika långt. Men de skulle aldrig ha gjort så mot en manlig ledare.” (RGK)

”Kvinnor i utsatta positioner behandlas sämre av både män och kvinnor.” (RGK)

Motarbetande av dem som stöder kvinnor eller som tar upp jämställdhetsaspekter

Andra exempel var motarbetande och dålig behandling av dem som stöder en kvinna t.ex. i ett nomineringsförfarande. Vi har hört berättelser om personer av båda könen som blivit illa behandlade därför att de drivit en viss linje i en nominering. Det handlade om möten som ställts in i all hast och om personer som inte längre hälsade på varandra. En person beskrev en nominering som ett maktpolitiskt spel som inte hade gått enligt ritningarna. ”Hade hon varit man skulle hon inte ha ifrågasatts och behandlats på samma nedlåtande och trista sätt. För mig är det uppenbart att det inte hade hänt om hon varit man.” (RGK)

Att konsekvent föra fram jämställdhetsaspekterna på skilda politiska frågor kan bemötas med förlöjligande.

”En kvinna är mycket kompetent i genusfrågor. Hon är engagerad och sätter fingret i ögat på dem som arbetar i verksamheten. Det blir en ständig påminnelse om hur viktigt detta är. Men jag upplever att det kommer en mer

eller mindre stark reaktion varje gång hon gör det. 'Jaså, är hon i gång nu igen', och så drar man på smilbanden. I kammaren har jag ibland upplevt att man lite smått försöker förlöjliga henne. De säger det inte rätt ut till henne men gör det bakom hennes rygg. Jag tror inte att de skulle ha förlöjligat en man på det sättet. Det bottenar nog i att hon är kvinna och ägnar sig åt frågor som inte anses så viktiga. Jämställdhet är politiskt korrekt, men ibland är det en läpparnas bekännelse att det skulle var viktigt. Männen – för detta är bara män – tycker att hon blir tjatig." (RGK)

"När kvinnor specialiserar sig blir det ofta på kvinnofrågor. När hon säger och gör det man förväntar sig kan det bli förlöjligat. Hon måste komma med något nytt. Om det hon drivit länge inte blir uppfyllt ligger det där som en surdeg. Det blir svårt att gå vidare. Det känns i luften och det märks på andra sätt." (RGK)

De upplevda svårigheterna att driva jämställdhetsfrågor belystes ganska ingående av en annan kvinnlig ledamot.

"Jag blev utsatt för lite fula stick, men jag stack ju också själv ut lite mer än andra. Motståndet växte, samtidigt som man ignorerade mig. Jag kom helt vid sidan av. Det bidrog till att jag också kom att konkurrera på en mans område. Jag blev kritiserad för allt jag sade och gjorde. Man såg mig inte när jag begärde ordet. När jag talade undrade man när jag skulle sluta. Alla härskarmetoder kom till användning. Kanske uppfattades jag som tuffare än vad jag egentligen är. Men jag böjde mig inte. Det ledde till mobbningstendenser. I riksdagen är det så uttalat att makt är viktigt. På andra ställen kan man kompromissa för att nå fram till ett resultat. Här är det partilinjen som gäller. Om man då hävdar egna åsikter kan man mötas av den här typen av metoder. Jag uppfattar att detta hänt för att jag är kvinna och för att jag varit engagerad i kvinnofrågor." (BK)

Att inte bli lyssnad på eller tagen på allvar

Ett annat återkommande exempel på negativ särbehandling, av somliga beskrivet som kränkning eller trakasserier, är att låta bli att lyssna eller att med kroppsspråk eller på annat sätt nonchalera den som har ordet.

"När en person säger något nickar man och instämmer. När någon annan säger något berättar man en rolig historia för bänkgrannen. Det tycker jag är trakasserier." (RGM)

"Man är blind om man inte ser vissa saker. Någon står i talarstolen och där finns andra människor som inte tycker att det är lika viktigt det man säger. Man pratar med andra eller engagerar sig i något annat utan att lyssna. Detta kan vara en form av härskarteknik, som både män och kvinnor ägnar sig åt." (RGK)

"Jag har upplevt att personer blivit negativt särbehandlade, nästan som i skolan. Vissas ord tas inte riktigt på allvar, och någon i ledande ställning kan trycka till. Ibland har jag märkt att ledamöter börjar prata så snart en viss kvinna får ordet. Men efter en stund märker jag att de pratar också när en man har ordet. Det är alltid svårt att veta vad som är anledningen, och jag har alltså

sett det drabba både män och kvinnor. Somliga upprepar sig och är långrandiga, och är det dessutom en kvinna med ljus röst riktigt hör man suckarna runtomkring. Den som vill föra frågan framåt kan irritera sig. Jag vet att en av de drabbade upplevt det som kränkande. Men det kan handla om personkemi.” (BK)

”Det förekommer att kvinnor osynliggörs och förlöjligas. När hon börjar prata talar man om något helt annat eller ler, ’jaså, kommer hon med den frågan igen’. Det är mera tydligt mot kvinnor.” (RGK)

”Jag har ett exempel på en kvinna som man inte lyssnade på. Oavsett vad anledningen var tycker jag att det var rent ut sagt för jäkligt, vilket jag framförde till gruppledningen. Även om det sägs att man lyssnar noga på alla så är det skillnad om det är gruppledaren eller partiledaren. Då räcker det att viska. Som kvinna tror jag mig vara rätt lyhörd. Det är så små saker som avgör om något ska tillåtas eller inte.” (BK)

”Det sker varje dag att man avbryter och inte lyssnar, alltså de klassiska härskarteknikerna. Givetvis kan det ibland finnas andra förklaringar. Det kan vara en medveten strategi, men det kan också vara omedvetet. Bemötandet kan också styras av vilken kvinna det gäller. Jag kan säga en sak, men om en kvinnlig kollega säger samma sak möts hon av detta beteende, kanske för att hon på något sätt bejakar beteendet.” (RGK)

”Män ser män, men tyvärr ser även kvinnor i första hand män. På det sättet får männen fler supportrar. Tävlingsmomentet blir tydligare. Kvinnorna syns inte. Strukturerna gör att de inte tas riktigt på samma allvar som en del män. I debatter kan män dra på och ta till storsläggan mot kvinnor. Visst kan det finnas flera förklaringar, men jag tror att dessa män gör så mot dem just för att de är kvinnor.” (RGK)

och även män kan drabbas

”Jag har som man blivit negativt särbehandlad i form av osynliggörande. Det har varit manlig härskarteknik i feministisk tappning. Jag har försökt att väcka en politisk fråga men mötts av total tystnad. Om jag skickat ut något på mejlen så är det som om det hamnade i ett svart hål. Inget kom tillbaka. Det har hänt att jag strukits från andras sändlistor. Jag tror mig veta att även kvinnor råkat ut för det när de haft en självständig hållning i en fråga där kravet på politisk korrekthet är mycket stort. Min poäng är att dessa härskartekniker kan utövas av både män och kvinnor. Det är inte fråga om manliga eller kvinnliga strukturer utan om en maktstruktur.” (RGM)

Att inte vara med i nätverken

”Utan att jag vill kalla det kränkning vill jag ändå påstå att det kan bli till en negativ särbehandling att varken tillhöra ett kvinnligt nätverk eller ett manligt informellt nätverk i form av pubgång.” (BM)

Sexuella trakasserier

”Jag har blivit utsatt för sexuella trakasserier. Det har varit av en man i mitt eget parti, men även av andra män. Jag känner till att även andra kvinnor har blivit utsatta. Det var bra att kunna få stöd uppifrån och att inte behöva utsättas för frågor om det kunde finnas andra förklaringar.” (RGK)

”Det finns män som klär av en med blicken, men det är ju något som bara den som upplever det kan avgöra. Vissa män är lite flirtiga i sitt umgänge för de känner inte till något annat sätt att bete sig. Sedan är det väl tveksamt om kvinnor ska kunna skämta om mäns utseende på det sätt som sker ibland. Om det riktas mot en kvinna skulle det inte fungera med de normer som vi har byggt upp.” (RGK)

Mäns grabbighet och nedsättande kommentarer om kvinnor, som märks mest när de kommer samman

”Jag har hört män sitta i en grupp och på ett grabbigt sätt kommentera kvinnor så att det nästan varit ovärdigt.” (BK)

En kvinnlig ledamot tyckte sig kunna iaktta att männen blir annorlunda när de kommer i grupp.

”De kan vara hur hyvens som helst, men så snart de sätter sig ned tillsammans blir det fruktansvärt grabbigt. De ska överträffa varandra och vara ’the best and the biggest’. Som kvinna har du ingen chans att komma in. Jag har sagt ifrån några gånger. ’Du är bra, men i de där sammanhangen blir du vidrig.’ Det är viktigt att vi reagerar direkt, och inte lagrar det inom oss.” (BK)

Subtilt, men ändå

”En manlig ledamot i ledande ställning kunde absolut inte komma ihåg mitt namn, trots den position jag hade. När vi mötte andra presenterade han där emot en manlig ledamot som inte hade samma formella position som jag med namn och bakgrund. Men det är svårt att veta om det hade med kön att göra.” (RGK)

”Det händer att jag som kvinna tituleras ’fru’ i direkt kränkande syfte. Jag är inte fru, och tänker inte heller bli det.” (RGK)

”Riksdagen sätter ihop ett program för att fira husets 100-årsminne, vilket är jättebra. Några reagerade över att det bara var manliga kompositörer, manliga författare och andra män, män, män. Då fick vi höra att det var OK därför att det var en kvinna som hade satt ihop programmet. Som om det skulle legitimera det hela!” (RGK)

”Vi får inbjudningar till middag och där står det bara vad männen ska ha på sig: mörk kostym. Vi var några ledamöter som skämtade om detta. Vid något tillfälle frågade jag: ’Och vad ska vi ha på oss som inte äger någon mörk kostym?’ Det var kränkande att som svar få en redogörelse för vad som anses vara vett och etikett i sammanhanget. Tänk, att inte förstå att detta var uttryck för en könsmaktsstruktur!” (RGK)

Problemen finns främst inom partierna

”Det är inte riksdagen som sådan som har så mycket bekymmer, utan det är partierna som måste göra jobbet. Partierna måste ändra sina interna kulturer och attityder, och prata om hur folk egentligen betar sig mot varandra. Det är det som krävs.” (RGK)

”Smockan hänger i luften på våra partimöten, men vi har ett väldigt bra samarbete i den mindre gruppen. Där är vi lika många män som kvinnor. Vi arbetar konstruktivt med de politiska frågorna.” (RGK)

och i debatterna med statsråden

Några ledamöter som inte upplevt några större problem riksdagsledamöter emellan ansåg att det däremot fanns exempel på att manliga statsråd uppfört sig olämpligt mot kvinnliga ledamöter.

”Jag har sett kvinnliga ledamöter bli fly förbannade när statsrådet i en interpellationsdebatt bara läste upp sitt svar och sedan inte fortsatte debatten. Då blir det ju inget mer. Det är tufft, och jag tycker nog att kvinnor varit lite mer drabbade av detta. Jag har sett deras ansikten. Vi har talat om det i gruppen. Jag har kunnat bekräfta att de blivit nonchalant behandlade, men jag är ju inte helt säker på att det verkligen berodde på att de var kvinnor. Statsrådet kan ju ha haft en dålig dag. Och man vet ju att detta statsråd till skillnad från flera andra aldrig chansar.” (BM)

”I vårt parti har vi haft en diskussion om vissa regeringsföreträdare verkligen är sådana mansgrisar som de verkar vara. Interpellanten borde gå hem och läsa på. De använde en debatteknik som var förringande och förnedrande. Påverkades det av att vi var kvinnor? Vi kom fram till att vi bemöttes lika förnedrande oavsett om vi var kvinnor eller män. Men i en debatt betedde sig en minister riktigt illa. Manliga kolleger i salen blev rasande på mina vägnar.” (BK)

”Jag minns några debatter med statsråd där de använde om inte ’lilla gumman’ så näst intill. I termer av härskarteknik är det ett förlöjligande.” (RGM)

”De kränkningar som kan förekomma inom riksdagen sker med mycket mer finess än på andra ställen, viket gör det svårt att finna konkreta exempel. I kammaren däremot finns det tillfällen när jag känt mig mycket tveksam till om ett statsråd i en debatt med en ung kvinna skulle ha betett sig på samma sätt om det varit en manlig motdebattör. Det var ett väldigt skarpt bemötande, respektlöst.” (RGK)

och det är sämre utanför riksdagen

Många gjorde spontana jämförelser med förhållandena utanför riksdagen. Här nämndes t.ex. behandlingen under åren av några kvinnliga statsråd. Nästan genomgående utföll jämförelserna till riksdagens fördel.

”Det är svårare att vara kvinna i andra politiska organ än riksdagen. Enligt min erfarenhet är det mycket tuffare i kommun- eller landstingsfullmäktige. Klimatet är hårdare. Där tisslas det och tasslas och det är en annan jargong. I

riksdagen är vi mera medvetna och arbetar aktivt med det. Om man lyfter upp frågorna på bordet och har dem på dagordningen så får det genomslag. Men det hör till saken att jag aldrig har känt mig förfördelad för att jag är kvinna. Det är inte min grej.” (RGK)

”I de internationella kontakterna märker man en tydlig skillnad. Män vänder sig hellre till män än till kvinnor, vilket jag kan tycka är lite nedsättande.” (RGM)

”Jag känner allt tydligare att medier går in för att förlöjliga oss. Om vi säger något som de inte gillar citerar de oss inte utan tar bara fram det negativa och vinklar saker på ett sätt som gör att man känner sig kränkt. Kommentarna kan vara helt ovidkommande. Gäller det en kvinna som har barn undrar medierna hur hon ska klara det. Ingen frågar den manlige ministern hur mycket han är hemma med sina barn, men de talar gärna om den kvinnliga ministrarnas föräldraledighet.” (RGK)

Några exempel på det som upplevts som dålig behandling var hämtade utanför riksdagen, men i sammanhang där ledamöter deltagit.

”Det finns män inom mitt parti som – över partigränserna – tycker att mäns ord är viktigare. Vi hade ett sammanträde i en offentlig utredning. På förmötet hade vi diskuterat några frågor, men mina synpunkter vann inget större gehör. På själva sammanträdet begärde jag ordet, men en manlig partikamrat fick det före mig och förde då fram mina synpunkter som om de vore hans. Jag tyckte att han tog förslaget från mig. Det var så dåligt, och jag tror att det hade med kön att göra. En dålig kultur kan gro inom gruppen.” (RGK)

och det var värre förr

Personer som varit ledamöter i riksdagen under lägre tid jämförde med hur förhållandena tedde sig några mandatperioder tillbaka. Jämförelserna utföll till förmån för nutiden.

”Det var vanligare förr om åren att företrädare för de större partierna ägnade sig åt lite härskartekniker. Man kunde bemötas med ett ’så gör vi inte här’ och andra tillrättavisningar. Det var en von oben-attityd. Det förekom utstuderade manér som att negligera den som begärde ordet, att avbryta och att mästera den som ville anmäla reservation genom att kräva att reservanten skulle ange radnummer i betänkandeutkastet. Man använde sin maktposition ungefär som läraren i Hets. Men det är svårt att veta om det berodde på kön eller om det hade politiska orsaker. I dag tycker jag att det fungerar väldigt bra. Det finns en större respekt mellan alla parter. Jag tror faktiskt att även de nyare känner så. De kommer lättare in i arbetet än tidigare. Det kan väl också bero på att vi vant oss vid att det kommer nya partier.” (BK)

Inga exempel, men det förekommer

Några ledamöter hade svårigheter att komma på några exempel på kränkande eller negativ särbehandling. Bland dem fanns personer som utgick från att det ändå måste förekomma. ”Jag kommer inte på något ’bra’ exempel, faktiskt.

Men visst måste det förekomma, eftersom det förekommer överallt annars.”
(RGK)

Reaktioner och kommentarer om påstådda missförhållanden

Härskartekniker

I litteraturen på jämställdhetsområdet refereras ibland till s.k. härskartekniker som kan möta den som deltar i en förändringsprocess. De har identifierats och analyserats av Berit Ås, norsk professor i socialpsykologi och politiker. Analysen anses ha fått stor betydelse för kvinnorörelsen. Härskarteknikerna används enligt Ås för att få kvinnor att känna sig underlägsna. De är bl.a. osynliggörande, förlöjligande, undanhållande av information, dubbelbestraffning och påförande av skam och skuld.

Som framgått var det flera ledamöter, både kvinnor och män, som spontant beskrev vissa av företeelserna ovan som utslag av härskarteknik.

är könsneutrala

En kanske något förvånande iakttagelse är att nästan alla som kategoriserade ett visst beteende som utslag av härskarteknik också var noga med att framhålla att härskarteknikerna, tvärtemot en gängse föreställning, inte alltid är förbundna med kön. Man gav exempel på både att kvinnor använder sig av tekniken och att även män drabbas av den.

En ledamot utvecklade sin tankar på följande sätt. ”Härskartekniker är inte specifikt könsbundna. Det hänger ihop med makt. Den som har mer makt än någon annan kan utöva härskartekniker. Sådant förekommer på alla nivåer, och det finns gradskillnader i utövandet. Det är lika vanligt att män använder det mot andra män och att kvinnor använder det mot kvinnor som att det är kvinnor som är utsatta. Den formella gången i utskotten och kammaren gör dock att det inte blir så tydligt.” (BK)

Utan att koppla det till några enskilda händelser utvecklade några manliga ledamöter det så här.

”Vi pratar mycket om härskartekniker och maktstrukturer. När vi gör det handlar det alltid om manliga härskartekniker och manliga maktstrukturer. Men dessa strukturer, om vi nu betecknar dem som manliga, kan också användas av kvinnor på precis samma sätt. Det är ingen skillnad i sak. Det handlar om makten.” (RGM)

”Härskartekniker är könsbundna såtillvida att man talar om dem i ett genusperspektiv. Ordet ’härskare’ anspelar mera på det manliga än femininformen ’härskarinna’. Man har bestämt vem det är som utövar det. Men visst har jag varit med om sammanhang där kvinnor utövat mycket tydlig härskarteknik mot både män och kvinnor, liksom att män använt sig av det mot andra män. Det kan ta sig uttryck i att ignorera eller att syssla med annat när någon talar eller att formulera sin kritik på ett särskilt sätt.” (BM)

”Det politiska systemet bygger på konflikt. Det förekommer härskartekniker, och så kommer det att förbli eftersom olika ideologier och värderingar ställs mot varandra. Jag har själv råkat ut för det, men det hade inte med kön att göra. Jag skulle vara försiktig med att använda det mot kvinnor, för risken finns att det skulle tolkas som att det hade med kön att göra. För övrigt tror jag att vi här i riksdagen är så medvetna om detta att vi försöker undvika det. Och när jag upplevt det här i riksdagen har det varit en kvinnlig ledarperson som utövat det.” (BM)

”Visst ser jag att man använder härskartekniker. Men jag har faktiskt sett det riktas mot unga män som fått utstå en hel del. Även rekorderliga damer som varit med länge kan råka illa ut. Den som använder det verkar helt sakna självuppfattning. Men kanske är det min vänliga tolkning.” (BK)

Negativa reaktioner mot den som påstår att det förekommer härskartekniker, diskriminering och kvinnoförtryck

Flera ledamöter menade att det blivit allt vanligare att kvinnor använder sig av påståenden om förtryck. Sådana tankar fanns hos både män och kvinnor och inom båda blocken. Även bland personer som hade en allmänt kritisk inställning och utvecklade varför riksdagen inte kan beskrivas som jämställd mötte vi uppfattningen att kvinnor kan använda vissa situationer för att få politiska fördelar.

”Jag blir väldigt ledsen på medsystrar som inte tål att en manlig motdebattör svarar dem på samma sätt som han skulle ha svarat en man utan påstår att det är sexistiskt. På det sättet kan man hota hela jämställdhetstanken. Det förekommer både inom mitt parti och mellan partier. I själva verket finns det nog ett politiskt syfte med sådana anklagelser. Jag tycker det är riktigt dåligt.” (RGK)

”Det finns män som kritiserats därför att de skulle ha osynliggjort kvinnor. Jag är inte så säker på att detta varit anledningen. Det finns andra inslag som har att göra med var man befinner sig i förhållande till olika grupperingar, dvs. det rör sig om maktrelationer snarare än om osynliggörande av kvinnor. Bland vissa kvinnor finns en tendens att tolka det som handlar om maktkamp som en bekräftelse på att det finns manliga maktstrukturer och härskartekniker. Kvinnorna skaffar sig därmed ett övertag i förhållande till männen eftersom detta perspektiv dominerar hela jämställdhetsdiskussionen. Män hamnar i svårigheter om könsmaksordningen ska förklara allt som sker. Det blir inget utrymme kvar för män att bedriva vanlig politik och att positionera sig.” (RGM)

”Jag har kvinnliga kolleger som ansåg att det rörde sig om härskarteknik, men jag bedömde att det var ett uttryck för olika politiska uppfattningar. Det handlar om att dra fördel av att man tillhör ett politiskt parti.” (RGK)

och risk för bestraffning av den som klagat

Om det finns en uppfattning att beskyllningar om diskriminering och förtryck används i egna politiska syften så finns även bilden att kvinnor tvärtom drar

sig för att påtala missförhållanden därför att det skulle kunna skada dem politiskt. ”Det är klart att om kvinnor uttrycker att de har problem, så blir de kallade för gnälliga kärringar. De vågar inte tala om bekymren, för då får de inga uppdrag och då blir de inte omnominerade. Man blir helt enkelt mobbad.” (RGK)

Beskyllning om diskriminering som blir en kränkning

Flera av de intervjuade männen menade att påståenden om negativ särbehandling i sig kan bli en kränkning. I ett annat avsnitt har vi berört att sådana beskyllningar också kan ses som ett politiskt vapen som företrädesvis kvinnor kan använda sig av.

”En kvinna påstod att den manlige mötesordföranden glömt henne på talarlistan, ’och det gjorde du väl bara för att jag är kvinna’. Ordföranden bad om ursäkt för att han inte sett henne på listan. Min uppfattning är att detta var kränkande mot mannen. Ingen skulle drömma om att säga så om det var en man som hade glömts.” (RGM)

”Vi satt en grupp män och drack kaffe och pratade i största allmänhet. En kvinna kom in och sade ’jaha, här sitter maktens män och fikar’. Hon menade det inte som ett skämt, utan såg oss som en maktgruppering. Tänk om jag skulle gå fram till en grupp kvinnor och säga ’vad är detta för ett kacklande!’ Jag tycker att jag måste få sitta ned och dricka kaffe med några män utan att behöva motta beskyllningar. Men jag tog inte strid om det. Man måste välja sina krig. Och framför allt: Jag måste få välja vem jag vill umgås med utan att det ses som trakasserier. Det handlar om personkemi och inte om könsmaktsordning. Jag kanske föredrar en folkpartist framför en partikamrat.” (RGM)

”Jag tror att många män i riksdagen kan känna sig förolämpade och kränkta rent generellt när kvinnor utan grund anklagar dem för sexuella trakasserier. Det blir en metod att framhäva sig själv medialt.” (BM)

Negativ särbehandling som effekt av att ha mindre makt och inflytande än någon annan

Ett annat tema som vi kan finna i svaren är den ”särbehandling” som uppstår som effekt av att ha mindre makt och inflytande än någon annan. Detta skulle i sin tur vara beroende av att personen av olika skäl har sämre förmåga att göra sig gällande.

Liknande tankegångar kom fram i avsnittet om vad som ger inflytande i riksdagen och då särskilt när det gäller anciennitetens betydelse. Flera ledamöter menade i den delen av intervjun att personer som är nya i riksdagen kan tolka det som negativ särbehandling när de inte får det genomslag för sina idéer och förslag som de räknat med eller hoppats på.

I den här delen av intervjun framkom mera allmänna tankar om att en i realiteten – av det ena eller andra skälet – begränsad makt kan upplevas som uttryck för negativ särbehandling.

”Ledamöter som inte har plats i de informella grupperna med makt upplever att de inte är lika mycket värda. Det är en liten grupp som styr, och där

ingår fler män än kvinnor. De kvinnor som lyckas komma in i dessa grupper har lättare att nå de viktiga posterna. De som inte lyckas med det upplever att de är negativt särbehandlade.” (RGM)

”Jag har reagerat över hur en kvinna bemötts av en man i min partigrupp. Skulle man konfrontera denne person skulle han säkert ange andra förklaringar, som att det var ett stolligt förslag eller ett irrelevant inlägg. Personligen tror jag ändå att det finns kvar lite av de här strukturerna. Många av oss har vuxit upp i ett annat samhälle. I ett jämställt arbete måste man dock värderas efter substansen och innehållet i det man säger. I en partigrupp finns det naturligtvis personer som inte kan verbalisera vad de menar, som är lite perifera och inte hittar det centrala. Det får inte finnas en omvänd särbehandling. Man måste kunna säga att det inte var könsrelaterat. En kvinna måste klara av att höra att det var stolligt. Detta är en balansgång.” (BM)

Att ha något att skylla en motgång på

Både män och kvinnor menade att det finns en tendens vilja skylla en motgång eller ett nederlag på att det skulle handla om kön.

”Det är svårt att veta av vilken anledning någon blivit satt på plats. Om det drabbar en kvinna tolkas det lätt som att skälet är just detta. Jag kan tycka att det nästan är lite jobbigt när en kvinna direkt hävdar att det förhåller sig så och det sedan blir en stor sak av det. Det kan finnas andra anledningar. En man i motsvarande situation skulle inte påstå det.” (BK)

”Det ligger i riksdagsuppdragets natur att åstadkomma resultat. Alla tycker sig sitta på världens största fråga som måste lösas helst i går. Särskilt unga personer utan bredare bakgrund och erfarenhet vill förändra världen omedelbart. De blir ivriga och vill framåt. De tycker att de kör huvudet i väggen när de inte får igenom sina förslag, ’ingen lyssnar på mig’. Men det gäller att kunna ta ett nederlag och att inte skylla på något annat. Vissa får det till att det är männens fel. De använder det som en skyddsmur när medierna kommer och frågar vad de åstadkommit.” (RGM)

”I alla situationer får man inte som man vill. Ledamoten kommer kanske från en verksamhet där han eller hon haft en någorlunda position, och då är det klart att det går att känna frustration när man kommer till riksdagen. Här tvingas ledamöterna in i ett mönster som kan upplevas som störande. Det är nog många yngre som tycker att de har en jobbig situation, och det är möjligt att en kvinna upplever känslan av att vara åsidosatt på ett starkare sätt, kanske t.o.m. som trakasserier.” (RGM)

”Ett styrsystem ska nog ha en viss form av konservatism i sig. Det ska vara något trögt, så att man inte kan gå från en ytterlighet till en annan. En erfaren person kan uppleva att det har blivit fel och att det inte var så lätt som hon trodde att förändra världen. Hon vänder det till något annat som gör att hon kommer fram i medierna. Även en man som varit politisk frontfigur i sin kommun kan få sitta i riksdagen och flytta kammarecken. Män och kvinnor är precis lika osynliggjorda och har precis samma känslor. Somliga tiger om det,

andra tiger inte och några få använder det i eget syfte. Jag tycker att detta är en skendebatt som förstör för alla.” (BM)

Andra förklaringar än kön

Vi fick också höra om andra situationer där personer känt sig särbehandlade, kränkta eller sårade. I några av dessa svar tyckte sig den intervjuade kunna se helt andra faktorer än kön som förklaring.

”Det förekommer särbehandling på grund av *etnicitet*. Man måste vara lite mer än en vanlig svensk för att ta sig fram. Det märks på attityder och sådant, men det är ingenting som man går omkring och tänker på hela tiden.” (RGM)

Att det förekommer kränkningar på grund av *sexuell läggning* gav flera ledamöter exempel på.

Det kunde också handla om *svikna förtroenden*. En ledamot hade anförtrott en partikamrat en bekymmersam sak ur sitt privatliv. En tid senare hade kollegan använt sig av denna sak, med namns nämnande, i en politisk diskussion. Ledamoten fann detta mycket sårande. (BM)

Utan att peka på enskilda händelser utgick några av de intervjuade från att vissa namngivna politiker, kvinnor såväl som män, kan skapa problem genom en *raljant attityd*.

Andra menade att det i riksdagen finns personer som *behandlar alla lika illa*. ”Jag vet en man som behandlar alla lika illa. En kvinnlig kollega var verkligen sårad och kränkt häromkvällen.” (RGK) ”Det finns kvinnliga ledare som är riktiga ragator, men det drabbar alla lika.” (BM) ”Visst har jag känt mig förolämpad, men då har det gällt en diskussion där man använt vissa argument mot mig. Om jag skulle ha känt mig trakasserad skulle jag inte bry mig, för det vore att studsa tillbaka bollen.” (BM)

Utan att knyta det till kön ansåg en man att *anciennitetsprincipen* kan bli en kränkning. ”Jag kan finna det kränkande att man fäster sådan vikt vid åren i riksdagen och inte tar tillräcklig hänsyn till kunskap och erfarenhet. Det är mera framskjutande än begreppen man och kvinna. Detta är kränkande inte bara för mig som person utan för hela systemet.” (BM) Vi fick också exempel på att ledamöter, både män och kvinnor, hade blivit bemötta på ett dåligt sätt när de var nya i riksdagen, t.ex. genom att bli avbrutna när de hade ordet.

En ledamot utvecklade sina tankar om dels *dominansen av Stockholmsperspektivet*, dels ansträngningarna att åstadkomma *representativitet*, vilket enligt henne skulle kunna leda till negativ särbehandling. ”Stockholmsperspektivet är så dominerande. Ibland kan jag nog känna mig särbehandlad på grund av min skånska trots att den är ganska välvårdad. Andra måste ställa om sina öron. Det kan vara på en konferens där jag märker att jag måste ha en lite annan framtoning för att nå fram till åhörarna. De som kommer från Stockholm har ett försteg. – Över huvud taget har bakgrunden och representationen så stor betydelse i riksdagen. Ibland verkar det viktigare än resultatet, det blir ett självändamål. En invandrarkvinna i en förort är kanske mera be- tjänt av att representeras av en rik vit man än av en svart kvinna. Det beror på vem som åstadkommer det bättre resultatet. Jag ser en tendens att unga in-

vandrar män inte tar fighten med de svenska 55-årsmännen utan med svagare grupper. Risken blir att minoriteter börjas slåss mot varandra och inte mot den som har makten. Kvinnorna möts av en ny konkurrens. När jag är som mest uppgiven kan jag tänka att invandarmännen kommer att ha full representation inom fem år, medan kvinnorna ännu inte har fått det trots att de kämpat i hundra år. De 60-åriga svenska männen fortsätter att enbart konkurrera med varandra. I nomineringsprocesserna är det enligt min uppfattning inte alls självklart att en invandrarkvinna ska ställas mot en svensk kvinna utan mot en svensk man.” (RGK)

En kvinnlig ledamot talade om ett utskott och om vissa problem där. Hon underströk att det *i varje fall inte handlade om kön*. ”Utskottet är jämställt. Det som förekommer där handlar inte om kön.” (BK)

Kränkningar på grund av ”fel” åsikter

”Jag har sett en del personer som blivit utsatta för kränkande behandling därför att de inte har rätt åsikt. Inte sällan är det kvinnor som utövar detta, inte för att de är kvinnor utan för att de vill ha makten att bestämma vad som är partiets linje. Egentligen är det inte konstigt att det blir så här. Vi är solospelare som vill bygga upp en position och bli omvalda. Det är en konkurrenssituation. Det sker framför allt i partier med stor spännvidd mellan åsikterna i olika läger.” (RGM)

”Jag har blivit utsatt för mycket kränkande omdömen för de åsikter jag har i vissa frågor. Det har periodvis varit mycket tungt. Det har varit både här i riksdagen och i den allmänna samhällsdebatten. De kränkande omdömena har främst kommit från män, de vågar kanske på ett annat sätt än kvinnor. Mitt parti har stött mig, men de protester som vi framfört möttes närmast med likgiltighet från motparten. Några gånger har jag fått stöd ’från högre ort’. Det är viktigt att talmannen reagerar och att det är tydliga spelregler. Man får inte uttrycka sig hur som helst från talarstolen.” (BK)

Självrannsakan, tolkningssvårigheter, insikt och förändringsvilja

Självrannsakan

I flera av intervjuerna rådbråkar män sitt samvete: ”Kan mitt uppträdande uppfattas som att jag kränker någon?”

”Det har nog hänt att både män och kvinnor klagat på att jag inte sett dem. Jag kanske gick i andra tankar. Kvinnor är möjligen mer uppmärksamma på sådant. Risken finns att de anlägger något genusperspektiv, ’så skulle han inte ha gjort om jag varit man’. Men i mitt fall har det gällt både män och kvinnor. Jag kan vara lite ouppmärksam.” (BM)

”Det är väl ingen hemlighet att vi borgerliga tycker att v och mp inte är lika politiskt ’vettiga’. Det kan nog spegla av sig i hur vi bemöter deras ledamöter. Man kan tycka att en företrädare för ett så litet parti borde tåga still. Vi andra i större partier kan ironisera och säga att ’det var ju intressant att höra’.

Men den som sliter och läser in sig bemöts med respekt, även om hon företräder ett litet parti.” (BM)

”Vid något tillfälle såg jag inte att två kvinnor begärde ordet. Jag bad om ursäkt, men det kan hända att de uppfattade det på något annat sätt. En annan gång använde jag fel namn på en kvinna trots att jag är mycket mån om att namn ska vara rätt. Det kunde verka stöddigt och von oben. Jag tyckte det var pinsamt.” (RGM)

Att inte kunna tolka det som riktas mot en

Några av dem som svarade att de inte någon gång upplevt sig förfördelade eller kränkta gjorde tillägget att de kanske inte förstått vad det handlade om. En man sade med ett skratt: ”Svaret är nej, men jag har kanske inte genomskådat det. ’Det var en film för klenst begåvade’ stod det i recensionen. ’Jaså, jag tyckte filmen var jättebra’.” (BM)

Att se, tolka och reagera för andra

I olika avsnitt av intervjuerna har flera ledamöter reflekterat över hur enskilda individer tolkat det som de varit utsatta för. Nästan genomgående, och detta bland både män och kvinnor, ansluter man sig till den principiella tanken att varje individ har tolkningsföreträde till sin egen upplevelse.

En av de intervjuade ansåg dock att det kan bli en sorts motsättning i detta, eftersom många ändå relaterar till sin egen upplevelse. ”De som inte tycker att de har några problem anser att andra bara tror att de har problem. Den som å andra sidan upplever problem anser att de andra ’inte har fattat’. Jag tycker att detta visar en brist på respekt.” (BK)

Trots att man allmänt verkade godta den principiella utgångspunkten om vars och ens företräde till den egna upplevelsen var det inte ovanligt att man gjorde sig till tolk för andra. När någon berättade om kränkande eller sårande behandling av en annan person fanns alltså ändå en uppfattning om hur denna person hade känt och reagerat. Det var framför allt när man jämförde hur män och kvinnor reagerar som vi hörde sådant. Flera utgick från att män ”tål” mera.

En ledamot (RGK) menade att män rent generellt har en tendens att söka orsaken till tillkortakommanden i saker runtomkring snarare än hos sig själva.

En ledamot pekade på hur lätt det kan bli missförstånd. Ord och kommentarer uppfattas olika. ”Vi hade en diskussion sedan en ung kvinnlig kommunpolitiker blivit kallad ’lilla flicka’ av en partikollega. Jag uppfattade att det sades i en lite öm ton, men hon fann det kränkande eftersom hon lade in en annan betydelse. De talade förbi varandra. Vi måste gå till botten med vad vi menar. Därför är jag allergisk mot ordet kränkning.” (RGK)

Det framkom även exempel på att både kvinnor och män blivit upprörda på en mans vägnar. De ansåg att han blivit utsatt för kränkande behandling. Mannen i fråga hade dock slagit ifrån sig, vilket de intervjuade beskrev i nästan skämtsamma ordalag: ”Han är väl så van att han inte reagerar längre.”

Hur manliga ledamöter reagerat över hur kvinnor bemötts av regeringsföreträdare i kammardebatter har redan beskrivits.

och att inte kunna göra det

Några män var tvärtom tydliga med att de har svårt att notera saker som händer i omgivningen och än svårare att tolka det.

En man med ledande position sade: ”Jag skulle på sätt och vis önska att jag hade sett tecken på negativ särbehandling, för då skulle jag kanske bli mera uppmärksam på problemen.” (RGM)

”Jag tror att kvinnor är betydligt mer observanta. De ser gester och uttryck. Vi män är lite mer fyrkantiga och har inte samma uppfattningsförmåga. ’Jaha, och vad är det som har hänt nu då?’ Vi män får nog bli bättre och lära oss.” (RGM)

Svårigheter att åstadkomma förbättringar om insikt och vilja saknas

En ledamot talade om de kommunikationsproblem som funnits inom delar av partiet och som hon utgick från var åtminstone delvis könsrelaterade. En konsult hade varit inkopplad. ”Förutsättningen för att man ska kunna åstadkomma verkliga förbättringar är att man är tillräckligt öppen. Gruppterapi och äktenskapsrådgivning i all ära, men det förutsätter att man är villig. Det får inte finnas undermedvetna spärrar.” (RGK)

Kommentarer

Det var främst i denna del av intervjuerna som bandspelaren stängdes av. Flera händelser som kommenterades skulle lätt kunna identifieras av initierade personer. Detta är anledningen till att citaten några gånger är mera bearbetade än i andra delar av rapporten. Vi försöker ändå så gott det går att återge berättelser och reflektioner så som vi har tagit del av dem.

I de fall svaren innehöll exempel på missförhållanden av olika slag sökte den intervjuade många gånger självmant alternativa förklaringar till det som inträffat.

Att frågorna har laddning framstår som otvetydigt. ”Att tala om att kvinnor blir negativt särbehandlade, det är ju som att tända en brasa.” (BK)

En ledamot beskrev dock konflikterna som hennes livsluft. ”Jag mår inte bra om jag inte känner att jag har kroppen fylld av adrenalin. Därför passar det mig att jobba här i riksdagen. Det är konflikter med andra partier och inom partiet. Det finns en sund fight om makten. Man får inte vara konfliktträd, för då blir man utnyttjad.” (RGK)

Några få kunde inte erinra sig eller nämna några konkreta exempel på negativ särbehandling eller kränkningar av olika slag men utgick ändå från att sådant förekommer.

De flesta kunde dock ge konkreta exempel på dålig behandling och dåligt uppträdande, men ofta kom inte dessa exempel fram direkt. Några gånger kändes det nästan som om uppgifterna rent av pressades fram.

Vi tror att det finns varierande förklaringar till detta. Den kanske mest näraliggande – att det rör sig om känsliga saker som många inte gärna talar om och än mindre förmedlar vidare – är enligt vår bedömning inte den mest framträdande förklaringen. De berättelser som innehöll mera känsliga uppgifter kom fram ganska spontant. Bandspelaren stängdes av. Med detta säger vi inte att vi fick höra allt, utan bara att det som kom fram av detta slag berättades mer eller mindre omedelbart och spontant.

I de andra fallen har den intervjuade ibland bett om en paus för att söka i sitt minne. Successivt har sedan minnesbilder och exempel plockats fram. Det verkade några gånger som om man först under intervjun blev varse att en viss händelse skulle kunna vara uttryck för särbehandling på grund av kön. Det har så att säga inte funnits ett färdigt sinnesintryck av detta utan bilden har formats i samma stund som den intervjuade berättat om händelsen. Sedan har personen reflekterat över denna bild och ställt sig frågan om orsakssambandet kan ha varit ett annat.

Många uttryckte på detta sätt en osäkerhet om den egentliga orsaken. Det som i förstone kunde framstå som exempel på avsiktlig diskriminering på grund av kön kunde vid närmare eftertanke ges alternativa förklaringar, utan att man band sig för den ena eller andra.

Vissa typfall av negativ särbehandling verkade å andra sidan av några ses som tecken eller bevis på vissa fenomen, som att kvinnliga ledare inte får tillräckligt stöd, att kvinnor hålls utanför informella maktgrupperingar eller att de osynliggörs. I dessa fall märktes inte samma tveksamhet om orsakssambanden. Beskrivningen av fenomenet som sådant var ibland tydligare än av exemplen på dess yttringar.

När den intervjuade försökte tolka hur ett visst beteende uppfattats av den drabbade tycker vi oss se en tendens att tolkningen anknyter till könet hos den som är utsatt. Kvinnor antas i högre grad bli kränkta och sårade. Några män föreföll besvärade eller bekymrade av detta. De gav uttryck för en osäkerhet om deras eget uppträdande skulle kunna uppfattas på ett negativt sätt trots ett gott uppsåt. Ett exempel är komplimanger. Flera manliga ledamöter ansåg att man numera måste vara försiktig med att ge en kvinna en komplimang inför risken att det misstolkas. Det förefaller dock inte vara några problem med att berömma en man. ”– – Men jag är aldrig rädd att säga till en kille att han har köpt en jäkla snygg kavaj.”

Samtidigt fick vi ibland intrycket att man nästan självklart utgår från att män inte tar vid sig i samma utsträckning av skämt eller kommentarer om utseende eller apparition. ”Det gick ju bra att säga till honom, men man kanske inte skulle säga så till en kvinna, det uppfattas lite annorlunda.” Det skulle alltså vara mera fritt fram att säga nedsättande saker till män. Vi känner oss inte lika övertygade om den saken, i varje fall inte när det gäller negativa omdömen. Vi har hört om män som fått ta emot objektivt sett nedsättande kommentarer om sitt yttre men skämtat bort det. Uppgifter från andra håll talar för att kommentarerna i själva verket kanske varit sårande. Det kan finnas en annan könsaspekt i detta. En man kan i högre grad dra sig för att

visa att han blivit sårad. Skämtet och självironin kan fungera som den sårades moteld.

Vi redovisar i nästa avsnitt hur olika några kända händelser har tolkats även av personer som varit närvarande.

Vi kan till sist konstatera att det faktum att man kan ge på konkreta exempel på negativ särbehandling inte är liktydigt med att man håller riksdagen för icke jämställd. Omvänt behöver det inte betyda att man anser riksdagen vara jämställd för att man *inte* kan ge konkreta exempel på negativ särbehandling på grund av kön. Några ledamöter som allmänt talade i termer av strukturellt betingade problem, härskartekniker och könsmaksordning i riksdagen hade samtidigt svårt att komma på konkreta exempel eller var inte beredda att beskriva enskilda händelser som utslag av negativ särbehandling på grund av kön.

11 Händelser som det talats om

Utan att det ställdes särskilda frågor om det kom flera ledamöter in på några mera allmänt omtalade exempel på att det skulle förekomma förtryck och diskriminering av kvinnor i riksdagen. Detta beskrivs i avsnittet.

Vi tycker oss kunna se att det finns en benägenhet hos både kvinnor och män att tolka efter partitillhörighet, dvs. att en enskild händelse uppfattas på det sätt som är det mest välvilliga för partikamraten, han eller hon må sedan vara ”offer” eller ”förövare”.

Även i detta avsnitt återkommer uppfattningen att kvinnor kan använda påståenden om negativ särbehandling på grund av kön som ett politiskt vapen.

Några händelser i riksdagen har ibland tagits till intäkt för att det finns problem med jämställdheten och i umgänget mellan politikerna. På sina håll antar man att dessa händelser är bakgrunden både till olika initiativ som tagits i riksdagen och till enkäter i medierna. Vi ställde inte några särskilda frågor om detta, men det var ändå flera som i intervjuerna kom in på det.

Anledningen till att vi nu stannar upp vid detta är inte händelserna i sig utan de tolkningar och kommentarer som de föranlett.

Det mest kända är kanske ett tillfälle under förra mandatperioden då några kvinnliga ledamöter sägs ha lämnat ett FiU-sammanträde i vredesmod över att den dåvarande socialdemokratiska ordföranden inte gett dem ordet. Till följd av partiernas storleksordning hade dessa kvinnliga ledamöter haft sina platser vid bordet långt bort från ordföranden som satt vid den ena kortändan.

En ledamot som var med vid tillfället sade sig inte hysa något tvivel om att kvinnorna verkligen var ”så förbannande att de till slut reste sig upp”. De lämnade sammanträdessalen och ”slängde i dörren lite lagom så att det smällde”. Saken skulle senare i medierna ha framställts som ”höjden av förtryck- armentalitet och mansgriseri”. Den verkliga förklaringen till kvinnornas ilska var enligt denne ledamot i stället att ordföranden ”var lite lagom distra och inte höjde blicken tillräckligt. Denne i grunden snälle person skulle förmodligen aldrig haft en tanke på att försöka vara otrevlig eller ouppmärksam mot de här damerna.” Ledamoten antog att ordföranden skulle ha behandlat två manliga ledamöter med platser lika långt bort vid bordet på likartat sätt. De skulle i så fall ha kunnat förargas över att bli nonchalerade för att de tillhörde små partier. Enligt denna ledamots sätt att tolka händelsen kunde kvinnorna framställa det i ett genusperspektiv, medan män i en motsvarande situation ”bara” skulle ha blivit illa behandlade i största allmänhet. Kvinnorna kunde göra stor sak av händelsen på grund av kombinationen.

En kvinnlig partikamrat till ordföranden kunde – med sin positiva bild av honom – absolut inte föreställa sig att det kunde handla om manlig härskarteknik utan att det snarare måste ha varit något politiskt problem. En annan ledamot som var med vid händelsen beskrev det som att ”kvinnorna stormat ut” men hon tog avstånd från tanken att det var fråga om någon sorts diskriminering.

Flera ledamöter från andra partier, både män och kvinnor, tolkade däremot händelsen som ett möjligt eller t.o.m. högst tänkbart utslag av manlig härskarteknik. Några av dem satte det i samband med att de betraktar FiU som en manlig bastion.

Det andra exempel som flera intervjuade självmant tog upp var att statsministern skulle ha fällt kommentarer om Maud Olofssons vikt. Här framkom helt olika tolkningar. Någon ledamot (BK) beskrev det som ett fall av utstuderad manlig härskarteknik. En annan (RGK) såg det som ett naturligt medel i en politisk maktkamp.

Det tredje exemplet är ett förment påstående av en yngre kvinnlig ledamot att det skulle vara en kränkning om en man låter en kvinna lämna hissen först. Denna ”hissincident” beskrevs av dem som tog upp saken utan förståelse för kvinnans reaktion och med närmast ett beklagande från några manliga ledamöters sida. ”Det är tråkigt om unga personer inte förstår sig på gammaldags artighet.”

Kommentarer

Vad vi tycker oss kunna notera är att olika händelser tolkas efter en linje som ganska tydligt följer kön och/eller partitillhörighet. Vissa män förefaller – rätt eller fel, det ankommer inte på oss att avgöra – ha svårt att acceptera att kvinnor ser olika slag av beteenden som kränkande och könsrelaterade. Dessa män beskriver det i stället som att kvinnorna i detta har ett slags politiskt vapen, som männen inte förfogar över i samma utsträckning. Det finns å andra sidan även kvinnor som kritiserar andra kvinnliga politiker – genomgående ur motståndarleden – för att använda detta vapen i den politiska striden. ”Hon säger att hon är förtryckt, men samtidigt sticker hon ut hakan. Det är inte konstigt, nej, det är befogat, att hon får svar med samma mynt.”

Benägenheten att ge enskilda händelser en tolkning som följer partitillhörigheten framstår som ganska tydlig. Det skulle hårdraget innebära att en enskild händelse tolkas på det sätt som är det mest välvilliga för partikamraten, och detta vare sig han eller hon är förment offer eller förövare. Fenomenet verkar vara könsneutralt. Tolkningsmönstret syntes även när en och samma kvinnliga ledamot kommenterade flera av dessa händelser. I det ena fallet berodde allt på missförstånd. I det andra fallet var det ett tydligt och godtagbart inslag i en renodlad maktkamp.

Vi kommenterar inte dessa saker vidare än att det som nu sagts kan illustrera de generella svårigheter som är förknippade med att avgöra vad som varit bevekelsegrunden för ett visst beteende.

”Hissincidenten” belyser ett annat fenomen. Det var över huvud taget många män som beklagade att det nuförtiden är mycket svårare att vara artig och att ge komplimanger. ”Det är tråkigt om unga personer inte förstår sig på gammaldags artighet.” (BM) ”Normer och sätt att uppföra sig som var en självklarhet i 30- och 40-talens uppfostran kan missförstås. Man måste alltid tänka sig för. Jag är livrädd att uppfattas som manschauvinistisk om jag berömmar en kvinnas kläder men jag är aldrig rädd att ge en kille en komplimang.” (RGM)

Vi hörde också kvinnor som närmast med överseende berättade om äldre mäns komplimanger. ”Men jag får bara höra att jag är fin när jag har kjol på mig.” (RGK)

12 Hur ser man på mediebilden av en ojämsställd riksdag?

I detta avsnitt finns en redovisning av hur ledamöterna kommenterar den bild av förekomsten av negativ särbehandling etc. som funnits i vissa medier. Det görs ett försök att ställa mediebilden mot det som framkommit genom intervjuerna.

Slutsatsen är att det som framkommit genom intervjuerna inte behöver motsäga resultatet av en tidningsenkät som visade att drygt 60 % av de kvinnliga ledamöterna anser att de blivit sämre behandlade i riksdagen på grund av att de är kvinnor. Det är dock fråga om helt olika undersökningsmetoder. Vilka mera generella slutsatser som kan dras är svårt att avgöra.

Bakgrund

En bakgrund till det aktiva jämställdhetsarbete som ska bedrivas på grundval av 15 förslag för en jämställd riksdag och det jämställdhetsprogram som senare godkändes av riksdagsstyrelsen är den problembild som förmedlats bl.a. genom Socialdemokraternas skrivelse till riksdagsstyrelsen hösten 2003 och motioner till riksdagen under den allmänna motionstiden samma år. Som redan beskrivits tillsattes en arbetsgrupp med tjänstemän för att bereda skrivelsen. Medan arbetet i gruppen pågick publicerade Svenska Dagbladet den 8 mars 2004 resultatet av en enkät med riksdagens kvinnliga ledamöter.

Tidningen hade varit i kontakt med 155 av 158 kvinnor och presenterade resultatet av detta under rubriker som Kvinnoförtyck i riksdagen och Kvinnor blir osynliggjorda. Drygt 62 % av de tillfrågade, 97 personer, sade sig ha blivit sämre behandlade just därför att de är kvinnor. Som exempel hade nämnts att män vänder dem ryggen, ”småsnackar” och skruvar på sig när en kvinna ska tala eller att männen inte minns deras namn. Kvinnors inlägg faller platt till marken medan alla lyssnar på en man som säger samma sak. Åtskilliga hade vittnat om att de mötts av nedlåtande attityder. Artikeln berättade också om svårigheter att tackla nedlåtande kommentarer. Somliga bitar ifrån sig medan andra blir ledsna, osäkra och tystnar. Kvinnorna upplevde att de måste arbeta dubbelt så hårt som männen för att bli respekterade. Uppfattningen enligt enkäten var att det är långt kvar innan riksdagen blir jämställd.

Tidningsartikeln fick stor uppmärksamhet och kommenterades av ledande personer i riksdagen. Talmannen uttryckte sin bestörtning. Även partiernas gruppledare uttalade sig i intervjuer. Några av dem instämde i den bild som förmedlats medan andra hänvisade till att kvinnorna i partiet inte kände igen sig i artikeln.

I slutet av våra intervjuer bad vi ledamöterna kommentera SvD-enkäten. Vi ställde inte någon rak fråga till de kvinnliga ledamöterna hur de svarat på

enkätfrågorna. Vi inriktade oss i stället på att få besked om – från både män och kvinnor – i vilken grad den bild som hade framträtt i enkäten överensstämde med den egna uppfattningen om problemens uppfattning. Genom frågorna försökte vi också få en bild av hur ledamoten anser att man bör förhålla sig till resultatet av enkäten. Artikeln i SvD visades upp vid intervjun.

Vi delar upp svaren efter kön.

Kvinnornas svar

Några av dem som såg resultatet av tidningsenkäten som *i huvudsak en bekräftelse* av den egna bilden, eller som i varje fall inte var förvånade över resultatet, svarade så här.

”Det var raka och enkla frågor, enkäten var bra. Jag blev inte överraskad, även om jag tyckte att det var höga siffror. Det är väl ungefär den andelen som upplever att de vid något tillfälle blivit sämre behandlade. Reaktionen efteråt var intressantare, alltså att männen hade så svårt att tro på resultatet.” (RGK) ”Jag minns inte om jag svarade, men 60 % kan nog stämma.” (RGK) ”Bilden stämmer nog, men jag tror att det är svårare att tala om detta i vissa partier. Man vill inte riktigt erkänna att man har problem.” (RGK)

”Det är svårt att se om resultatet är rättvisande. Själv har jag försökt rannsaka mig och se vad som är min del av ett problem. Men jag är ändå inte förvånad över resultatet.” (BK)

”Jag reflekterade sedan jag i telefon hade svarat på enkätfrågorna och tänkte igenom vad jag egentligen refererat till när jag hade svarat. Min känsla var att det på det stora hela är rätt bra men att det finns saker att jobba med, som att somliga uppför sig illa, klantar sig eller inte tänker sig för. När jag såg resultatet fann jag att vissa saker gick igen. Det är kanske inte bara enskilda händelser, utan en del av något som är något större. Men samtidigt finns det ju kvinnor som inte tycker sig ha problem med det.” (BK)

En ledamot som ansåg att resultatet stämde väl överens med den egna bilden av förekomsten av förtryck och trakasserier kommenterade att runt 40 % av de kvinnliga ledamöterna inte hade ansett sig ha problem. ”Eftersom vi inte lyckats få bort könsmaktsordningen, så är kvinnorna en del av den. De har en annan inställning till vad det är fråga om.” (RGK)

Några tyckte att det hade varit *svårt att besvara enkäten*.

En ledamot som i andra delar av intervjun framfört viss kritik mot sitt parti sade följande: ”Jag vet inte om det var frågeställningarna eller redovisningen som var fel. För mig är det två olika saker. Det beror på om vi talar om riksdagen som formell arbetsplats eller om vi talar om partierna. Detta klargjordes inte.” (BK)

En annan kvinnlig ledamot som hade deltagit framförde: ”Det blev uppmärksammat eftersom det inte var så jämställt som man hade trott. Frågorna var ganska neutrala. Det var så formulerade att det missnöje som jag har med ordningen här, det kunde jag inte redovisa när jag svarade ja på frågorna. De handlade om kränkande behandling, vilket för mig är ett starkt ord. Jag har inte upplevt det. Det skulle ha varit skillnad om frågan gällt ’annorlunda

behandling på grund av kön'. Men människor kan ju lägga olika värdering i 'kränkande behandling'." (RGK)

"Jag kommer inte riktigt ihåg vad jag svarade i enkäten, men förmodligen att det är i riksdagen som i samhället i stort. En journalist ville göra en uppföljning sedan de 15 förslagen presenterats och frågade om det hade blivit mera jämställt nu. 'Fullkomligt idiotiskt, i riksdagen finns människor som är otroligt jämställda, och där finns personer som det växer mossa på och som har en kvinnosyn från 1700-talet', svarade jag, och journalisten blev himla sur." (RGK)

En ledamot (RGK) tyckte att det hade varit svårt att svara med hänvisning till den allmänna osäkerheten om en kränkning beror på kön eller inte. Hon trodde också att en del av kritiken mot enkäten kunde förklaras av att man inte fick någon bild av graden av de kränkningar som avsågs.

De som var mera tveksamma till enkätens resultat motiverade det så här.

"Jag tillhör de 40 % som inte svarade negativt. Resultatet överensstämde inte med min egen bild och inte heller med den uppfattning som de kvinnor har som jag umgås med. Jag har svårt att tolka resultatet. Det är kanske en frustration över känslan av brist på makt och inflytande." (RGK) "Jag blev jätteförvånad. Möjligen förklaras resultatet av att enkäten gjordes kort efter en uppmärksam diskussion. Det blev uppförstorat. Man måste väga orden och rensa bort faktorer som att min argumentation var sämre eller att jag var yngre." (BK) "Jag var väldigt förvånad över resultatet, för jag hade uttryckt något helt annat. Det måste se olika ut i olika partigrupper." (BK) "Jag kommer inte ihåg enkäten, men det var väl lite trendigt just då att säga att det fanns problem. Alla har ibland uppförsbacke." (BK) "Det var en enkel enkät. Jag vet inte om den verkligen visade det som man var ute efter att visa och om den verkligen visade sanningen. En del av det här kan ha att göra med ålder. Man talade om gubbsjuka, osynliggörande och så." (RGK)

Männens svar

Männens svar var delvis annorlunda. En förklaring är att de inte i samma grad tyckte sig kunna ställa enkätens resultat mot en egen bild av förhållandena.

Flertalet var *på olika sätt tveksamma* till resultatet, och detta i lika hög grad i de båda politiska blocken.

"I vårt parti tyckte vi att det var ett märkligt resultat. Några ansåg att det inte kunde stämma. Man kan nog få väldigt mycket kritiska synpunkter på riksdagsarbetet genom en enkät. Men jag har svårt att se att det skulle ha med kön att göra." (BM) "Jag blev förvånad, eftersom jag verkar i detta hus hela dagarna. I vårt parti reagerade kvinnorna starkt. De accepterar inte att bli beskrivna som våp. Det visade sig att resultatet inte var representativt för vår partigrupp. Det blir fel om riksdagen betraktas som en enhet och beskrivs i generaliserande termer. Om man ska lösa problem måste man titta efter var problemen finns." (BM) "Resultatet motsäger delvis min egen bild. Det kan ju vara så att jag har en mer positiv uppfattning. Jag frågar mig om inte de 60 % som är kritiska syftar på det mera personliga och informella plan där

man mötts av detta. Jag undrar också om inte dessa bilder emanerar från diskussionen om avhoppade unga kvinnliga socialdemokrater.” (BM)

”Det var ett ganska underligt resultat. Handlar det om härskartekniker har jag sett lika mycket sådant från den kvinnliga sidan.” (RGM) ”Jag tror inte att resultatet är korrekt. Det har att göra med andra maktrelationer. Om många män har ledande positioner är det klart att många kvinnor upplever att de inte får utrymme och tolkar det som utslag av könsmaktsordning.” (RGM) ”Den överraskade mig väldigt mycket. Jag hade svårt att tro att kvinnor så tydligt kände sig trakasserade. Det är möjligt att de yngre tjejerna med begränsad livserfarenhet kan känna så.” (RGM)

Flera av männen var angelägna om att *resultatet blir accepterat*, oavsett hur de faktiska förhållandena ser ut.

”Det ligger säkert något i vad de säger. Man ska respektera resultatet, det är en klar signal att det inte fungerar.” (BM) ”Jag har bara att acceptera att man upplever det så, alla har ju rätt till sin uppfattning.” (RGM) ”Det är nog ganska vanligt, men det intressanta är hur kvinnorna uppfattat det, och så länge de har den uppfattningen är det ett problem för systemet.” (RGM) ”Enkäten visar att många inte känner sig sedda. Det är ett generellt uttryck för en upplevd situation. Den ger anledning att satsa på oss män så att vi får veta.” (RGM)

Några män framhöll att *även män kan ha problem* av motsvarande slag.

”Det är mycket allvarligt att så många upplever det på det här sättet. Man måste fundera över vad det står för. Det kan vara lättare för en kvinna att relatera problem av detta slag till sitt kön, ibland på fel grunder.” (BM) ”Efter det som kom fram i enkäten undrar jag om man alls kan titta på det motsatta könet fortsättningsvis. Män är också osynliggjorda, men får inte plats i tidningarna för att berätta om sina känslor.” (BM) ”Om det gjordes en enkät bland manliga ledamöter skulle man nog få fram att många tycker att det är lite ensamt, att man inte får reaktioner på det man gör, att det är för mycket konkurrens osv.” (BM)

Några var av uppfattningen att *resultatet förmodligen inte är detsamma för olika partier*.

”Jag har respekt för att kvinnorna uppfattar det så. Men jag utgår från att det skiljer mellan partierna. Hos oss tror jag inte att 60 % av kvinnorna anser sig osynliggjorda.” (RGM)

Uppfattningen framfördes också att det i vissa partier är svårare för kvinnor att prata om problem av detta slag.

Kommentarer

Vi kan konstatera att det är i storleksordningen 60 % av de nu intervjuade kvinnorna som i sina svar i huvudsak bekräftar den bild som SvD-enkäten förmedlade.

Samtidigt kan vi konstatera att det är helt olika undersökningsmetoder som inte behöver ge likartade resultat. För det första fick personerna i våra intervjuer frågor både om sådant som de upplevt själva och saker som drabbat

andra. Vi avkrävde inte ett ja- eller nej-svar utan bad den intervjuade att ge konkreta exempel. I våra intervjuer gavs tillfälle till reflekterande både över händelsen som sådan och över orsaken bakom ett visst beteende. I många fall fanns det en tvekan om detta. Att det vid en sådan eftertanke kan finnas ett mått av osäkerhet tillåter knappast några slutsatser om hur man skulle ha svarat på en mera kategorisk fråga om man upplevt sig negativt särbehandlad på grund av kön. Detta gäller särskilt om enkäten inte ger möjlighet att gradera svaret efter t.ex. övertygelsen om orsakssambanden, frekvensen av negativ särbehandling eller allvaret i särbehandlingen. Bland de nu intervjuade finns personer som berättat om upplevd negativ särbehandling men som ändå sagt sig ha svarat nej på SvD-enkätens frågor. Det finns också personer som sagt sig höra till de 60 % som svarat ja i enkäten, men som i intervjun ändå inte kunnat ge konkreta exempel på negativ särbehandling på grund av kön som riktats mot dem.

Vilka generella slutsatser som kan dras av SvD-enkäten är svårt att veta. Rent principiellt är det en skillnad om 60 % refererar till *en* mindre allvarlig händelse vardera – vilket rent teoretiskt skulle kunna vara den faktiska inbörden av resultatet – och om 6 % ger tio exempel vardera på grövre fall av negativ särbehandling. Även om man i båda fallen skulle kunna tala om mönster skulle nog många hålla det senare för mera bekymmersamt. Det är dock inte säkert att det skulle väcka samma mediala uppmärksamhet.

Vi kan själva ansluta oss till merparten av de intervjuade: Vi är inte förvånade över SvD-resultatet. Vi refererar då till vad de intervjuade själva berättade om upplevelser av negativ särbehandling.

Det är en annan fråga om negativ särbehandling, diskriminering och kränkningar är något som förekommer i sådan utsträckning att man kan säga att det är ett mönster och något som präglar riksdagen. Ytterligare en annan fråga är om detta leder till att riksdagen inte kan betraktas som jämställd.

13 Vad utmärker en jämställd riksdag?

När ledamöterna ombads att i allmänna termer beskriva vad som skulle känneteckna en jämställd riksdag hänvisade de allra flesta främst till något slag av likabehandlingsprincip som t.ex. att alla ska bemötas på samma sätt oavsett kön. Det fanns också resonemang om jämställdhet i kvantitativa termer. Några tog direkt avstånd från tanken att jämställdhet skulle vara uppnådd med en viss procentsats kvinnor i riksdagen.

Logiken bjuder naturligtvis att man innan man försöker skapa sig en bild av något har bestämt sig för vad det är som ska belysas. I intervjuerna vände vi emellertid på det. Vi började med några allmänt hållna frågor utan att direkt skjuta in oss på jämställdhetsaspekterna, fortsatte med frågor om könstillhörighetens eventuella betydelse och förde det sedan vidare till frågor om missförhållanden som kunde ha med kön att göra. Jämställdhetsaspekterna fick därmed komma fram successivt under intervjuens gång. Vi ville inte riskera att den intervjuade redan i början skulle låsa sig vid den ganska teoretiska men också värderingsladdade frågan om vad som skulle ligga i begreppet jämställd riksdag.

Vi ställde frågan i slutet av intervjuerna: ”Vad skulle enligt din uppfattning utmärka en jämställd riksdag?”

Likabehandlingsprincipen

De vanligaste svaren avsåg en likabehandlingsprincip, som dock uttrycktes i lite olika termer. Här är några exempel:

- att alla människor bemöts med samma allvar oavsett kön, sexuell läggning, etnisk bakgrund m.m.,
- att alla människor har lika möjligheter till karriär och utveckling, att man tar hänsyn till olika förutsättningar, att alla upplever att de blir lyssnade till och tagna på allvar och att man har generösa attityder till varandra,
- att varje människa betraktas som lika värdefull oavsett kön, utbildningsnivå och etniskt ursprung och värderas efter sina egna kvaliteter,
- att alla respekteras oberoende av kön och ålder och att alla uppskattas lika mycket när de gör något positivt och tvärtom,
- att alla som är i riksdagen ska känna sig lika värda och lika uppskattade,
- att alla vågar ta plats,
- att varje människa känner att hon är sedd och respekterad för den person hon är och att hon får möjlighet att utvecklas till sin fulla potential utan några strukturella eller andra hinder,

- att vi helt och hållet värderas lika och att det är kunskaperna och engagemanget som ska ha betydelse, inte könet,
- att alla människor accepterar varandra och bejakar att andra kan ha olika uppfattningar,
- att alla ledamöter och tjänstemän verkar för att alla oavsett kön ska kunna arbeta på lika villkor och att alla tillsammans aktivt känner av, stämmer av, agerar, följer upp och vidtar åtgärder för att nå det målet,
- att kvinnor får göra bort sig lika mycket som män utan att för den sakens skull behöva utstå så mycket som kvinnor får göra i dag,
- att ingen blir diskriminerad.

Några utvecklade sina tankar.

”I en jämställd riksdag är man nollställd och inte belastad av fördomar eller invanda tankemönster. Osynliggörande har inte bara med kön att göra, för även en man kan vara osynlig. I den bästa av världar har vi tänkt bort alla dessa belastningar. Spänningsfältet finns inte bara mellan män och kvinnor, det finns även inom könen. Även kvinnor kan behandla varandra ganska illa.” (BM)

Andra menade att jämställdhet råder när ”man inte längre behöver tala om det, därför att det är jämställt” (BM) eller ”inte behöver behöva reflektera överhuvudtaget över vem det är som yttrar sig” (RGK) eller ”inte alls tänker på om det är män eller kvinnor”. (BM)

En kvinna beskrev det jämställda tillståndet som ett läge när hon ”inte behöver fundera över om det är för att jag är kvinna som jag blivit nedlåtande behandlad.” (BK)

En annan kvinnlig ledamot hänvisade till kvinnors *upplevelser* av brist på jämställdhet. ”En jämställd riksdag utmärks av att kvinnor inte upplever att de blir annorlunda behandlade.” (RGK)

Även manliga ledamöter kopplade ihop den faktiska graden av jämställdhet med upplevelsen av hur det förhåller sig.

”Jämställdhet tar sig uttryck i att människor inte ser sig som diskriminerade.” (BM) Denne man tillade att enkäter och annat som redovisar olika problem påverkar resultatet av allas insatser och ger en negativ bild av riksdagen.

Som svar på en annan fråga framhöll en ledamot att känslan av att ha otillräcklig makt kan finnas likaväl hos manliga ledamöter som hos kvinnliga. ”En man kan känna sig lika marginaliserad som en kvinna, även om han tillhör den grupp som anses ha mera makt. Alla befinner vi oss i olika hierarkier, och det finns en hierarki även inom könet. Detta är ett stort pedagogiskt problem.” (BK)

Några svar var av helt annan karaktär och syftade på mera konkreta saker.

Ett exempel är följande: ”Jämställdhet råder när riksdagen utmärks av helt andra arbetsformer. I dag komprimerar vi allt i stället för att göra en daglig arbetstidsförkortning. En daglig eller veckovis arbetstidsförkortning skulle gynna både män och kvinnor.” (RGK)

Kan jämställdheten i riksdagen mätas kvantitativt?

Någon tog uttryckligen avstånd från tanken på jämställdhet som någon kvantitativt. ”Ibland blir genuskunskap en massa sifferexercis hit och dit, att det ska vara si och så många här eller där, men det är attityderna som är det viktiga.” (BM)

En annan ledamot som menade att ett visst kvantitativt inslag inte kan vara uttryck för jämställdhet uttryckte sig så här. ”Först och främst handlar det inte om det som vi så länge har fokuserat på – ifall vi ska vara 46, 47 eller 50 %. Det handlar i stället om attityder och värderingar.” (BK)

En ledamot (BM) ställde den retoriska frågan om riksdagen skulle kunna anses jämställd med 76 % män och 24 % kvinnor. Han gav själv svaret att det möjligen skulle kunna vara så om det var kvinnorna som hade de viktigaste positionerna. Den rent kvantitativa jämställdheten skulle i så fall enligt honom vara av underordnad betydelse.

En annan man vände sig mot tanken att andelen kvinnor skulle korrespondera med graden av jämställdhet och hänvisade till att det ibland anses att jämställdheten är som bäst när inslaget av kvinnor är som störst. ”Ibland har det gått för långt åt andra hållet. Den bästa miljön skapas när det är hyfsad balans mellan män och kvinnor. Men det kan finnas nog så stora skillnader i tänkesätt mellan storstadsmänniskor och personer som bara bott på landet. Därför måste man även väga in sådana aspekter.” (BM)

En synpunkt avsåg det utrymme som manliga och kvinnliga ledamöter får i kammaren. ”Jag tycker inte att det är jämställt förrän vi har lika mycket tid i kammaren. Men det är inte talartiden i sig, utan hur man upplever förutsättningarna att genomföra sitt uppdrag. Man ska inte känna att man har sämre förutsättningar som kvinna.” (RGK)

Det fanns dock även svar som tog sikte på *kvantitativa faktorer*, men då tillsammans *med kvalitativa bestämmningar*. Synpunkter med bäring på detta kom fram även i andra delar av intervjuerna, t.ex. om utskotten och deras roll.

Många ledamöter av båda könen talade om vikten av fler kvinnor i utskottspresidierna och fler jämställda utskottspresidier. ”När man får en jämställd ledningsfunktion, så påverkas uppläggningsen av arbetet och hela arbetsituationen.” (RGM)

Även andelen kvinnor bland tjänstemännen nämndes: ”Ett grundkrav för att kunna kalla sig jämställd är att det är en hyfsad representation både bland ledamöter och anställda.” (RGK)

Riksdagen kan inte betraktas isolerad från samhället

Några kvinnliga ledamöter framhöll att frågan om riksdagen är jämställd inte kan avgränsas till riksdagen.

”Det räcker inte att riksdagen har en jämn könsfördelning i sin helhet, på alla nivåer och i alla sammanhang. Eftersom riksdagen är så beroende av myndigheter och organisationer runt omkring kan det inte bli jämställt om det inte är jämställt i det omgivande samhället. Av det skälet måste riksdagen verka för jämställdhet i samhället i dess helhet.” (RGK)

”Vi är en del av samhället och inte någon liten oas där Eva och Adam går omkring och är jämställda. En jämställd riksdag är resultatet av ett jämställt samhälle.” (BK)

Kommentarer

Det är intressant att notera att de vanligaste svaren avsåg den kvalitativa sidan av jämställdhet. ”Det numerära har vi redan klarat av, annars skulle jag inte sitta här och bli intervjuad.” (BK)

Detta är möjligen en olikhet i förhållande till vad som ofta definierats som jämställdhet och som, vilket också flera av de intervjuade pekar på, mycket länge stått i fokus för de konkreta jämställdhetssträvandena, nämligen att i olika sammanhang och på olika nivåer åstadkomma en kvantitativt jämn könsfördelning. Vad vi kan fråga oss är om svaren hade varit desamma om frågan ställts för 15–20 år sedan. Har det stora inslag av kvinnor som nu utmärkt riksdagen i mer än tio år kommit att betraktas som ett slags normaltillstånd som inte längre behöver ifrågasättas eller diskuteras?

Givetvis kan man inte separera det kvantitativa från det kvalitativa. Ett större inslag av kvinnor får också antas leda till ett större inflytande och vice versa. Den relevanta frågan i dag skulle då i stället vara om det numerära inslaget svarar mot ett lika starkt faktiskt inflytande.

Det kan nämnas att det i rapporten 15 förslag för en jämställd riksdag görs ett försök att definiera vad kvalitativ jämställdhet skulle kunna innebära för riksdagens del. Det beskrivs som att en enskild ledamot oberoende av kön ska kunna påverka beslutsprocessen och det politiska skeendet i övrigt genom sina kunskaper, erfarenheter och värderingar. De insatser som görs ska enligt rapporten främst syfta till att förbättra denna kvalitativa sida av jämställdheten.

Vi noterar slutligen att det i svaren på en senare fråga som vi återkommer till, nämligen om riksdagen skulle kunna beskrivas som en jämställd arbetsplats, förekom hänvisningar till det kvantitativa.

14 Är riksdagen jämställd?

På frågan om riksdagen kan anses jämställd var det vanligaste svaret att riksdagen – om än inte jämställd – är på god väg att bli det och i varje fall är lika bra eller bättre än samhället i stort.

De som inte var beredda att beskriva riksdagen som jämställd kunde hänvisa till att samhället i stort präglas av en könsmaktsordning som även riksdagen är en del i. Det fanns även hänvisningar till att riksdagen skapats av män för män, vilket fortfarande sätter sin prägel.

När saken uttrycktes i absoluta termer var det främst kvinnor som inte ansåg att riksdagen uppnått jämställdhet.

Några av svaren antyder att partierna jämför sig med varandra och då håller det egna partiet för det mera jämställda.

Sedan vi ställt den allmänt hållna och teoretiska frågan om vad som skulle utmärka en jämställd riksdag gick vi vidare med den konkreta frågan: Hur förhåller det sig egentligen – är riksdagen jämställd?

Riksdagen är jämställd – eller på god väg att bli

Vi återger här hur några av dem som var beredda att beskriva *riksdagen som jämställd*, eller i varje fall mer jämställd än samhället i stort, utvecklade sina svar.

Kvinnliga ledamöter

”Jag tycker att det är bättre här. Alla har samma arvode oavsett bakgrund. Det är en viktig markering av att man är på samma nivå och ges samma förutsättningar. Jag tror även att de män som är här genom åren har lärt sig att man får lämna vissa egenskaper hemma. Det går inte för sig med sexistiska skämt som på andra ställen. Man kan helt enkelt inte uppföra sig hur som helst. Det finns ett inbyggt regelsystem som gör att man behandlar varandra med respekt. Ska man ’bete sig’ måste man å andra sidan vara mera ’fin’, det krävs mera subtila metoder. Ett beteende som ansågs godtagbart för 15 år sedan är inte accepterat i dag. Så visst har riksdagen kommit längre.” (RGK) ”Visst går det framåt. Man blir mer medveten om vilka faktorer som har betydelse. Men det kan vara lite trögt, för fortfarande finns det kvar mycket av äldre mäns traditionella tänkande. Men man kan ju inte vända en hand från den ena dagen till den andra.” (BK) ”Eftersom jag kommer från ett utpräglat kvinno-dominerat yrke, så det är klart att jag tycker att det är mera jämställt här. Synen på detta påverkas av vilken bakgrund man har.” (RGK) ”Visst finns mycket kvar av den manliga och grabbiga kulturen, men jag upplever ändå att vi är kolleger och att det inte spelar någon roll om man är man eller kvinna.” (RGK)

Manliga ledamöter

”Jag har inget belägg för det, men jag tror att jag vågar säga att riksdagen är ett steg före. Jag tänker på representationen, vilket inte är oväsentligt, och jag tänker på våra arbetsformer som är helt könsneutrala. Vi har ju avsiktligt fokus på de här frågorna genom talmannens ledarskap, genom det kvinnliga nätverket och genom andra inslag. Jag tror att vi ligger i framkant, eller hoppas i varje fall.” (BM) ”Riksdagen är formellt sett en mycket jämställd arbetsplats. Det finns inga skillnader i fråga om arvoden, villkor eller karriärmöjligheter. Det finns ingenting i strukturen som är könskiljande. Det är i attityderna som det kan uppstå skillnader, i den mån det är några skillnader.” (BM) ”Jag tycker att vi har kommit långt. Vi gör inte skillnad på män och kvinnor. Jag har inte känt av de här spänningarna som kanske finns på en del ställen.” (RGM) ”Det är bättre här, för vi respekterar varandra. De som arbetar här är väldigt kunniga. Det påverkar att kvinnorna är så oerhört duktiga.” (BM) ”Jag tycker nog att vi har kommit längre på väg. Man måste vara ganska medveten för att bli riksdagsman. Vi är vana att prata med folk, att diskutera och vrida och vända på argumenten. Jag tror att den medvetenheten spelar in positivt även i jämställdhetsarbetet.” (BM) ”Min grundinställning är att de som tagit sig hit är viljestarka människor som har nått en position. I det är vi ganska jämlika.” (RGM)

En ledamot utvecklade varför han såg riksdagen som *världens mest jämställda arbetsplats*. ”Riksdagen finns i ett land som av andra länder bedöms som det mest jämställda. Jag har svårt att se att kvinnor missgynnas på grund av att de är kvinnor. Utan att veta hur det ser ut i detalj kan jag konstatera att väldigt många kvinnor i riksdagen har framträdande positioner. De är tongivande och säger vad de tycker. Man lyssnar på dem. De har lika mycket makt och inflytande som män i motsvarande position.” (RGM) Detta svar var delvis en kritik mot dem som enligt denne ledamot beskriver förhållandena som eländiga.

Mera kritiska röster

Svaren från några kvinnliga ledamöter som ansåg att *riksdagen inte kan beskrivas som jämställd*, men ändå inte är sämre än samhället i stort, löd så här:

”Nej, jag tror inte att det finns någon jämställd arbetsplats, inte ens på ett sjukhus eller en högskola där kvinnorna är numerärt fler. På andra ställen är det ofta inte lika jämn könsfördelning som i riksdagen, det är antingen mans- eller kvinnodominerat. Men – det är svårt att sätta fingret på detta – fortfarande uppfattas mannen som norm. Fast i jämförelse med andra står sig riksdagen nog rätt bra, mest därför att de andra är sämre.” (BK)

”Nej, jag skulle inte säga att det är en jämställd arbetsplats. Men jag tror inte att det är sämre än i samhället i stort även om det är svårt att bedöma. Det är en välordnad arbetsplats som inte kan jämföras med vad många andra får uppleva. Personalen är vänlig och tjänstvillig. Hot om uppsägning och dålig ekonomi som finns i andra människors vardag finns inte här. Det är på något

sätt bekvämt, lite som i en skyddad värld. Här finns inga personer som skapar kaos omkring sig.” (RGK)

”Riksdagen är inte en jämställd arbetsplats, eftersom ingen arbetsplats är det. Men jag har fog för att säga att riksdagen ändå är en bättre och mer jämställd arbetsplats än andra som jag har erfarenhet av. Jag ser ingen direkt struktur i riksdagen som diskriminerar, sådant har större betydelse innan man kommer hit. Men samtidigt är riksdagen en del av samhället i stort, och det slår igenom även här med manliga nätverk och annat. Det innebär att de ledamöter som står utanför har mindre information. Jag är övertygad om att det är en könsmaktsordning som styr och att riksdagen är en del i det. Ordet låter militant och feministiskt så jag brukar leta efter konkreta exempel. Både kvinnor och män lever i könsmaktsordningen. Män väljer män, men det gör kvinnor också. De uppfattar att män har mer kompetens.” (RGK)

”Jag tror att det är precis som i samhället i stort. Det är en underordning även här. Vi har nog en bit kvar att gå. Vi ledamöter känner det som jag, att det fortfarande inte är jämställt. Det slår säkert igenom även för de anställda.” (RGK)

”Riksdagen har goda förutsättningar att bli jämställd, men jag är osäker på om den är det i dag. Alla har visserligen samma grundarvode, men hur ser det ut när man väljer till olika uppdrag och organ? Det är klassiska jämställdhetsfrågor. Några partier har en bit kvar, det syns tydligt i utskotten.” (RGK)

Som tecken på att riksdagen inte uppnått jämställdhet nämndes också kvantitativa faktorer. ”Vi är ungefär lika många kvinnor och män. Men det är inte lika många kvinnor som sitter på ordförandeposter trots att det finns många som suttit lika länge i riksdagen. Det är viktigt vilka företrädare vi har på de ledande posterna.” (RGK) En ledamot (RGK) tyckte att det var viktigt att påpeka att ordförandeposten också innebär högre ersättning och följduppdrag. Några konstaterade att ordförandeposterna dock inte är något som riksdagen som sådan råder över.

Bland de mera kritiska rösterna fanns även män

”Riksdagen är inte jämställd på något sätt. Arbetsformerna är historiskt uppknutna och utgår från en generation av politiker som till 100 % bestod av män. I princip har det varit samma strukturer de senaste 60–70 åren om jag bortser från att det tidigare fanns två kammare. Den rullning som pågår här främjar inte precis nytänkande. Om man ska öka jämställdheten måste man också våga ändra arbetsformerna. Att pyramidens topp är så smal som den är får också konsekvenser för jämställdheten och begränsar möjligheterna för kvinnor i den ganska manliga struktur som råder. Just för att säkerställa sina egna positioner ser man till att bevara den smala toppen.” (BM)

Någon antydde att detta också är *en generationsfråga*. ”Det blir bättre när de yngre männen kommer in i riksdagen. De anstränger sig och försöker vara mera öppna. Männerna i de högre åldrarna ser inte och förstår inte. De har arbetat med andra män i ledande positioner och ser sig själva som förmer. Det

är naturligt att de vill värna om den kontrollen. Hos flera yngre män finns en helt annan anda.” (BK)

Riksdagen är absolut inte jämställd

Någon enstaka ledamot ansåg att riksdagen inte är jämställd ens i jämförelse med samhället i övrigt. ”Det är mera kamp i riksdagen än på andra ställen. Jag måste erkänna att jag blev väldigt förvånad när jag kom in i riksdagen. Alla tror ju att de som kommer in i riksdagen är ’bra människor’ och att det inte finns några härskarstrukturer här. Men det finns det definitivt, fast mera förfinat och subtielt. Det handlar inte om konkreta saker som att avslå förslag eller att klappa kvinnor på kinden och säga ’lilla gumman’. Här får man veta sin plats ändå på annat sätt. Män använder ordförandeklubban för att se till att kvinnor inte kommer till tals. De använder strategier som är svåra att definiera, de syns inte. Om det är tydliga saker är det enklare, för då kan man säga ifrån. Men att det förekommer härskarteknik i form av undanhållande av information, det är tydligt. Även vissa män drabbas av patriarkatet, och kvinnor kan anpassa sig till det och använda det för att behålla sin position.” (RGK)

Andra synpunkter

Några ledamöter berörde *de demokratiska aspekterna på* strävan att åstadkomma *kvantitativ jämställdhet*. ”Ja, det är jämställt. Samtidigt är det inte så enkelt. De som väljs till riksdagen sitter på politiska mandat, och då kan man inte i förväg säga att det ska vara så eller så många. Man kan inte säga till svenska folket att ’den personen får du välja men inte den’. Det går inte ihop med det demokratiska systemet. Partierna måste ta sitt ansvar och föra diskussionerna. Men när en ledamot väl är vald till riksdagen är ’given given’.” (BM)

En kvinnlig ledamot (RGK) utgick från att män upplever en *hårdnande konkurrens om makten*. De måste hela tiden bevaka var besluten fattas för att inte makten ska glida undan. Detta leder till att de skapar informella men faktiska maktstrukturer.

Någon gjorde också *jämförelser med andra länder*. ”Kvinnliga politiker i Europa verkar vara mycket hårdare än de svenska. De tycks ha anpassat sig till det manliga sättet att styra. I Sverige har vi kanske tagit hänsyn till kvinnornas mjukare sätt och attityder på ett bättre sätt. Vi har gjort en rätt så bra avvägning och har insett att man ska ta till vara den fördel som olikheten kan innebära.” (BM)

Det fanns också ledamöter som föredrog att *dela upp svaret för olika delar av riksdagen*. ”Om vi räknar bort partierna är svaret ja, riksdagen står sig väldigt väl, annars är svaret nej.” (RGK)

Några gånger formulerades frågan ”kan riksdagen anses vara en jämställd arbetsplats”, vilket ibland föranledde svar som avsåg *riksdagen som arbetsplats* i mera bokstavlig mening.

Några av dessa svar sköt in sig på andelen kvinnliga kanslichefer. (Av kanslicheferna i utskotten är för närvarande ca 31 % kvinnor.) ”Jag kan ju tycka att det är alldeles för få kvinnliga utskottskanslichefer, även om man har goda ambitioner. Där finns en hel del kvar att göra.” (RGK)

Även i andra svar berördes tjänstemannasidan av riksdagen. ”När jag tänker efter är det bara män i vårt utskottskansli bortsett från assistenten som är kvinna, och det är ju ojämnt.” (RGK) ”Föredragandekåren verkar jämställd, men lokalvårdssektionen lämnar en hel del övrigt att önska.” (RGM) ”Jag har information om att kvinnorna, precis som i departementen, har något lägre löner. Det använder vi i politiken. Om man menar allvar med lika lön för lika arbete kunde man väl börja med det område som man kan påverka.” (BM)

En annan ledamot ansåg att det var en ganska traditionell arbetsplats i så måtto att ”det är kvinnorna som går och städar, även om rätt många män också har enklare arbetsuppgifter”. Han fortsatte: ”Jag tror inte att det förekommer någon ojämlig eller ojämnt behandlad behandling av personalen, men vi måste tänka extra på detta eftersom vi är granskade.” (RGM)

”Riksdagen skapades för män”

I intervjuerna finns också mera allmänna reflektioner om att riksdagen faktiskt skapades av män för män och att spår av detta fortfarande finns kvar.

”Man talar om att mannen är norm, men det är något som egentligen inte går att ta på. Det är inget som visar sig med jämna mellanrum, utan det är kulturen. Sättet som man författar betänkandetexter på. Stolarna i sammanträdesrummet som är så tunga att jag ibland knappt kan flytta dem. Inredningen av ledamöternas kombirum med den lilla garderoben tänkt för en kostym och fyra skjortor. Frukosten som ska ätas i matsalen och inte vara något som man lagar själv. Allt utgår från mäns sätt att leva. Men det har ju också förändrats. Språket kommer att förändras. Kulturen kommer att förändras. Men det tar lång tid. Bara inte kvinnor framställer sig som så fördomsfria och tror sig ha patent på det här med ’rätt’ kultur och ’rätt’ sätt. Även vi kvinnor måste inse att vi faktiskt också har vårt sätt.” (RGK)

Jämställdhet som politiskt konkurrensmedel

Någon påpekar att jämställdheten kan bli ett politiskt vapen, ”man slår varandra i huvudet med att vara mest jämställd”. ”Man använder vapnet för att misskreditera en konkurrent, inte för att öka jämställdheten. Det parti som har en manlig partiledare kommer alltid att beskyllas för att vara ojämnt.” (BM)

I några av svaren framskyftar också att partierna jämför sig med varandra. Lika självklart som socialdemokrater anser sig som mästare i grenen, ”vi har hållit på så länge med Varannan damernas, det är inpräntat i oss”, lika givet beskriver enskilda moderata ledamöter sitt parti som bäst på jämställdhet, ”i vårt parti är detta inte ett problem, vi bedömer varandra utan att ta hänsyn till kön, det är irrelevant”. Jämförelser gör även inom respektive block. ”Jag tror att vi är bättre på jämställdhetsfrågorna och är mera drivande än många andra

inom de borgerliga”. ”Vi ser politiken i ett feministiskt perspektiv och har förkastat den traditionella jämställdhetspolitiken, frågorna är levande hos oss på ett helt annat sätt än inom andra partier.” Ibland uttrycks också misstro mot andra partier. ”Jag tror inte att man vågar erkänna problemen i det partiet.”

Kommentarer

Helhetsbilden är att ledamöterna inte anser att riksdagen är sämre än andra delar av samhället, snarare något bättre. När svaren uttrycks i absoluta termer är det tydligt att det främst är kvinnorna som anser att riksdagen inte kan beskrivas som en jämställd. Det framstår också som att det framför allt är kvinnor inom det rödgröna blocket som är av den uppfattningen.

15 Ska riksdagen arbeta för ökad jämställdhet?

Med den sista frågan i intervjun ville vi få besked om ledamöterna anser att riksdagen som institution bör arbeta aktivt för jämställdhet. Vi bad också om kommentarer till tidigare framförda förslag om seminarier för utskottspresidierna och filmning av utskottssammanträden.

Det absoluta flertalet ansåg att riksdagen bör verka aktivt för jämställdhet. Kunskaperna om riksdagens jämställdhetsprogram och om talmannens nätverk verkade dock vara begränsade.

Flera var tveksamma till tankar på att anordna övningar för presidierna m.m.

Några efterlyste tillfällen att diskutera jämställdhetsfrågor, men det konstaterades också att frågorna har svag attraktionskraft och att arrangemang om jämställdhet lockar nästan bara ”redan frälsta”. Flera var av uppfattningen att det i första hand måste vara partiernas ansvar att driva dessa frågor.

Bakgrund

Mot slutet av intervjun ställdes en fråga om riksdagen som institution bör arbeta aktivt för jämställdhet. Vi bad om kommentarer till vad som sker på området, däribland verksamheten i talmannens kvinnliga nätverk och genomförandet av jämställdhetsprogrammet på basis av rapporten 15 förslag för en jämställd riksdag. Vi ville också ha synpunkter på tidigare förslag som lämnats motionsvägen om att utskottssammanträden och debatter i kammaren ska filmas och analyseras av genusforskare. De intervjuade fick även tillfälle att kommentera förslag om seminarier för utskottspresidierna och övningar i sammanträdesteknik. En beskrivning av detta finns i inledningsavsnittet.

Allmän inställning

Den kortaste intervjun kunde avslutas nästan direkt eftersom den intervjuades (RGM) bestämda uppfattning var att riksdagen är så jämställd som den kan bli och att det finns betydligt viktigare saker som riksdagen borde ägna sig åt. I konsekvens med detta ansåg denne ledamot att det var slöseri med tid att delta i intervjun.

Det absoluta flertalet av de övriga ansåg att *riksdagen bör bedriva ett aktivt jämställdhetsarbete*. Många såg detta som mer eller mindre en självklarhet, och svaren levererades med eftertryck. ”Riksdagen är första statsmakten. Om man tycker att jämställdhet är viktigt, ska riksdagen ägna sig åt det.” (RGM) Återkommande argument var att riksdagen ska vara ett föredöme och föregå

med gott exempel. Andra vanliga motiv var att ett sådant arbete måste bedrivas så länge som varken riksdagen eller samhället är jämställt. Somliga hänvisade till de undersökningar som gjorts och som visat på problem. Även nyttskäl åberopades, som att allas kompetens ska tas till vara.

Det fanns dock de som var *mera tveksamma* eller som hade reservationer. Detta var genomgående män.

”Min grundinställning är att vi som tagit oss hit är jämlika, men man måste vara uppmärksam och vid behov väcka frågorna.” (RGM) En annan ledamot ansåg att det måste klargöras att jämställdhet inte bara gäller kvinnor. ”Jag tycker att man ska vidga begreppet.” (BM)

En ledamot underströk att man måste rikta sina insatser, eftersom problemen skapas av enskilda individer. ”Man får inte smeta ut jämställdhetsarbetet på alla. Identifiera i stället vilka personer som skapar problemen. Det går om man vill.” (BM)

Utan att direkt anknyta till frågan om riksdagen bör arbeta aktivt med jämställdhet förklarade en ledamot att han hade ”svårt att förstå den upptagenhet som finns med att beskriva eländet i riksdagen.” Han fortsatte: ”Det är en svår ekvation. Det finns inga proportioner och ingen balans mellan det manifesterade missnöjet och det som faktiskt sker, särskilt inte när man jämför det med vad som händer ute i samhället. Feministiska initiativ kan utvecklas till sekter där människor kommer in och sluter sig från omvärlden, ’vi vet hur det är och alla andra har fel’. Man måste göra boskillnad mellan vad som är viktigt och mindre viktigt. Hela riksdagens jämställdhetsarbete skulle må bra av en sådan genomlysning. Det jämställdhetsarbete som faktiskt behövs avser sakpolitiken.” (RGM)

15 förslag och riksdagens jämställdhetsprogram

I inledningen av varje intervju fick ledamoten en beskrivning av bakgrunden och anledningen till att denna undersökning görs. Ett kort referat gavs av innehållet i rapporten 15 förslag och om riksdagens jämställdhetsprogram. I slutet av intervjun fick ledamoten frågor om sin kunskap och åsikt om detta.

Många tillstod att de hade mycket begränsade kunskaper. ”Jag ska ärligt erkänna att jag inte är så insatt.” (RGM) ”Jag har inte ägnat mig så mycket åt detta.” (BM) ”Jag stoppade den i bokhyllan.” (BM)

Några var berömmade: ”Jättebra. Det är bra med ett dokument så att saker finns på pränt. Men det är bara ett verktyg att hålla processen i gång och inte det som kommer att lösa saker och ting.” (BK) ”Det är bra för att skapa medvetenhet.” (BK) ”Det är något att gå vidare på, det behövs konkreta saker.” (RGK)

En återkommande synpunkt var att arbetet inte får stanna upp ”genom att dokumentet blir en hyllvärmare. Man måste gå från ord till handling.” (BM) Även vikten av uppföljning framhölls, ”den måste vara bättre och tydligare”. (RGK)

Talmannens nätverk

Vi ställde också frågor om talmannens nätverk och dess verksamhet.

Inställningen var i allmänhet positiv, men flertalet hade begränsade kunskaper om verksamheten och bara ett fåtal brukade delta i nätverkets arrangemang.

”Jag känner till det men inte mer.” (BM) ”Det är många intressanta arrangemang, men jag har inte kunnat delta, för vi tvingas hela tiden att välja bort saker.” (BM) ”Jag har varit där någon enstaka gång, det är mycket som konkurrerar även under morgontid.” (RGM) ”Jag har bara hört talas om det.” (RGM)

En ledamot (BM) som aldrig deltagit i verksamheten såg ändå positivt på den eftersom kallelserna till seminarier varje gång blev till en tankeställare om jämställdhetsfrågorna.

Några utgick från att nätverket måste vara ett helt kvinnligt samarbete. ”Jag känner till det men har av naturliga skäl inte deltagit.” (BM) En ledamot undrade vem som leder verksamheten, ”är det andre vice talmannen?” (RGM) (Anm. Talmannen och förste vice talmannen är män, andre och tredje vice talmännen är kvinnor.)

En av de intervjuade uttryckte stor entusiasm över verksamheten, men betonade behovet av förankring och återkoppling. ”Det finns en stor vilja och ambition att driva på. Jag är imponerad över beslutsamheten. Men andra måste vara bärare av processen. Nätverket är en viktig kontaktyta och en kanal för respektive parti att förankra och stämna av i och få återkoppling till respektive partigrupp.” (BK)

Några andra uttryckte viss tveksamhet. Det gällde bl.a. nätverkets status. ”Det är lite diffust för mig. Det är lustigt för jag har aldrig förstått hur det har uppstått. Jag märker att de reser, och jag märker att de är mera ’tjänis’ med talmannen. Jag kan inte bedöma om arbetet bara gynnar dem som är med i nätverket eller om det gynnar saken som sådan.” (RGK)

En annan synpunkt – någon var noga med att detta gäller generellt för arrangemang om jämställdhet – avsåg dominansen av kvinnor. ”Man vet ju vilka som kommer dit, det är de som redan är frälsta.” (BK) ”Det är kvinnorna som går dit fast det borde vara männen.” (RGK)

En tveksamhet, eller möjligen kritik, av mindre allvarligt slag gällde klockslaget för nätverkets seminarier. (Anm. Mötena anordnas oftast som frukostseminarier kl. 8.) ”Problemet är bara att det är så tidigt på morgonen.” (RGK) ”Jag är allergisk mot dessa morgonmöten. Det måste finnas några tider på dygnet som man kan ha för sig själv. Därför är det inte prioriterat.” (RGK)

En ledamot var direkt kritisk till verksamheten: ”Man kan inte fortsätta att stänga in jämställdhetsarbetet i exklusiva arbetsgrupper. Talmannens nätverk är en mycket exklusiv sammanslutning. Då skapar man direkt ett ’vi och dom’.” (BM)

Varför utskotten när problemen kanske finns någon annanstans?

I både Socialdemokraternas skrivelse och i motionerna nämns utskotten särskilt. Uppfattningen är där att insatser för att förbättra jämställdheten i första hand bör riktas mot utskotten. Genom tidigare delar av intervjuerna har vi försökt få fram en bild av om denna starka fokus på utskotten svarar mot en uppfattning att det också är där som insatser behövs. Vi har funnit att de problem som framkommit i intervjuerna enbart till en mindre del rör det som kan anses vara direkt utskottsrelaterat.

När man i intervjuerna resonerade om insatser för utskottspresidierna var utgångspunkten alltså i allmänhet att det inte främst är i utskotten som det finns problem. Somliga konstaterade att det är svårare att ”komma åt partierna”, underförstått att utskotten och utskottspresidierna skulle vara mera ”åtkomliga”. ”Problemen finns i kammaren och i partigrupperna. Men talmanen kan ju inte bestämma över partigrupperna.” (RGK) ”Problemen finns absolut inte i utskottet utan i partikulturen.” (BK)

Frågan är då om några andra skäl kan motivera att man ändå särskilt riktar in sig på utskotten. Vi ställde inte direkta frågor om den saken, men i några intervjuer framfördes spontana tankar om detta.

”Jag är trots allt inte förvånad över att utskotten står i fokus. Mycket av det praktiska, konkreta arbetet i riksdagen utgår från utskottstillhörigheten. Förutom betänkandearbetet och debatterna i kammaren gäller det sådant som studiebesök, uppvaktningar och hearingar. Allt hängs upp på utskottsorganisationen.” (RGM)

”Det är i utskotten som man kan börja förändra den politiska kulturen. Vår ordförande är visserligen mån om att vara korrekt, men det handlar ju inte bara om mötestillfällena utan om rollen som ledare och förebild för den politiska gruppen. Jag tror på att öka medvetenheten i presidiet, så att man blir observant på vissa beteenden. Alla män vill säkert se sig som jämställda, men de kanske inte är medvetna och uppmärksamma.” (RGK)

En ledamots förklaring till sin skeptiska hållning generellt till insatser för utskotten och deras presidier löd: ”Visst kan man väl göra det om man vill, men frågan är om det finns ett problem. Utgår vi från en korrekt verklighetsbeskrivning? Jag upplever inte att det finns några sådana problem i mitt utskott. Jag ser inte nyttan.” (RGM)

Övningar i sammanträdesteknik och annat riktat mot utskottspresidierna?

I de tidigare förslagen ingick att ordna övningar i sammanträdesteknik m.m. I rapporten 15 förslag utvidgades detta till förslag om seminarier för presidierna om arbetsformer, ordföranderoll, sammanträdeskultur m.m.

I intervjuerna kom det delvis att kretsa kring själva sammanträdestekniken. Flera var *tveksamma* till just sådana övningar, ”det vore att slå in öppna dörrar” (RGM), medan andra kunde se fördelar med att diskutera ledarskapsfrågor i mera utvidgad bemärkelse.

Åsikten framfördes att utskottssammanträdena till sin karaktär inte är svår-bemästrade. ”Utskottens sammanträden är det enklaste i sammanträdesväg. Det är svårare att leda en kommunal nämnd och ännu svårare ett förenings-årsmöte. Det vore verkligen illa om man valde utskottspresidier som inte klarar detta. Det förhåller sig annorlunda med ledarskapet som sådant. Många kan behöva träning i hur man uppträder mot gäster och som gäst när man besöker organisationer.” (BM)

En ledamot, som i denna del av intervjun betonade att problemen finns i det partiinterna, menade att det är mera formellt i sammanhang där man möter andra partier. ”Håller man sig bara till formalia så fungerar det. Det är när man inte behärskar tekniken och de formella reglerna som man kan göra övertramp.” Hon ansåg dock att det ”möjligen behövs lite övning, för jag har sett exempel på att personer inte fått tala till punkt. Man är helt enkelt inte van vid de demokratiska principerna.” (RGK)

Andra tveksamma motiverade sig så här: ”Egentligen tycker jag att det stadiet borde vara avklarat när man kommit upp på denna nivå. Möjligen kan det vara befogat i början, men man måste också ställa krav.” (RGK) ”Vi sitter i Sveriges riksdag. Jag förutsätter att personer som är valda dit har ett visst mått av insikt om hur man ska agera och hantera somliga frågor. Det är lite underligt att behöva ha sådana övningar, det skulle vara ett nederlag för systemet.” (BM)

Några var *uttalat kritiska*: ”Det är trams. Säger man att alla ska gå på utbildning visar det att man inte vågar ta i problemet. Man måste leta efter de individer det handlar om och inte gå efter positionerna. Det kan vara en stark man eller kvinna som är problemet, och det kan också vara en skitstöver till kanslichef.” (BM)

Den vanligaste inställningen var annars att det *inte kan vara några direkta nackdelar* med att ha övningar av detta slag, även om man inte upplevt några problem.

De som var *mera positiva* till övningar motiverade det med att eventuella problem kan göras synliga och att man kan öka medvetenheten och göra det lättare att ta nästa steg. ”Flera har inte förstått vad det handlar om. Om man inte förstår – ’vad tatar de om?’ – är man inte beredd till mått och steg. Det kan vara sådant som hur man ger någon ordet och hanterar svaret, helt enkelt att man förstår och blir observant på sig själv.” (RGK) ”Jag tycker det är bra. Presidiet har ett ledarskap. De är bra om de får jobba på att bli observanta på vad deras ledarskap kan leda till.” (BM) ”Oavsett vad man gör tycker jag att det är bra. Man ska synliggöra att sådant här förekommer.” (RGK) ”Ordförandena måste lära sig att behandla alla lika. De måste förstå att män och kvinnor talar på olika sätt. Kvinnor kan uttrycka sig mera inlindat och försiktigt för att få andra med sig. En man kan uppfattas som mera trovärdig bara för att rösten är grövre.” (RGK)

Forskare och filmning på utskottssammanträden?

I motioner och tidigare diskussioner har det som nämnts ovan framförts förslag om att en genusforskare skulle få i uppdrag att granska eventuella brister genom metoden att filma och analysera utskottssammanträden och kammardebatter. Detta kommenterades i rapporten 15 förslag för en jämställd riksdag där man konstaterade att det finns ett hinder redan i riksdagsordningen som föreskriver att utskottssammanträden ska hållas inom stängda dörrar. Rapportförfattarna uttalade tveksamhet även av andra skäl. Det kan enligt dem kräva betydande erfarenhet för att på ett djupare plan förstå det som sker under ett sammanträde. I rapporten framhölls också att man måste beakta risken att ledamöterna medvetet eller omedvetet skulle anpassa sig till situationen. Bilden skulle helt enkelt inte bli sann. Därför utgick rapportförfattarna från att en sådan granskning skulle behöva pågå under avsevärd tid och omfatta flera utskott för att några säkra slutsatser skulle vara möjliga. De konstaterade dock att inget hindrar att ett utskott som så finner lämpligt låter forskare närvara med stöd av den undantagsregel som finns i riksdagsordningen.

Meningarna var delade bland de ledamöter som uttalade sig om detta.

Exempel på *kritiska argument* är följande: ”Det vore en farlig väg att gå om man tror att förklaringen ligger i genus. Det handlar mera om ett allmänt synliggörande av ledamöter.” (BM) ”Skulle det finnas problem i något utskott är det inte särskilt sannolikt att tendenserna skulle visa sig när forskaren är på plats och kameran på.” (BM)

De som var *positiva* motiverade det med att man skulle få fram intressant information som kunde vara till hjälp i utskottet (RGK), att det skulle kunna ta bort mytbildningen (RGM) och att det skulle kunna vara ett sätt att få ökad kunskap och självinsikt (RGK). Enligt en ledamot ”vore det bästa om man kom fram till att utskottssammanträdena fungerar bra”. (BK) Någon jämförde med studier av daghemspersonal där man med en liknande metod hade blivit varse att personalen inte behandlade flickor och pojkar på samma sätt (RGK).

Andra förslag och synpunkter

De intervjuade fick till sist tillfälle att lämna egna förslag om hur man skulle kunna arbeta aktivt för jämställdhet i riksdagen. Förslag som rör riksdagsuppdraget och föräldraskapet har behandlats i ett annat avsnitt.

Flera efterlyste *tillfällen att diskutera jämställdhetsfrågorna*. ”Det skulle behövas ett forum där man helt kravlöst kunde resonera om de här frågorna någon timme, om sin magkänsla och det självupplevda, om vardagsverkligheten. Att bara få sitta ned och prata av sig.” (RGM) ”Frågorna borde diskuteras mer. Bara den här intervjun har tvingat mig att tänka till. Det är nyttigt, för då kanske man anstränger sig lite mera. Det räcker inte att man skickar ut papper, man måste vara med på seminarier.” (BM) ”Vi borde diskutera det mera. Jag har min bild, andra har sin.” (BK) ”Det är bra att de här intervjuerna görs, det är ett steg på vägen. Grytan måste hållas kokande. Men man borde göra mer.” (RGK) ”Det handlar om attitydförändringar, det måste vi diskutera.” (RGM)

En kvinnlig ledamot (RGK) ansåg att *utbildning i härskarteknik* skulle vara obligatorisk för alla.

En annan kvinnlig ledamot ansåg för sin del att ”dåliga beteenden ofta handlar om osäkerhet, så det som behövs är bearbetande av de personer som det handlar om. Tyvärr finns det personer som kan ha en aura av jämställdhet omkring sig men som sedan i praktisk handling inte visar respekt. Det handlar om uppfostran från början. Och tyvärr är det väl ibland för sent.” (BK)

Synpunkter framfördes om att *sakpolitiken och inte formerna* borde stå i centrum för intresset. ”Det jämställdhetsarbete som behövs avser sakpolitiken och inte formsaker.” (RGM)

”Jag tycker att man skulle sikta in sig på sakpolitiken och genomgående undersöka vad könsskillnaderna spelar för roll på respektive politikområde i stället för att i allmänna termer tala om könsmaktsordning och olika slag av feminism eller använda mantra som regional utveckling och utvidgade arbetsmarknadsregioner.” (RGK) ”Det borde ligga i varje utskotts uppdrag att se vilka konsekvenser för jämställdheten som förslagen får.” (RGK)

Medan en manlig ledamot sköt in sig på *kvantitativa faktorer* som att utskottspresidierna bör bli mera jämställda, ”vi borde se till att utskottspresidierna är jämställt sammansatta, då finns det möjlighet att förändra arbetet,” (RGM), ansåg en annan att ”man borde tränga bakom sifferschablonerna eftersom siffrorna inte säger något om inflytandet; forskarsfären och alla som jobbar med de här frågorna lever i någon sorts bedrägeri”. (BM)

Några uppehöll sig vid *jämställdhetsfrågornas svaga attraktionskraft* på män. ”Det var ett utmärkt grepp av talmannen att kalla till seminarium utan att tala om att det handlade om jämställdhet. Då blev det plötsligt en övervikt av män, till skillnad från vid nätverkets frukostmöten. Om jag ordnar ett möte om lika villkor för kvinnor och män kommer 50 kvinnor och 2 män, men om jag kallar till ett möte om Irakfrågan kommer 50 män och 2 kvinnor.” (BK) ”Tyvärr finns inte den politiska sprängkraften i jämställdhetsdebatten som i t.ex. en skoldebatt. Ingen säger att han är emot jämställdhet.” (RGM)

Ett annat förslag avsåg vikten av att belysa *mediernas roll*: ”Hur skildras kvinnor i politiken? Är det mera uppmärksamhet på handväskan än på politiken?” (BK)

En ledamot ansåg att *förutsättningen för legitimitet i jämställdhetsarbetet* i vissa sammanhang är att ansvaret vilar på en kvinna. ”Det är svårare för en man att ifrågasätta bakgrunden till att någon blivit illa behandlad. Han riskerar t.o.m. att bli betraktad som en mullig mansgris. Därför bör det vara en kvinna med integritet, kunskap och inkännande i jämställdhetsfrågor som försöker sätta stopp.” (RGK)

Liksom på andra ställen i intervjuerna återkom slutligen uppfattningen att det i första hand är *partiernas ansvar* att driva frågorna. ”Varje partigrupp måste ta sitt ansvar. Det är där man ges förutsättningarna att genomföra sitt uppdrag. Det ansvaret vilar inte på riksdagen eller riksdagsstyrelsen utan på den egna gruppledningen.” (RGK)

Kommentarer

Vad man, möjligen förvånande, inte uppehållit sig vid är ordföranderollen som sådan. Vi har alltså inte tagit del av några tankar t.ex. om uppgiften att vara utskottsordförande i första hand handlar om att vara mötesledare och ”ceremonimästare” eller att vara talesman för sitt partis politik på utskottets beredningsområde. Inte heller fanns några reflektioner om rollen som majoritetsordförande skiljer sig från uppgiften att vara en ordförande som företräder en minoritet.

16 Slutord

I detta avsnitt redovisar vi i 14 punkter det som skulle kunna ses som resultatet av intervjuerna. Vi resonerar också om några frågeställningar som kunde vara värda att diskutera vidare.

Vad är enkätens "resultat"?

Vad har vi kommit fram till? Det är naturligt att den frågan ställs till oss och också att vi ställer den till oss själva. Vi kan givetvis snabbt svara att vi inte var ute efter resultat t.ex. i betydelsen att få uppställda hypoteser bekräftade eller att få fram numeriska mått på ledamöternas åsikter i en viss fråga. Vad vi har velat förmedla är i stället vad de intervjuade ledamöterna har för synpunkter, tankar och erfarenheter i fråga om jämställdheten i riksdagen och det arbete som bedrivs där för att främja jämställdheten.

Några teman har framträtt så tydligt att vi ändå vågar beskriva det som i någon mening resultat.

1. Kunskap och kompetens är viktigast för att få makt och inflytande i riksdagen och det gäller både inom partiet och i förhållande till politiska meningsmotståndare.
2. Ledamotens år i riksdagen tillmäts (alltför) stor betydelse.
3. Det mindre sammanhanget är mera uppskattat eller i varje fall mera problematiskt än samarbetet inom hela partigruppen.
4. Det är totalt sett en fördel att vara man i riksdagen, men att vara kvinna innebär inte bara nackdelar.
5. Det är svårt att förena riksdagsuppdraget med föräldraskap och familjeliv och det är, om inte en förutsättning, åtminstone en stor fördel att ha familjens stöd.
6. Det förekommer negativ särbehandling i riksdagen, men det är svårt att fastställa i vilken grad det verkligen har samband med kön, och det är i vilket fall mindre vanligt än i många andra sammanhang.
7. Den som för fram påståenden om negativ särbehandling löper risker.
8. Påståenden om könsförtryck och liknande kan användas som politiskt vapen.
9. Medvetenheten är stor om härskarteknikerna och det anses att dessa tekniker i grunden är könsneutrala.
10. Det går att identifiera könsmaktsstrukturer men det är inte säkert att de är "medvetna" och till viss del kan de vara en effekt av förhållanden utanför riksdagen.
11. Riksdagen är inte jämställd, men bättre än många andra och på väg mot målet.

12. Utskotten har i viss mån stått i fokus för den kritik som framförts tidigare, men den bild som intervjuerna förmedlar är att de problem som kan förekomma i högre grad uppträder i andra sammanhang.

13. Riksdagen ska arbeta aktivt för ökad jämställdhet.

14. Det är inte lätt att komma på vad som ska göras för att öka jämställdheten.

Kan vi tro på "resultaten"?

Vi kan se några skäl att ställa sig skeptisk till "resultaten". Det kan finnas en ovilja eller tveksamhet hos de intervjuade att förmedla känsliga saker. Det kan också tänkas att det finns en strävan att uttrycka en politiskt korrekt hållning i jämställdhetsfrågorna.

Vi vill först säga att vi tycker att intervjuerna har genomgått av eftertänksamhet och en prövande inställning. Svaren har ofta inte kommit direkt utan man har sökt efter orden. I många fall har den intervjuade spontant sagt att frågan varit svår att svara på. "Politiska fraser" förekommer nästan inte alls. Vi har känslan av att många av frågorna inte varit väntade.

Som en av de intervjuade säger kan det vara som att tända en brasa att ta upp frågor om negativ särbehandling. I den delen av intervjuerna måste vi gardera oss för att det som kommit fram inte är helt rättvisande i den mening som att vi fått höra allt. Det kan finnas många skäl att inte berätta. Förutom eget obehag kan hänsynen till partiet, vänner, kolleger eller riksdagen som sådan mana till försiktighet. "Avslöjanden", om än under löfte om diskretion, kan innebära att förtroenden sviks. Som vi utvecklat i våra kommentarer till det berörda avsnittet är dock vårt intryck att ledamöterna berättat förhållandevis spontant även om mycket känsliga saker.

I övriga delar av intervjuerna avhandlas mindre känsliga saker. Även här framförs ibland tankar och synpunkter som är nästan förvånansvärt raka och kanske inte alla gånger vad man skulle kunna kalla politiskt korrekta.

Just önskan att vara politiskt korrekt är något som vi har anledning att tro skulle kunna leda till mindre ärliga svar. Vi föreställer oss att jämställdhet är ett område där många ledamöter upplever att man helt enkelt inte "får" vara avvisande eller ointresserad. I intervjuerna har vi samtidigt hört om negativa reaktioner mot kvinnliga ledamöter som alltför ihärdigt återkommer till jämställdhetsaspekterna i sitt politiska arbete. Att många i praktiken inte ser frågorna som prioriterade vet de flesta som arbetar med jämställdhet. Det kan komma till synes genom kroppsspråk och genom att den ointresserade passar på tillfället att lämna sammanträdesrummet för att uträtta något viktigare när frågorna är på dagordningen.

När det mera specifikt handlar om förhållandena i riksdagen kanske den kortaste intervjun – den innebar ett avböjande att delta med hänvisning till att det finns viktigare saker att ägna sig åt – i själva verket är mer representativ än vad det kan förefalla. Uppfattningen att jämställdheten inte är något särskilt problem i riksdagen och att det finns viktigare saker som fram även i andra intervjuer. Somliga kom självmant in på dessa aspekter och någon

talade om en självupptagenhet hos personer som ägnar sig åt att ”beskriva eländet”. Åter andra – vi talar nu företrädesvis om män som är erfarna politiker – föreföll att inte tidigare ha reflekterat särskilt mycket över frågorna. Det kan givetvis bero på att de helt enkelt inte tycker att frågorna är särskilt viktiga eller i varje fall att de inte ser så stora problem.

Vi kan alltså inte bortse från att den helhetsbild som intervjuerna ger av ett intresse och en respekt för jämställdhetsfrågorna är något överdriven.

Är vi förvånade?

I den mån som enkäten lett till något som skulle kunna beskrivas som resultat blir vårt allmänt hållna svar ett nej. I den del som avser konkreta exempel på att det förekommer negativ särbehandling, diskriminering, kränkningar m.m. kan vi möjligen tycka att det som kommer fram inte riktigt står i proportion till den bild som då och då förmedlats i medierna. Vi söker förklaringar till detta i det berörda avsnittet och i det avsnitt där vi gör ett försök att jämföra intervjuerna med resultatet av en tidningsenkät. Vår bedömning är att resultaten inte behöver vara oförenliga. Att det som framträder i intervjuerna måhända är något mera nedtonat än mediebildens betyder inte att man skulle kunna beskriva riksdagen som utan problem. Det bör kunna ses som ett allvarligt jämställdhetsproblem om det t.ex. är så att kvinnliga ledare i riksdagen inte får samma stöd som manliga ledare.

Några teman att uppmärksamma

Vi vill uppmärksamma några teman, som inte förekommit så mycket i den allmänna jämställdhetsdiskussionen men som vi tycker vore värda att uppmärksamma och som skulle kunna vara ämnen för en diskussion om jämställdheten i riksdagen.

– Politik är konflikt – får den som sig i leken ger också leken tåla?

Politik är meningsskiljaktigheter om både mål och medel. Den politiska metoden är diskussion, argumentation, övertalning och förhandling men också hot, löften och tvång. Den politiska retoriken kan inrymma hårda toner, ironier och cynismer. Den som vill driva en fråga möts av motstånd. Det brukar ibland sägas att det svenska politiska klimatet är ”snällt och vänligt”. Tonen i debatten är oftast ganska mild, man behöver bara jämföra med det som kan möta en talare i det engelska parlamentet. Om man nu vill ha en tätare, mera spännande och livfull debatt kan man föreställa sig att det skulle bli ett lite vassare och skarpere tonläge än vad som vanligen hörs från talarstolen i riksdagens plenisal. Anspelningar på det personliga kan vara ett retoriskt grepp. Får man i debatten ifrågasätta kunskaperna och insikterna hos en kvinna som gett sig in på ett typiskt manligt politikområde? Får man skämta om att en person som nått nya maktpositioner håller på att fylla ut den nya kostymen/dräkten om den som åsyftas inte bara fått ökad makt utan även dito kroppsvolymer? När blir det mer än retorik, och ska det bedömas olika beroen-

de på om det är kostymen eller dräkten som avses? Även vissa ordval kan väcka känslor. Får en manlig ledamot titulera den kvinnliga motdebattören "fru" när vi nu vet att somliga kvinnor i riksdagen tycker att detta är förnedrande? Det går naturligtvis alltid att hänvisa till att ämnet och tanken är viktigare liksom syftet snarare än formuleringar som sådana, men finns det inte i riksdagen skäl att tro att syftet faktiskt ofta är att vinna en politisk poäng på motståndarens bekostnad? Och framför allt, ska den som ger sig in i det politiska spelet på den högsta nivån kunna göra anspråk på att *inte* behöva mötas av en hård och träffande retorik som dessutom kan vara av ett slag som han eller hon kanske inte själv behärskar? Även tystnadens avståndstagande kan vara ett politiskt grepp. Hur hanterar den mindre slagfärdiga att mötas av tystnad när hon tar upp för henne angelägna ämnen?

Vi tycker att detta kan vara frågor att fundera över.

– *Beskyllningar om bristande jämställdhet som politiskt vapen*

I flera av intervjuerna, både med män och med kvinnor, framkom tankar om att beskyllningar om bristande jämställdhet kan vara ett effektivt politiskt vapen. Särskilt männen framhöll att detta kan bli till en fördel för kvinnorna, eftersom männen knappast förfogar över vapnet. Många ville förklara några av de omtalade händelserna i sådana termer. Det skulle alltså ibland vara fråga om politisk taktik att påstå sig negativt särbehandlad eller kränkt på grund av kön.

Om icke-diskriminering betraktas som en mänsklig rättighet och jämställdhet mellan könen som en moralisk norm kan det givetvis "svida" att bli beskylld för att diskriminera eller bryta mot normen. Det kan såra, och det kan till och med uppfattas som en kränkning. I intervjuerna har vi framför allt hört män som känt sig illa berörda av vissa kvinnors påståenden om könsdiskriminering. Beskyllningar av detta slag kan alltså på en gång bli både sårande och politiskt gångbara. Vapnets effektivitet kanske t.o.m. skulle kunna öka frestelsen att tillgripa det.

Vi tycker att dessa frågeställningar kunde vara värda en diskussion.

– *Är jämställdhet tråkigt och något som bara "redan frälsta" bryr sig om?*

Det framskymtar i några av intervjuerna att jämställdhet anses tråkigt. De allra flesta ansluter sig, åtminstone i teorin, till idéerna om lika rättigheter och skyldigheter oberoende av kön. Det är inget att diskutera, en politisk debatt på det temat riskerar att bli platt, fylld av högtidsord och klyschor alternativt så abstrakt eller teoretisk att det blir ogripbart. Någon ledamot jämförde med en debatt om skolpolitik som han ansåg som betydligt mera spännande. Jämställdhet blir intressant först när idéer och metoder konkretiseras eller när olika intressen ställs mot varandra. Det har brukat sägas att de flesta är ense om målen för jämställdhetspolitiken; det är först när det handlar om medel och metoder som det blir politisk laddning. Vi ska kanske lägga till att även

skillnader i beskrivning och tolkning av verkligheten säkert skulle kunna spetsa till diskussionen.

Om de kvinnliga ledamöter har rätt som trycker på att man måste ha männen med sig i jämställdhetsarbetet för att nå framgång är det förstås en stor nackdel om männen värjer sig. Om ett skäl är att jämställdhet anses tråkigt borde greppet vara att öka attraktionskraften. Vi noterar det som vi fick höra om talmannens ”kupp” när han kallade till ett seminarium. Titeln skvallrade tydligen inte om ämnet, vilket enligt vad vi förstätt ledde till att betydligt fler män än vanligt kom till seminariet.

Man måste naturligtvis också ställa sig frågan om det är ett problem om saken mest diskuteras av dem som verkligen är engagerade. Vad betyder det för möjligheten att göra framsteg på området om debatten om jämställdhetsfrågorna förs i separata rum där de ljumma, oengagerade eller ointresserade sällan eller aldrig finner sig, och detta alldeles särskilt om de senare är de som har den större politiska makten?

Vi tror att detta skulle kunna vara utgångspunkt för en diskussion.

– *Finns det strukturer i riksdagen som bör identifieras och bearbetas?*

Vårt syfte har inte varit att identifiera formella eller informella strukturer i riksdagen som skulle kunna vara hinder för jämställdheten. Vi tror att detta skulle kräva andra och mera djuplodande undersökningsmetoder och analyser än vad som är möjligt inom ramen för vår undersökning. Detta har inte hindrat att flera av de intervjuade kommit in på sådana tankebanor.

En analys av detta kan naturligtvis vara en uppgift för forskningen. Inga är dock så nära till som ledamöterna själva att reflektera över dessa frågeställningar. Och framför allt är det bara politikerna själva som kan ändra på tingens ordning. Det krävs dock säkert en hel del tid i riksdagen för att man ska kunna iakta och förstå eventuella mönster och strukturer. Säkerligen kan det också finnas inte bara olika bilder av verkligheten utan också olika tolkningar.

Det görs i några av intervjuerna försök att anlägga ett strukturellt synsätt på konkreta företeelser och förhållanden. Den som gör det kan dock bli missförstådd eller hållen för att överdriva och övertolka. Andra kan tvärtom vara angelägna att visa på exempel som motsäger bilden av en existerande strukturell maktordning. Man pekar t.ex. på enskilda kvinnor med stor makt eller på kvinnodominerade maktsfärer. En fråga är då om inte strukturer kan existera trots ojämnheter eller avvikelser i mönstret.

Vi tror att frågor av detta slag kan vara väl värda att diskutera.

– *Bestraffas den som klagar?*

Från lite olika utgångspunkter kommenterade några av de intervjuade fenomenet att somliga kvinnor avstår från att påtala missförhållanden inför risken att betraktas som gnälliga. Blir man sedd som en person som klagat för mycket minskas chanserna att bli nominerad på nytt eller att avancera.

Självfallet måste man ha respekt för och acceptera att ledamöter kan ha personliga motiv för att inte sprida vissa saker vidare. I många fall är det

säkert en riktig strategi inte bara på kort sikt. Att personer "håller inne" med oförrätter för emellertid också med sig nackdelar. Det blir inte en korrekt bild som framträder. Det kan komma att saknas underlag för att bedriva ett nödvändigt förbättrings- och förändringsarbete.

Om en bidragande orsak till den självvalda tystnaden är rädsla för olika typer av negativa reaktioner är det naturligtvis inte bra.

En del i riksdagens jämställdhetsprogram är att det ska finnas en stödperson i riksdagen med vilken en enskild ledamot som anser sig utsatt ska kunna föra samtal och få råd och stöd. I några av intervjuerna kom det fram tankar om att en sådan stödperson helst bör vara kvinna. Risken ansågs påtaglig att varje försök från en utomstående att finna alternativa förklaringar skulle kunna uppfattas som att problemen förminskas eller t.o.m. nonchaleras. En av de intervjuade befarade att en man som ger sig in i detta t.o.m. skulle kunna betraktas som en manschauvinist.

Vi tycker att en diskussion om detta kan vara angelägen.

– Är männen rädda för att inte förstå eller att göra fel?

Det talas ibland om en pågående "akademisering" av jämställdheten. Resonemang som utgår från ett strukturellt synsätt kan bli svårgripbara och abstrakta. Diskussionen förbehålls ett fåtal.

Några intervjuer tyder på att somliga män känner en sorts rädsla inför jämställdhetsfrågorna både på detta teoretiska plan och i fråga om det mera praktiska och konkreta. Dessa män beskrev en osäkerhet om vad som får sägas och hur och om vilket uppträdande som godtas. Önskan att inte göra fel kan leda till att de blir överdrivet försiktiga. De vill inte bli betraktade som manschauvinister. De blir noga med sitt ordval och avstår från att vara spontant uppskattande mot kvinnor. Vi fick intrycket att dessa män inte var särskilt nöjda med att behöva vakta på orden och uppträdandet inför risken för missförstånd. De lägger band på sig på ett sätt som de egentligen inte tycker om. Några äldre män tyckte sig inte kunna uppträda mot kvinnor som de blivit uppfosttrade att göra, som t.ex. att hålla upp dörren.

Risken finns att det blir en missriktad hänsyn. Det kan skapa en blockering och försvåra en rak och öppen dialog mellan män och kvinnor.

En överdriven försiktighet kan också leda till att jämställdhet stannar vid att vara ett högtidsordens eller teoriernas politikområde. Man vågar inte ge sig in på de delar av jämställdhetspolitiken där portalparagraferna har passerats och där intressekonflikterna kommer i dagen. Politiken blir endera tråkig eller förbehållen en mindre krets som känner sig mera säker och bekväm med frågorna. Med tanke på vad kvinnor berättat om betydelsen av att ha männen med sig i arbetet för jämställdhet är det beklagligt om männen drar sig undan inte bara för att jämställdhet anses tråkigt utan också för att de inte törs.

Även detta är något som vi tycker att man borde tala om. Är det verkligen en låg tolerans mot män som "inte har förstått"? Ska välvilliga men räddhågade män uppmuntras att engagera sig i jämställdhetsfrågorna?

– *Betraktas personliga konflikter som könsrelaterade?*

Ett återkommande tema både hos män och kvinnor är tendensen att kategorisera konflikter mellan en man och en kvinna som könsrelaterade när det i stället t.ex. kan handla om personliga eller politiska motsättningar. Vi hörde om detta både när de intervjuade talade om konflikter som de själva varit involverade i och när de kommenterade konflikter från den utanförståendes perspektiv. Vi fick intrycket att benägenheten att se en konflikt som kopplad till kön var större hos kvinnor och när man uppehöll sig vid sådant som man själv varit part i. Men även kvinnor kunde berätta om att de vid närmare eftertanke funnit andra förklaringar till konflikter som de varit inblandade i.

Här är inte platsen att psykologisera över detta. Vi kommer däremot tillbaka till frågan om en stödperson för ledamöter som anser sig negativt utsatta. Några av de intervjuade var som nämnts inne på att det ligger en fara i att kvinnor som anser sig negativt utsatta på grund av kön i sina konsultationer möts av frågor om det kan finnas andra förklaringar. Detta skulle enligt några intervjuer tala för att stödpersonen bör vara kvinna.

Även dessa frågor anser vi värda att diskutera mera allmänt. Vi tror att en sådan diskussion på temat skulle kunna bidra till ett öppnare klimat med vidgad förståelse för olika sätt att tolka och reagera i konflikter.

– *Vad skulle man kunna göra för att riksdagen ska bli mera jämställd?*

Som framgått har det inte kommit fram så många konkreta förslag om vad som skulle kunna göras för att åstadkomma de förbättringar som leder till att riksdagen verkligen blir jämställd. Frågan är alltså vilka steg som återstår till målet. Den diskussionen anser vi i första hand måste föras mellan ledamöterna.